.

TANKÓNÉ PÉTER MÁRIA-TERÉZIA

CSÍKMADARAS

ÉLETTÖRTÉNETEK, CSALÁDFÁK ÉS SZELLEMI HAGYATÉKOK

TANKÓNÉ PÉTER MÁRIA-TERÉZIA

CSÍKMADARAS

ÉLETTÖRTÉNETEK, CSALÁDFÁK ÉS SZELLEMI HAGYATÉKOK

Csíkszereda, 2010

Támogatók

Hargita Megye Tanácsa

Hargita Megye Tanácsa

Hargita Megyei Művészeti Népiskola

dr. Bácskai János - Budapest, Ferencváros polgármestere
Gyarmati Rozi - Svédország
Bíró László - Csíkszereda, AUTOSPORT KFT
Péter Csaba és családja - Csíkmadaras
Gáll Levente és családja - Zsigmond Malom Fogadó, Csíkmadaras
id. Antal Ernő és családja - Csíkmadaras
Császár Levente - Marosvásárhely

Olvasószerkesztő és korrektor: Péter Boglárka

A borítón felül
Haris László
panoráma képe látható.

„Volt emberek.
Ha nincsenek is, vannak még. Csodák.
Nem téve semmit, nem akarva semmit,
Hatnak tovább.”
(Kosztolányi Dezső)

„Lásd, én semmit sem ígérek,
S nem kell nekem a hiú beszéd.
Én, csak ami érték és szép,
Keresem, nagyobbítom, és kész?”

(Gyarmati Rozi: Keresés)

ELŐSZÓ

Nagyon sok embernek az álma, hogy megírja életét. Tudja, hogy az a legfontosabb a világon. Nagyon kevésnek sikerül. Az írás hosszú hónapok, évek munkájának gyümölcse. Kevesen tudják, hogy tehetség, akarat mellett óriási munkaszeretet is szükséges egy könyv megírásához. Legtöbben saját élményüket, gondjaikat, vagy alapfoglalkozásukból származó tudásukat teszik papírra. Fontos is. Nagyon sokszor keresgélned kell, hogy mikor, ki írt valamit, évszázadokkal korábban az általad kutatott területen. És legtöbbször nem szakmunkák segítenek.

Jelen kötet, mint a két előző is, eltér a megszokott könyvektől. Nem regények, történelmi munkák, verses kötetek, néprajz, hanem mindez együtt. De van valami, amiben többet ad, mint más író. A szülőfalu népének határtalan szeretete. Ez tükröződik a kötet lapjain. Amikor először megláttam Tankóné Péter Mária készülő kötetét, nem tudtam elmenni a számítógép elől. Könnyedség, szeretet és érthető, világos írói stílusa nagyon megfogott. Az igazi székely asszony határozottságával, biztonságérzetével írt családjáról, tanítványairól, falujáról. Úgy érezted, mintha mindannyian egy óriási szeretetbúra alatt ragyognának. A tartalom hétköznapinak tűnik. Számunkra, akik ismerjük a székely falvakat. De ünnepi ruhába öltözteti az a szeretet és azonulás, ami az írógép elé ültette a szerzőt. Írtak tudományosabb könyveket is Madarasról. De ennyire élőt még senki.

Elmondhatnánk, hogy még számtalan szempont van, melynek alapján be lehet mutatni egy falut. Bemutatni igen, de életképesen emberközelbe hozni már sokkal nehezebb. Mikor olvasom, érzem - büszke lehet rá a madarasi ember. Arra, hogy egy olyan közösségből kerül ki, amelyik az elmúlt fél évszázadban az üldöztetések, elnyomások ellenére életképes, egészséges, nagyműveltségű embereket nevelt ki. És ami a legfontosabb, tömegesen. Ezt mutatja be Tankóné Péter Mária. Az élő falut.

Barabási László

B E V E Z E T É S

Nagyon kötődöm a szülőfalumhoz, és szeretem, ezért fogtam hozzá összegyűjteni, jó pár évvel ezelőtt, régi viseleteket, régi fényképeket, az idősebb emberek elbeszéléseit, néhány ember írásait, sok olyan dolgot, amely nemsokára a feledés homályába merülne. Összegyűjtöttem sok eredeti viseletet, megvarrtam babaméretben azokat a székelyruhákat, amelyeket régebb viseltek itt a mi falunkban, ráadtam azokat a babákra, mindenik másféle, de eredeti minta szerint van és eredeti anyagból készült. A sok összegyűjtött fényképet albumban tartom. Ezeket mind idehaza őrzöm a gyűjteményemben. A szóban elmondottakat, az összegyűjtött írásokat, pedig próbáltam rendszerezni és leírni. Így eddig megjelent két kötetem, *CSÍKMADARAS A bölcsőtől a sírig (Alutus Nyomda, 2008) és CSÍKMADARAS Székelyruhában hétköznap, vasárnap, régen és napjainkban (Alutus Nyomda 2009).*

Miután befejeztem a második könyvemet, rájöttem, hogy még nagyon sok feldolgozatlan anyagom van, amit érdemes lenne leírni. Olyan dolgok, amelyek megvannak a még ma élő idős személyek emlékezetében, amit el is akarnak mondani, hogy ne menjenek teljesen feledésbe és az utánunk következő nemzedék megismerje. Ezek az emberek azt is remélik, hogy a saját leszármazottaik, majd többet fognak tudni az elődeikről. Nagyon sokan vannak a fiatalok között, akik alig hallottak valamit a dédszülőkről, a felmenő, és oldalági rokonokról. Régebben, a mi gyermekkorunkban, a nagyszülők sokat meséltek mindenről a hosszú téli estéken, a mezei munkák alatt, az erdei kaszálókon munka közben, de este a kalibában is. Ilyenkor még a szomszéd kicsi házakból is bejöttek, a tűz fénye mellett előkerültek valós és mesés történetek is. Néhányan néha-néha, még napjainkban is mesélgetnek

az unokáknak, ha esetleg azok kérdezik. Úgy vélem, hogy a mai televíziós, internetes világ egyre kevesebb időt hagy erre. Vannak olyanok is, akik írásban szeretnék közölni gondolataikat, családjukról, elődeikről, mert igaz az a mondás, hogy „a szó elszáll, de az írás megmarad”.

Ez a könyvem vegyes összetételű. Naiv szerzők írásait, családtörténeteket, fényképalbumokat tartalmaz, olyan dokumentumokat, amelyek személyes élettörténeteket tárnak elénk, de rá-rávilágítanak a történelmi események, folyamatok hatásaira. A katonaság, a háborúk, válság, kulákság - a madarasi emberek életét is felháborgatták a történelem szélviharai.

A könyv egyaránt monografikus és antológia jellegű, folytatása a korábbi köteteknek. Monografikus, mert felkutattam és összegyűjtöttem nagyon sok eredeti dokumentumot, amelyek egyes családok tulajdonában, birtokában vannak, megőrizték, vigyáztak rá. Megszólaltattam sok embert, elmondták élményeiket, ismereteiket, amelyek ma már szintén történelmi értékkel bírnak. Talán még sok ilyen okirat, emlékezés van a faluban, de nem mindenkivel sikerült kapcsolatba kerülnöm. Ha én nem is tudok a létezésükről, ők tudnak az én munkámról, eljöhetnek hozzám.

A falu életében valamilyen szempontból jelentősebb szerepet vállaló családoktól gyűjtöttem anyagot. Olyanoktól, akik tudták, hogy mire vállalkoztam, érezték ennek a jelentőségét, értékelték és segítettek. Természetesen, hogy hasonló családokból a faluban több is volt és van ma is. Nagyon sokukról lehetne még közölni írásokat. Fontosnak tartottam a sokgyermekes családokról is írni. Az 1900-as évek elején, és a negyvenes években sok volt s tíz, vagy még annál több gyermeket nevelő család. Akkor nagy volt az elhalálozás, ezért nem mind érték meg a felnőttkort. Több olyan iskolatársam, osztálytársam volt, akik népes családban éltek. Emlékeim között élnek György Dénes, György Ferenc, Ördög István, Bálint József, Mezei Ignác, Mezei János, Dombi Lőrinc, Ördög János, Salamon János, Veress Dénes, Süketh Ferenc, Molnár János, Bíró József és még több olyan család, ahol sok gyermek született, járt iskolába. Az ilyen családokban a legnagyobb és a legkisebb gyermek közötti korkülönbség akár 20 év, vagy még több is lehetett. Itt a kicsik magázták az idősebb testvéreket, akik besegítettek a szülőknek a családi munkákban, a kisebbek nevelésében. Bizonyos időszakokban a sok gyermeket felnevelni hősies tettnek számított. A háború után, a szárazság idején több család kényszerült arra, hogy odaadja a gyermekét Bihar környékén élő embereknek, mert egyszerűen alig volt, amit enni. Szűkösen volt a kenyér. Így a testvérek elválasztódtak, egyesek csak bizonyos időre, mások örökre, mert ott maradtak a nevelő szülőknél. Később csak látogatóba jöttek haza a szülőfaluba. Mostanában is vannak nagycsaládok, Illés Csaba, Ambrus László, nevelnek több gyermeket. Nem könnyű nekik, de kárpótolja az a családi összetartozás, ami ezekben a kis közösségekben létezik. Megtanulnak dolgozni, maguk körül rendet tartani, egymást segíteni, nevelni, megvédeni. Megosztani egymás között, amilyük van, gondolni egymásra. Ezek a gyerekek jobban szót fogadnak a szülőknek, jobban tisztelik őket, mint az egykék. A régebbi nagycsaládokról gyűjtöttem adatokat. Bemutatom néhány család tagjainak az életrajzát, családfáját, a jelentősebb események dokumentumait (kitüntetések, levelek, fogsági naplók, kis füzetecskék versekkel, énekekkel).

Antológia jellege is van a könyvnek, hisz megtalálhatók itt az említett családok valamelyik tagja által szerzett, alkotott szövegek, mesék, versek, versfordítások. Szerencsére ezek közül sokat megőriztek az utódok, de ha a fiókok mélyén maradtak volna, vagy mint értéktelen kacatot dobták volna el, akkor már nem ismerhetnők meg ezeknek az embereknek az életét. A versek, mesék megjelentetésével nem az esztétikai ítéletalkotás a célom, hanem hogy a mai madarasi fiatalok számára elérhetővé tegyem ezeket az írásokat. Műfajban eltérnek és más-más szempontból értékesek ezek a munkák. Bogács Ferenc versei, a magánéletéről és a korabeli társadalomról sugall tényeket. Fazakas Ágnes meséi, mondái igazolják, hogy népi mesemondóink még pár évvel ezelőtt is voltak. Késztetést éreztem, hogy közöljem mindezeket, mert nem nagyon hiszem, hogy kerülne még egy olyan falubeli személy mostanában, akit ezek a dolgok annyira érdekelnék, hogy felkutatná, összegyűjtené, leírná és Csíkmadaras történelmét ezzel gazdagítaná. Kitartó és sok munka szükségeltetik az ilyen tevékenységhez, főleg ismerni is kell azt, hogy hol is kell keresgélni. Egyszóval ismerni kell a szülőfalut, nem felülről, kívülről, hanem itt kell élni a mindennapokat.

Minden alkotást eredeti kéziratban kaptam meg az utódoktól, illetve a ma is élő szerzőktől. Az ők segítségével és beleegyezésükkel állítottam össze a kötetemet. A régebben írt szerzeményeket, Fazakas Ágnes meséit, Bogács Ferenc verseit, a rokonoktól kaptam. A mostaniakat Gyarmati Rozi Svédországban élő költő és festő küldte el, Bíró Andrásné Szekeres Matild, pedig a verses füzetét adta ide.

Érdemesnek tartottam azt is, hogy az általam összegyűjtött régi fényképek közül sokat betegyek a könyvembe. Ezek a régi fényképek is hozzátartoznak a családok, a falu történelméhez. Emlékeztetnek a régi rokoni kapcsolatokra, a régmúlt különböző közösségi és családi, eseményekre. Még, ha nincs hosszabb szöveg alattuk, akkor is történelmi tényeket igazolnak, emlékeztetnek. Valójában a képek is monografikus jelleggel bírnak, történelmet hordoznak magukban, és nemcsak bizonyos családoknak értékesek, hanem az egész faluközösségnek. Napjainkban a fényképek megőrzésénél is érvényesül a mai világ digitalizált hatása. Régebben a fényképeket féltve őrizték, albumba tették. Alkalomadtán forgatták, nézegették, emlékeztek közben, mutogatták a vendégeknek, majd ismét eltették a tisztaszobában a szekrény fiókjába. A szobák falain ott voltak a képrámába rakott, családi eseményeket megörökítő fényképek. Ha beléptél a lakásba, megismerhetted a képekről a kis közösség tagjait, a fontosabb családi összejöveteleket, egyszóval minden olyan dolgot, amit nagyon fontosnak tartottak. Manapság kezdett kimenni divatból a falak fényképekkel való teleaggatása is. Ma elkészülnek a fényképek digitális fényképezőgéppel, sokkal több, mint régen, legtöbbször felkerülnek a számítógépre, vagy onnan majd CD-re. Ha vendég érkezik, vagy esetleg a családtagoknak jut valami eszébe, bekapcsolják a számítógépet, újranézik a felvételeket. Van egy veszélye is az így megőrzött képeknek, egy pillanat alatt el is tűnhet minden. A kidolgozott fényképek megmaradnak, de én nagyon fontosnak tartom, hogy a hátlapra írják rá, hogy mikor készült, kik vannak rajta. Így kerüljenek albumba, és akkor még talán hosszú ideig emlékeztetnek.

Miközben a képeket gyűjtöttem, többször megtörtént, hogy az egész család segítségével sikerült azonosítani a fényképen levő személyeket, kiszámítani az

évszámot, amikor készítették, mert azok, akik személyesen is jól ismerték a lefényképezett embereket, már nem élnek.

Nagyjából ez, amit a harmadik könyvem megírásakor célként tartottam. Ezt a könyvemet is főleg a csíkmadarasi embereknek írtam, akiknek ismerősök a szereplők, és bizonyos események a szülőfalujuk történelméhez tartoznak.

A szerző

A LŐRINCZ ÉS A FAZAKAS CSALÁD

A Fazakas és a Lőrincz család közti kapcsolat *ifj. Lőrincz Dénes* és *Fazakas Anna* házassága révén jött létre. Mindkét család jelentős szerepet töltött be Csíkmadaras életében, mindkét családból emelkedtek ki tehetségesebb személyiségek. ***Lőrincz Ferenc*** (1938. május 12.), ifj. *Lőrincz Dénes* a családjának a nagyobbik gyermeke, akit érdekelt az elődei élete, utánajárt a származásának, levéltári anyagokat gyűjtött össze, elkészítette a családfát, a származási táblázatot, a család eredetével kapcsolatosan visszamegy az 1770-es évekig. Nagyon sok dokumentumot, okiratot gyűjtött össze a család életéből, ezeket megőrizte, vannak köztük olyanok, amihez hasonlót mások tulajdonában már nem találunk meg. Először az apai, majd azután az anyai ágról írok.

A LŐRINCZ család

Lőrincz Ferencz kutatása szerint Budapesti Országos Levéltárban őrzött anyagok bizonyítják, hogy az 1750-es évi összeírásokban Csíkmadarason már szerepeltek Lőrincz vezetéknevű személyek, Thomas Lőrincz, Andreas Lőrincz, Ioanes Lőrincz, Gheorghius Lőrincz, Petrus Lőrincz. A dédapa, Lőrincz Imre (1843. november 5.) is ilyen Lőrincz vezetéknévvel bíró személy volt, aki feleségül vette Bálint Katalint (1848. március 23.). Négy gyermekük született, ezek közül a nagytata, **id**. ***Lőrincz Dénes*** (1883. február 7.), itt Madarason, értékelt, írástudó ember volt, akit nagyon sok minden érdekelt. Igyekezett leírni, lejegyezni minden érdekességet. Kis füzetbe gyűjtött össze házilag elkészíthető gyógyszerek receptjeit, amelyek közül egyeseket az emberi, másokat az állatok betegségek kezelésére használtak. Történelmi eseményekkel kapcsolatos feljegyzései is voltak, leírta a családban történt jelentősebb eseményeket, olyanokat is lejegyzett, amelyek bizonyították, hogy a családja milyen beszolgáltatási kötelezettségeknek kellett eleget tegyen a különböző rendszerekben. Leírásaiból nagyon sokat felhasználtam az első könyvemben (CSÍKMADARAS A bölcsőtől a sírig – Alutus Nyomda, 2008) Feleségül vette *Ördög Katalint* (1885. márciuc 29.), házasságukból három gyerek született *Dénes*, (1909. február 8.), *Ferenc* (1910. július 14.) és *Erzsébet* (1925. szeptember 12.)

Ifj. Lőrincz Dénes, idehaza maradt, feleségül vette *Fazakas Annát* (1915. március 1.), három gyermekük született *Ferenc, Ida* és *Ágnes,* 8 unokája született. Igazi székely volt minden tekintetben, a székelyharisnyát egészen haláláig 91 éves koráig viselte. Kívánsága szerint abban is temették el. Ő is lejegyezte a fontosnak vélt dolgokat.

Ferenc Marosvásárhelyen elvégezte az asztalos szakmát a Magyariparos Tanuló Otthonban. Nagyon szorgalmas volt, dicsérő oklevelet kapott egy

kiállításra készített munkájáért. Később Bukarestben dolgozott, mint bútorasztalos.

Erzsébet, akit mindenki Eliza néninek hívott, feleségül ment *Imre Dezsőhöz*. Három gyermekük született Ágnes, Zoltán és Mária. Eliza néninek 6 unokája lett. Ő is örökölte a nagyapa és az édesapa tulajdonságát, minden érdekelte, mindent megfigyelt. Okos volt, széles látókörű. Nagyon sok mindent leírt. Több füzete volt, tele jegyzetekkel. Egyszer viccesen jegyezte meg, hogy a szomszédasszonyai szerint alkalmas lett volna jegyzőnek, vagy valami más hivatalnoknak. Az ő jegyzeteiből is sokat beleírtam az előző könyveimbe. Vele beszéltem meg sok régi eseményt, népszokást. Mindenben volt ismerete, tisztánlátása, és jól tudta rögzíteni időrendben az eseményeket, történéseket. Olyan füzete is van, amelyben nyilvántartotta az elhalálozásokat is, dátum szerint beírta ki mikor halt meg, sőt leírta, hogy egy-egy temetésen megközelítőleg hány ember vett részt. Csíkmadarasnak valóságos élő lexikonja volt. Ebben az évben, 2010-ben halt meg 85 éves korában.

A FAZAKAS család

Csíkmadarasról azt mondják:

„Ez a falu Madaras,
Hol a pap is fazekas.”

Orbán Balázs: A Székelyföld leírása II. kötet

A fazekas mesterség nyomán nagyon sok Fazakas családnév volt és van ma is a falunkban. Ezek a családok nincsenek mind vérszerinti rokonságban egymással. A megkülönbözés a ragadványnév használatával sikerült. Régebben majdnem minden hivatalos okiratba beírták a melléknevét az illetőnek. Ezt megtették a népszámlálások alkalmával is. Napjainkban is nagyon sok a Fazakas családnév. Így változatosak a melléknevek is, amelyeket a Fazakas név mellé használnak: Csuka, Pista, Cepők, Tilinka, Marci, Ábel, Ferci, Szálkás, Baric stb. A ragadványnevek öröklődnek, de érdekes, hogy mostanában néha ki is maradnak. Ennek a Fazakas családnak, amelyről írok, nincs ragadványneve. Ebből a Fazakas családból is emelkedtek ki a falu életében jelentősebb emberek. ***Idős Fazakas Imre***, keményen harcolt az első világháborúban és a Székely Határőrség hadtestparancsnoka lett a második világháború kitörése után, 1942-ben. A másik személy az ő ***Fazakas Ágnes*** nevű leánya, aki nagyon sok mesét, regét írt, főleg a helynevek magyarázatáról szólnak a mesék, kettő szerepel ebben a kötetben.

A Fazakas családról a következőket gyűjtötte össze Lőrincz Ferenc:

Az l850-es népszámlálási adatok szerint Csíkmadarason szerepeltek Andreas Fazakas, Joanes Fazakas, mint jobbágyok. Id. Fazakas Imre szerint a Fazakasoknak ez az ága Gyergyószárhegyről került Csíkmadarasra. A családról származó első pontos adat az 1770-es évekből származik. Ekkor született Fazakas András, és felesége *Bíró Katalin*. Egyik gyermekük Fazakas Elek (1807), aki feleségül vette *Kiss Annát* (1813). Ők voltak Lőrincz Ferenc ükszülei, a dédszülők Fazakas Dénes (1842) és *Antal Zsuzsanna* (1846), a nagyszülők id. *Fazakas Imre* (1883) és

felesége *Dombi Viktória* (1888). Ebből a házasságból tíz gyermek származott, köztük *Anna* (1915), a Feri édesanyja, *Ágnes* (1918), aki a sok mesét írta.

Idős Fazakas Imre, a nagytata sok okiratot, születési, házassági keresztelési anyakönyvi kivonatot megőrzött, ilyenekből már nagyon kevés lehet a faluban. Számunkra történelmi dokumentumok. Elkészítette saját származási táblázatát is. Nagyon hosszú ideig volt katona, 1914. augusztus 20-tól, 1918. június végéig, amikor nagy viszontagságok közepette került haza. A bécsi döntéssel Erdély Magyarországhoz csatolódott, eljött a „magyarvilág" a maga kedvezményeivel, esetleges gondjaival, mert kitört a második világháború. Magyarország belépett a háborúba, ami sok keserűséget, szenvedést hozott. A katonaköteles férfiakat behívták, kivezényelték a frontra, itthon maradtak az idősek, a fiatalabb legények és azok, akiket egészségi okokból nem vittek el a háborúba. Minden faluban megalakult a Határőrség. Madarason is összegyűjtötték az itthon maradt férfiakat. 1942-ben megalakult a határőrszázad itt Csíkmadarason is. Ennek a századnak a parancsnoka lett id. Fazakas Imre, az akkor 59 éves tartalékos törzsőrmester. Feladatát hűséggel ellátta, szorgalmas, lelkiismeretes volt, ezért a parancsnokság kitüntette. Ezt a kitüntetést 1943. február 10-én adták át neki. A szép kitüntetést berámáztatta, élete végéig őrizte, majd minden más irattal együtt átadta Lőrincz Ferencnek, az egyik unokájának, akiben nagyon bízott, hogy megtartja. Az eredeti okirat nagyméretű, de lemásoltam, a következőket tartalmazza:

15400
M.I.1942.

Hadtestparancsnoki dicséret

A székely határőrség felállításánál és kiképzésénél tanúsított átlagon felüli buzgalmáért és példaadó tevékenységéért **dicséretemet** fejezem ki.

Kolozsvár 1943. évi február 10-én

Hadtestparancsnokság
(aláírás)
A VASSZÉKELY KÁRPÁTOK

Tekintetes
Fazekas Imre
tart. Főtörzsőrmester

Fazakas Imre időközben kérést is írt Horthy Miklós főkormányzónak. Szeretett volna bekerülni a Vitézi Rendbe, a háborúban mutatott hősies harca, és a kitüntetései érdeméül. Ezzel a kitüntetéssel előnyei származtak volna a mindennapi életben. Fontosnak tartottam, hogy ez a kérés belekerüljön a kötetbe, hogy akit érdekel, bővebb ismeretet szerezzen az első világháború harcairól, a frontról, a harctéri szenvedésekről, mert még az én nemzedékem is csak a nagyszüleink, szüleink, elbeszéléseiből ismer némi tudnivalót. Hosszú éveken át nem volt szabad nyíltan ilyen könyveket vásárolnunk, olvasnunk. Amikor határnál vizsgálták a

csomagokat, elvették a Magyarország történelméhez kapcsolódó könyveket. A gyerekeknek sem beszélhettünk az anyaország történelméről és sok ezzel kapcsolatos valóságos történelmi eseményről, pedig tulajdonképpen én is magyar honpolgárként születtem 1941-ben, a magyarvilágban.

A Horthy Miklóshoz írt kérés szövegét lemásoltam, a mellékletben láthatják a fénymásolatot is.

Főméltóságú vitéz nagybányai HORTHY MIKLÓS Úrnak
Magyarország kormányzója
Budapest

Legalázatosabb kérvénye Fazakas Imre volt
tart. Tiszthelyettes, földműves csíkmadarasi lakosnak
melyben vitézi telekre való előjegyzését a legalázatosabban kéri

Főméltóságú kormányzó úr

Alulírott, azon legalázatosabb kéréssel járulok Főméltóságú Kormányzó Úr elé, hogy engemet a Vitézi rendbe fölvételre előjegyezni méltóztassék.

Legalázatosabb kérésem támogatására legyen szabad felhoznom a következő indokaimat:

A világháborúból rajvonalban 32 hónapot töltöttem, és pedig 1914. augusztus hó 20-tól, 1916. április haváig. A m. kir. Gyalogezredben, 1914. augusztus 28-án egy puskagolyótól a karomon megsebesültem, mellyel kórházban, a mögöttes országban két hónapot töltöttem el. Innen ismét, mint önkéntes jelentkező s harctérre vittek a 24. gyalogezred kötelékében.

1915. július havában Nagy Pál ezredes Úr előléptetett, ott voltam 1916. január végéig, amikor géppuskások kellettek, ekkor Kolozsvárra küldtek tanfolyamra, ahol 6 heti tanfolyamban részesültem, a vizsga letétele után beosztottak századparancsnoknak és küldtek a harctérre Rophatinbe. Jelentkeztem Szakács Lajos százados Úrnál, aki beosztott a 38. hadosztály 2. szükség géppuskához Balog Albert főhadnagy Úr századába, ahol a világháború végéig voltam törzsőrmester. 1917. január havában, 1917. február 25-én a hadosztály elismerésül a koronás vas érdemkeresztet kaptam. 1917. évi augusztus 10-én ezred paranccsal a bronz vitézségi érmet kaptam. 1917. március hó 10-én hadosztály eligazítással 5. pontja alapján a másod osztályú vitézségi érmet kaptam. Ezeket mind a Galíciában, állandó rajvonalban létem alatt kaptam meg, amit eredeti mellékelt igazolványokkal igazolok. 1918. évi március hó 10-én vittek assiágói harctérre, ahol szintén törzsőrmester minőségben teljesítettem szolgálatot, ahol állandó harcban voltunk éjjel, nappal egyaránt. Április hó 16-án az olaszok támadtak, amit az én géppuskám vert vissza. Ekkor kaptam meg az I. oszt. Vitézségi érmet. 1918. évi június hó 15-i nagy ütközetben hatalmas légnyomást kaptam, mivel kórházba szállítottak, ahol gyógykezeltek Csehországi Párdubicban, ahonnan a szerencsétlen forradalom szabadított ki teljesen felsőruha nélkül ingben és alsónadrágban, még félszegen,

mert a jobb szememen hályog volt. Hazajöttem a szülőfalumba és akkor jött a második pokol, még az elsőnél is nagyobb, mert jöttek az oláhok és nekünk háborút viselt embereknek jött a megaláztatás.

Amikor a fent felhozott indokaim figyelembe vételével legalázatosabban kérem a Vitézi Rendbe való fölvételemet, ígérem és kötelezem magamat, hogy a Vitézségi Rend Szabályait, utasításait magamra nézve mindenben kötelezőnek ismerem el, a Vitézi Szék által kirendelt orvosi vizsgálatoknak magamat alávetem.

Legalázatosabb kérésemmel ismételve vagyok.
Főméltóságú Kormányzó úrnak.
Csíkmadaras, 1943. január hó 4-én,
Legalázatosabb alattvalója,
Fazakas Imre volt tartalékos tiszthelyettes, kisbirtokos

Fazakas Imre bácsi életében nem kapta meg a kitüntetést, mert időközben a háborúba sodort országnak egyéb gondjai voltak. Azután a kommunizmus kegyetlen korszaka következett, egy újabb románvilág, amikor nem lehetett az első világháborúban való harcokról, vitézi tettekről beszélni, főképpen ezzel dicsekedni. Imre bácsi végezte a falusi ember mindennapi teendőit, öregkorában is dolgozgatott. Időskorban, 1974-ben halt meg, 91 éves volt akkor. Halálos ágyán átgondolta az egész életét, egy nagy papírlapra akkor készítette el a származási leírást, amelyet Ferencnek hagyatékozott. Ennek az alapján készült el a Fazakas családfa.

Következett egy újabb rendszerváltás és kezdtek gondot fordítani a háborús vitézi tettekre is, a szenvedésekre. Megalakult Kolozsváron a Vitézi Rend, a lovagrendek Nemzetközi Állandó Bizottsága által bejegyzett rend. Lőrincz Ferenc, a nagyapja iránti tisztelete jeléül szerette volna, ha id. Fazakas Imrét, a nagytatát, post humus vették volna be a lovagi rendbe. Kérést írt Vitéz lovag torboroszlói Bereczky Árpádnak a címére, amelyben kérte Fazakas Imre post humus lovaggá avatását. Kérésére azt a választ kapta, hogy csak úgy lehet post humus avatást eszközölni, ha az unoka, vagyis Lőrincz Ferenc belép a rendbe, kifizeti a vitézséggel járó jelvényeket, díszoklevelet. Miután a válasz megérkezett, úgy döntöttek, hogy nem igényelik, mert a családban több fiúunoka is van, így bármelyikük jogos lett volna erre a címre. Megmaradtak az okiratok, és a tisztelet a nagytatájuk iránt.

Id. Fazakas Imrének a tíz gyermeke között volt az **Ágnes** nevű leánya. Ő a másik olyan személy ebben a családban, aki különlegesen kitűnt a tehetségével.

Fazakas Ágnes, itt Csíkmadarason született 1918. június 2-án. Polgári iskolát, majd nővérképzőt végzett és Gyergyószentmiklóson dolgozott a kórházban, mint nővér, ápoló. Nyugdíjas éveiben hazaköltözött szülőfalujába, lakást vásárolt, ha valakinek szüksége volt rá, elsősegélyben részesítette, a beteg gyermekeknek, felnőtteknek beadta az injekciót, sebeket kötözött és szívesen segített minden hozzáfordulón. Nem ment férjhez, nem volt közvetlen családja. Nyugdíjason kezdett írogatni. Meséket, regéket írt, amelyekbe belefoglalta *Csíkmadaras helyneveit*. Nagyon sok mesét alkotott. Ezek majdnem minden csíkmadarasi helynévnek magyarázatot adnak. Feltételezem, hogy gyermekkorában hallhatott az idősebbektől, nagyszüleitől, az édesapjától mesés történeteket, amelyeket aztán ő

továbbgondolt, kibővített. Ő egy jelenkori mesealkotó volt, aki utánajárt a mese magjának, majd megalkotta a maga változatát. Nagyon olvasmányosak az írásai. Most nemrég jutott a tudomásomra, hogy a 80-as években a kéziratait legépeltette, szerette volna, ha valamiképpen kiadatásra kerülhettek volna. Miután meghalt, egy ideig nem lehetett tudni, hol is lehet megtalálni az írásait. Sokat érdeklődtem, tudták, hogy léteznek a füzetek, de azt, hogy hol is vannak, azt már kevésbé. Az itt leírt két mesét Petres Lukácsné Lőrincz Ágnesnél kaptam meg egy füzetben. Később, miután már tördelésre is leadtam a könyv anyagát, nyomára akadtam a legépelt meséknek, kis füzetecskékben vannak, a Római Katolikus Parókia irattárában. Talán úgy gondolta Ágnes néni, hogy itt nagyon jó helyen lesznek. Innen megkaptam őket Balázs Dénes plébános úrtól. Nagyon szeretném, ha egy következő kötetben megjelenhetnének egy gyűjteményes kiadásban. Érdemes lenne, főleg nekünk, madarasiaknak.

Most következik a két mese, amelyeket megtaláltam.

Fazakas Ágnes

MIBŐL LETT A MADARAS PATAKA

(Csíkmadaras egyes helyneveinek mesés magyarázata)

Valamikor nagyon régen, amikor még nem létezett a ***Madaras pataka*****,** akkor Madarason fejedelemség volt. A fejedelmi vár, azon a helyen állott egykor, amit ma ***Fingorom dombjának*** neveznek. A falu sem volt ott volt, ahol most van, hanem fent a ***Hámor tetőn***, a ***Fingorom dombjától*** kimenet, azon a helyen, ami alatt most folyik a ***Madaras pataka.*** Jobbról a domb alatt terült el a ***Fejedelem kertje***, amit ma is így neveznek. Ettől balra, azon a helyen, amit most ***Vápésznek*** hívnak, abban az időben egy gyönyörű kékvizű tó volt, ami akkor a *Fejedelem kertjéhez* tartozott. Ma a tó helyén legelő van, ahol nyáron a falu lúdjai tanyáznak. A mostani falu helyén, akkor ingoványos tó volt, ahol rengeteg madár tanyázott. A falu is ettől kapta a **Madaras** nevet. Mivelhogy úgynevezett dán madárfajta is élt itt, a **Dánfalva**, a szomszédos falu innen kapta a nevét.

Most térjünk vissza a várra és annak az akkori fejedelmére. Azon az egyedül álló dombon, ami ma is úgy néz ki, mintha emberi kéz külön erre a célra rakta volna, amelynek tetejéről messzi körbe ellehetett látni, állott egy gyönyörű vár, négy sarkában négy kilátó tornyával. Ezt a dombot vízárok vette körül, aminek maradványa még ma is látszik a jobb oldalon, hát itt lakott a csíki fejedelem.

Ez a fejedelem nagyon igazságos és emberszerető volt. A nép viszont szerette őt, a falvakban munkás emberek, szorgalmas asszonyok laktak, akik minden ügyes-bajos dolgaikkal bátran mentek a fejedelemhez, mert mindig igazságot teremtett. Így éltek boldogan, szántottak, vetettek, jó házakat építettek, amelyeknek alapjai még ma is láthatóak a ***Hámor tetőn***. Úgy hogy, amit én most leírok nem mese, hanem megtörtént valamikor nagyon régen. Ez a fejedelem fiatal volt, egy szép dalia, de mindig szomorú. Az emberek tudták az okát, nem volt fia, pedig jó és szép felesége volt, aki minden évben szült, de mindig csak kislányt. Olyan gyönyörű kislány, mint kilenc tündér. Ezek nemcsak szépek voltak, hanem bátrak is. Nyíllal eltalálták

röptében a madarat, lovagoltak, vadásztak az apjukkal. Szerette is őket, mindenre megtanította őket, még a hadviselésre is.

Amikor a fejedelemasszony a tizedikkel is teherbe esett, sokat búsult, hogy még most sem lesz fia, akkor haljon meg. A tizedik is kislány lett. A neve Emese lett.

Akkor a fejedelemasszony addig búsult, amíg meg nem halt. A kicsike megmaradt, s nőtt szépen, talán ő volt a legszebb a tíz közül. Az apja is a legjobban szerette.

Így éltek az anyjuk halála után, nőttek, dolgoztak, és nagyon-nagyon szerették az apjukat, az anyjuk helyett is, aki még ennyi szeretettől körülvéve is nehezen viselte a gyászt.

A kicsi Emese már a harmadik évében járt, amikor jelentették, hogy a Kárpátokon túlról ellenség közeledik. Készülni kellett. Most a fejedelem minden idejét a hadba való készülődés foglalta le. Már ki volt tűzve az indulás ideje. A Gyimesi szorosban akarta bevárni az ellenséget. Éppen kora tavasz volt, a hóolvadás ideje. Várni kellett, míg az utak egy kicsit felszáradnak s a víz is egy kicsit visszahúzódik. A kovácsműhelyekben éjjel–nappal folyt a munka. Buzogányokat, nyilakat, kardokat készítettek, ebben a munkában az asszonyok is segítettek. Még csak három nap maradt az indulásig. Minden el volt rendezve. A várat egy pár idős férfire és Imola nénire bízta, aki a kislányok dajkája is volt. A mezei munka az asszonyokra, leányokra bízva, minden fegyverforgató férfi készenlétben állott.

A fejedelem a leányaival volt elfoglalva, akiket tanított, hogyan kell a várat védeni, ha megtámadnák az ő távolléte alatt, amikor a keleti torony őre értesítette, hogy egy taliga közeledik a vár felé, amit két ló vaktában húz.

– Vajon ki lehet? Az ő embere nem, mert azok lóháton járnak. Kiment a vár elejébe, hogy ott várja be a jövevényt, aki nemsokára kivehetővé vált. Asszony volt. Amikor már közel volt a várhoz, a kerék, ami fából készült, felkoppant egy kőre és a taliga felborult. A lovak megijedve tovább vágtattak volna, ha a fejedelem egy ugrással ott nem terem és erős kézzel le nem fogja őket. A lovak az erős férfihangtól megnyugodtak és szelíden megálltak. Akkor a taligához ment, felemelve azt, egy gyönyörű asszonyt kapott alatta, akinek ebben a balesetben semmi baja nem történt, egy kis horzsoláson kívül, ami a lábán volt.

– Nem kérdezem, hogy kicsoda, honnan jön, örvendek, hogy itt van és itt történt a felborulás, megakadályozhattam a nagyobb bajt, emelte fel ezekkel a szavakkal a szépasszonyt, aki nagyon édes szavakkal válaszolt.

– Jaj, nekem, hisz eltévesztettem az utat, ha kegyelmed meg nem fogja a lovakat, eddig halott volnék. Hogyan köszönjem meg?

– Úgy, hogy bejön a váramba, kipiheni magát, s majd csak, ha el akar tovább menni, kísérettel fog elmenni, nem egyedül, ahogy jött. Nem tartom helyesnek, amikor egy asszony egyedül utazik.

Amikor látta, hogy sántikál, az ölébe vette, és úgy vitte be a várba. Ott a szépasszony elmondta, hogy **Háromszékről** jön és a **Marosmentére** igyekszik, ahol egy rokonnál van a fia, akit haza akar vinni, mivel az ura meghalt egy vadászat alkalmával. Addig hízelgett, amíg a fejedelem mindenről megfeledkezett, s a legjobb emberét küldte el az asszony fiáért.

Már két nap is eltelt a hadba indulás idejétől és ő sehogy sem tudott megválni a szépasszonytól. Csak amikor az megígérte, hogy ott marad és anyja lesz a

leányainak. Így a várat az ő kezére bízva elbúcsúzott a leányaitól, akiknek a lelkére kötötte, hogy szót fogadjanak az újdonsült anyjuknak, akit ők nem szívesen fogadtak, de nem mertek ellentmondani az apjuknak. Csak arra kérték, hogy Imola néni, a dajka továbbra is velük maradjon. Ebbe az apjuk bele is egyezett. Így nyugodtan váltak el. A fejedelem végre eltávozott a hadak élén, a többi harcos **Madéfalván** várt rá. Ő boldog volt, hogy anyai kézre bízta, hagyta a leányait, de azért voltak pillanatai, amikor bánta a tettét, amit elhamarkodott. Nem volt ideje kiismernie az új asszonyt. Egy hét se telt bele, a szépasszony megkezdte tervének végrehajtását. Elérte a célját, mert csak megjátszotta, hogy eltévedt. Tudta, hogy a fejedelemnek meghalt a felesége és nincsen fia. Gondolta magában, nekem van, s annak jó lesz a madarasi gazdag fejedelemség. Azzal kezdte, hogy az embereket lassan a várból kiküldte a faluba dolgozni, mezei munkára. Ahogy a fia megérkezett, azt az embert is hadba küldte, aki érte ment, hogy vigyázzon a gazdájára, szerelmes szavakat küldve neki. Ahogy az idő felmelegedett, Imola nénit is elküldte, kitiltotta a várból, hogy menjen csak dolgozni. Lassan mind idegen emberek végezték a várban a munkát, az ő emberei, akiket ő hívott meg. A fia egy vékony, vörös hajú, gonosz kamasz volt, akinek mindenki kezet kellett csókoljon. Ahogy Imola néni eltávozott a várból, nagyon nehéz élete kezdődött a leánykáknak. Hetekig bezárva tartotta őket egy kicsi sötétkamrába, hova tovább egyre kevesebb ételt adott nekik. Éhesek voltak, piszkosak, nem volt, ahol mosakodjanak, pedig ők meg voltak szokva a napi friss vízben való mosakodáshoz. Egyszer egy héten kiengedte őket, megnézte, hogy mennyire fogytak le, azt remélte, hogy éhen tudja pusztítani őket. Sápadtak, soványak voltak, de nem haltak meg. Nehéz, száraz nyár következett. Víz nem volt sehol, csak a tóban. Onnan hordott vizet az egész falu. Érkeztek küldöncök a fejedelemtől, de a várba nem engedték be. Mindig az új fejedelemasszony ment le, és a legmézesebb szavakkal küldte vissza őket, hogy a kisasszonyok sétálni vannak, hogy itt mindenki jól van, s küldte is vissza őket. Imola néni sokat kerülte a várat, hogy valami hírt halljon a leánykák felől, de az lehetetlen volt, nem volt, aki hírt adjon. A mostohának már nem volt türelme megvárni, hogy bezárva haljanak meg a leánykák. Egy éjszaka parancsot adott egyik emberének, hogy vigye ki őket a rengeteg erdőbe, a **Hargitába**, hagyja ott, így legyengülve. Ott fognak pusztulni, a vadak elpusztítják őket. Vitte is a leányokat, szegénykék mentek is, mert az őr azt mondta, hogy ezután nem lesznek bezárva, viszi őket, epret szedni, egy-egy darab kenyeret adott mindeniknek. Féltek, de azért szívesen mentek, csakhogy megszabaduljanak a fogságból. A kicsi Emese sírt, nem tudott menni, a testvérei szerre vitték őt, elfáradtak, nem bírták az utat, a sok zárka és az éhezés után. A korbácsütés élesen fájt, de hajtotta a kegyetlen ember. Így mentek egész éjjel, egész nap. Erzsók a legnagyobbik hiába mondta, hogy ő tudja, hol van az eper, az őr csak hajtotta előre, aki nagyon csodálkozott, hogy miért füttyenti el magát hol az egyik, hol a másik leány. Amikor megkérdezte, azt válaszolták, hogy ők ezt csak megszokásból csinálják. Másnap estefeléig mentek, közben megették a kenyeret, de nagyon éhesek voltak. Amikor egy sűrű sötét erdőbe értek, középen megállott az őr, megszólalt és azt mondta:

– Na, most itt hagylak titeket, maradjatok itt. Én elmegyek, körülnézek, hol van a legtöbb eper, majd visszajövök értetek, és ezzel eltávozott.

Ahogy elment, s jól eltávozott, újból füttyentettek, s akkor közéjük ugrott egy gyönyörű kis mókus. Szerre vették, csókolgatták.

– Ugye haza vezetsz kicsi mókuskánk? Csak te vagy nekünk, nem tudjuk az utat, mert az a gonosz minket a sűrű erdőbe hozott, össze-visszahordozott, elveszítettük az utat. Éhesek vagyunk és szomjasak, nincs, amit neked adjunk, nincs mogyorónk, nincs semmink. Ó, jó mókuska, te tudod az utat, de mi többé nem megyünk a várba. Majd ősszel szedünk mogyorót, s akkor lesz, amit adjunk. Csak most segíts nekünk. Ó, drága jó édesanyánk, milyen árvák vagyunk, s te nem vagy, hogy segíts nekünk. Oh, jöjj és segíts!

Valami suhogás hallatszott, de nem látszott semmi. Akkor a mókuska elindult előre, mintha intett volna, hogy gyertek. Ők követték, már nem féltek. Mintha már az éhség sem kínozta volna őket, követték a mókuskát. Végre kivergődtek a sűrű erdőből. Egy gyönyörű tisztásra értek. A nap még szépen sütött.

– Végre a nap! – örvendeztek. Gyönyörű virágok voltak körülöttük, s ahogy így haladtak a mókus után, egyszer rengeteg epret találtak. Szedték,ették. Gombát is kaptak, így az éhségüket valamennyire csillapították. A mókus boldogan ugrált körülöttük, hol egyik vállára ugrott, hol a másikéra. Ezt a mókust az apjuk hozta volt nekik, valamikor egy vadászat alkalmával, amikor az egészen pici volt. Azóta elkísérte őket mindig, bárhová mentek. Mindig a *Fejedelem kert*ben tanyázott és a füttyszóra hallgatott, ezért fütyülgettek ők, amikor erre jöttek.

A nap melege még jobban elbágyasztotta őket, de már csakhamar elbújt a *Hargita* háta mögött. A kis Emese csakhamar elaludt eprészés közben. Odavették az ölükbe és egy védettebb helyre, húzódtak, összebújtak. A kis mókuska vigyázott rájuk, később őt is az ölükbe vették, csakhamar mély álomba merültek. A hegyi erős levegőben nagyon fáztak, még jobban összebújtak, csak amikor már a hajnalcsillag halványodott az égen, és a nap már megvilágította a Hargita oldalát, akkor ébredtek fel. Elkezdtek tanácskozni, hogy mit csináljanak. Erzsóka, aki már a 13-ik évében járt, készen is volt a tervvel.

– Ha a mókuska segít, hogy ismerős helyre érjünk, akkor, ha jól megyünk estére, beérünk a faluba. Ti elbújtok a vetésbe, én meg belopózok a faluba, megkeresem Imola nénit, és értetek jövünk.

– De ugye Imola nénivel maradunk? A várba nem megyünk be többé soha – mondták a többiek mind egyszerre.

– Nem, – jelentette ki Erzsóka – csak majd, ha édesapánk hazajön. Csak jól el kell bújjunk, nehogy az őr reánk ismerjen, mert akkor bevisznek.

Így tanakodva útnak indultak, a mókus leugrott egy fáról, ahol a tanácskozást hallgatta és újból szaladt előre. Még szedtek egy kis epret reggelire és mindenik szedett egy csokorra valót szárastól, hogy legyen, amit egyenek útközben, ha nem kapnának többet. Így mentek egész délelőtt a mókus után, hol sűrű erdőkön keresztül, hol gyönyörű völgyeken át. Őzikék ugráltak előttük, már kezdtek aggódni, hogy a mókus eltévesztette az utat, mikor egy nagy bérc tetejéről ismerős völgyet pillantottak meg. Örömükben csókolták egymást. Hát ők az apjukkal sokszor voltak már itt vadászni, eprészni. Csókolták a kicsi mókuskát is.

– Köszönjük, drága kis mókuska!

Hányszor vittek az édesanyjuknak virágot innen, és epret is. Lovagoltak, nyíllal célba lőttek.

Oh, édesapánk, miért hagytál minket erre a kegyetlen asszonyra? – sírta el magát Enikő.

– Most ne búsuljunk, Enikő, örvendjünk, hogy itt vagyunk. Elfelejtve, hogy a ruhájuk csupa rongy, összekarmolt lábukból folyik a vér, énekelve, táncolva ereszkedtek le a nagy kősziklákon, Emesét a hátukon vitték. Szedték az epret, ették, mitől még éhesebbek lettek. Végre a nap is kezdett lenyugodni, akkor ők is szépen újból megindultak haza fele. Ha valami neszt hallottak, gyorsan elbújtak a legközelebbi bokorba, nehogy valamelyik várbéli meglássa. Ilyenkor még szusszanni sem mertek, míg kiderült, hogy csak egy nyulacska osont el mellettük. Végre elérték a mezőt. Ott meglapulva várták a teljes sötétséget. Erzsóka nagyon figyelmesen elindult. Nem járt már senki a falu végén. Meglátta az őrt, aki a vár embere volt. Messzire kikerülte, úgy ment tovább. Körülbelül tudta, hol van Imola néni kunyhója. Egyszer régen megmutatta neki távolról, mert akkoriban Imola néni nevelte őket, a várban lakott, nem a kunyhójában. Itt van, megtaláltam, gondolta magában és bekopogott.

– Ki van ott? – volt a jól ismert hangon a válasz.

– Erzsók vagyok, Imola néni. – A következő pillanatban már egymás nyakában sírtak.

– Hamar Imola néni, hozzuk el valahogy a húgaimat is, kint vannak a mező szélén, majd közben elmondom, hogy jutottunk idáig, mióta elment édesapám a hadba.

Mikor Erzsók elmesélte, hogy miken mentek keresztül, Imola néni csak sírt, zokogott. Nagyon siettek, hogy míg a hold feljön, érjenek a házhoz. Szerencsésen hazaértek még a sötétben. Imola néni nem gyújtott világot, enni adott nekik a sötétben. Miután a palotából kikerült szerelt egy kecskét, így volt teje is, adott nekik, egy cipócskát elosztott köztük, a szíve elszorult, amikor a sötétben látta, hogy mind milyen soványak.

– Mi lett belőletek drágáim? Ha az édesanyátok látna, újból meghalna bánatában. Ne féljetek, mi nem hagyunk el, majd reggel meglátjuk, hogy mit tehetünk.

– Imola néni, ugye velem alszol?– kérte a kicsi Emese.

– Veled, kicsi árvám, veled.

A kicsi, meggyötört gyermekeket a jótékony álom csakhamar elnyomta. Végre oltalom alatt érezték magukat. Imola nénének nem volt hely, a kicsi Emesét az ölében elaltatta egy kis háromlábú széken. Azt hitte, hogy mind mélyen alszanak, de egyszer csak Erzsóka megszólalt suttogva.

– Nekem valami ruha kellene, amiben dolgozni mehetek Imola néni. Nem ülhetünk mind itt. Én tudok a mezőn dolgozni.

– Én is éppen azon gondolkozom, mit csináljunk. Itt senki sem fog elárulni. Ha a szomszédok megtudják, hogy kiszabadultatok, mindenki segít. Csak nem ülhetnek ezek a kicsik egész nap bent. Eleget voltatok bezárva, el kell menjek Emre bácsihoz tanácsért, még ma éjjel.

– Én is magával megyek Imola néni.

Útközben Imola néni elmondta, hogy eltiltották a víztől s már két hónapja nem esett az eső a faluban, nincsen vizük, ezért sokat szenvednek.

– Hogy merészelte a gonosz asszony még azt is megtenni? – háborodott fel Erzsóka. –Éjszaka nem tudnak vizet hordani?

– Oh, megpróbáltuk, de ahányan oda mentek, mind nyilat kaptak. Másnap halva vették ki a tóból. Éjszaka hajtjuk le a mocsárba az állatokat itatni, de már több gyermek és öreg meghalt ettől a víztől és az állatok egy része is elpusztult.

Közben oda értek Emre bá kunyhójához. Az öreg ősz szakállát simogatva hallgatta őket, míg végre megszólalt.

– A gyermekeket el kell osztani az asszonyokhoz, akik úgy kell, viselkedjenek velük, mint a sajátjukkal. Muszáj valaki értesítse a fejedelmet, mert már nem lehet tűrni, amit az az asszony elkövet.

– Erre én is gondoltam – szólt Erzsóka, csak nem akarom a mi bajunkkal zavarni őt, majd úgy is hazajön.

– Nem az a baj – felelte Emre bá. A baj az, hogy nincs, aki értesítse. Mi itt rabok vagyunk, korbáccsal ügyelnek ránk, s aki onnan jön, ahhoz nem tudunk szólni, mert aki megpróbálja, az halál fia. Az elhalt gyermekek ruháiba kell felöltöztetni a kicsiket. Ki kell vinni dolgozni, meg kell magyarázni nekik, viselkedjenek rendesen, várják meg mikor lesz vége ennek a szenvedésnek.

Még az éj leple alatt megkezdték a szétosztást, átöltöztetést. Így a fejedelem leányai parasztleányok lettek. Reggelre mindenik el volt osztva, legnagyobb baj az volt, hogy Emese nem akart elmaradni Imola nénitől, pedig őt szemmel tartották, mert többször be akart menni a várba a leánykákhoz. Úgy oldották meg, hogy ők Enikővel otthon maradnak majd csendben. Mikor a nap felkelt, már kint voltak a mezőn, kaszáltak. Később a nap tikkasztó sütésében, víz nélkül dolgoztak, de tűrték, két őr vigyázott, korbáccsal hajtották őket, pedig tudtak volna dolgozni ők korbács nélkül is. Így telt el a nyár, amíg az eső meg nem eredt, megkezdődött az aratás, a termés nagyon gyenge volt, ezért minden kalászt fel kellett szedni. Hát szedték is azt. Egy délután Erzsóka szorgalmason aratott, mikor egy őr nagyot húzott a korbáccsal a mezítelen lába szárára minden ok nélkül. Úgy megütötte, hogy a bőre felrepedt és a vér elöntötte. Először fájdalmában felsikoltott, de a következő pillanatban, mint egy tigris ugrott az őrre, kikapta a korbácsot annak a kezéből, olyan hirtelen, mint a villám. Úgy elkezdte ütni azt, hogy az eleinte elszaladt, de visszatérve megfogta Erzsókát és bevitte a várba, ahol ráismertek. A szépasszony elé vitték.

– Szóval te vagy az?– förmedt rá, hol a többiek?

– Csak én szabadultam meg abból a förtelmes erdőből, ahová elküldtél asszonyom. Felelte bátran a kislány. – A többieket széttépte egy medve – hazudta bátran a kislány.

– Hazudsz, te hitvány! Ide a korbácsot, az én kezemből nem fogod kivenni!

Ütötte, ahogy bírta, miközben mondogatta:

– Megmondod, hol vannak a többi kölykek?

– Meghaltak – volt a válasz.

Újból ütötte, míg szegény leányka tiszta vérben, ájultan hevert a kegyetlen csapások alatt. Egy sötét pincében tért magához, fájt a feje, égett a bőre és nagyon-nagyon fázott.

– Édesanyám, édesanyám! Nem haltam meg. Mennyit kell még szenvednem? Hogyan tudjak innen megszabadulni?

Mintha valami csobbanást hallott volna, óvatosan arra csúszott, kezét előre nyújtva. Vizet érzett. Ivott, ivott a finom jó hideg vízből. Megmosta az arcát, mintha valaki vezette volna, visszahúzódott a fal mellé s tapogatva, miközben valami falfélét érzett, s mintha ott ajtó lett volna. Kezdte matatni, hát valami fogót érzett rajta, meghúzta, hát enged. Kinyílt az ajtó. Tovább tapogatózott, a fal mellett ment előre, lassan, óvatosan. Elég hosszú utat tett meg, mikor egyszerre világosságot látott fent, de olyan vékonyan jött be, és olyan magasról, hogy lehetetlen volt elérni. Megpróbált felkapaszkodni, hát valami lépcső vezet oda, felmászott, elkezdte a lyukat, ahonnan a világosság jött kaparni. Vájta, kaparta a földet a kezeivel. Teljes erejéből dolgozott, hagy egyszerre csak egy kő megbillent és legördült onnan kifelé. Előre megijedt, de aztán kidugta a fejét.

– Vajon hol vagyok? – A várnak a nyugati oldalán volt, ott nem járt senki, de minden esetre a váron kívül volt. De most, hogy megy át. A vízárokból a víz ki volt száradva. Azzal nincs is baj, csak messze lent van. Nézett jobbra, nézett balra. Egy borókafenyő volt jobbra, körülbelül három méterre lefele. Ráugrom, gondolta, onnan könnyebb lesz, mert föld van, és azon majd lecsúszok. Sikerült, jaj, csak meg ne lássanak, csúszott lefele, nem törődött, hogy összezúzza magát, csak el hamar innen. Végre lent volt, megnézte, hogy a nap már lemenőben van.

– Muszáj várjak, amíg lemegy, ha kimászok az árokból, akkor észrevesznek. Akkor eszébe jutott a faajtó, hogy azt nem húzta be maga után. Hátha utánam jönnek, gondolta. Kezdett kifele mászni. Végre elérte az árok szélét, lehasalt a száraz avarba, ami teljesen betakarta. Tovább egy bokor volt, arra kúszott, jól bebújt alája, ott várta a sötétedést. Egyszer csak hangok ütötték meg a fülét.

– Te ne félj, én megmutatom, hogy itt te leszel a fejedelem, csak egyszer eltakarítsam az utamból ezeket a hitvány leányokat. Meg kell kapnom a többit is. Most már nem menekülnek el a kezemből.

A szépasszony hangja volt, aki a fiával ment a tóhoz fürödni.

– Azt bízd rám anyám, megkapom én őket.

– Jól van fiam. Tudom, hogy te ravasz vagy.

Erzsóknak zúgott a feje, muszáj, muszáj, el innen! Ahogy azok a tó irányába eltűntek, elkezdett kúszni tovább, egyik bokortól a másikig. Közben megpihent, aztán újból csak nyugatnak, míg végre teljesen besötétedett. Akkor kezdett szaladni át a *Fejedelem kertjén* a falu fele. Messze elkerülte a tavat. Végre elérte. El egyenesen Imola nénihez. Az nem ismert rá. Csupa kék volt mindene. Elmondott mindent. – Jaj nekünk, többé nem mehetünk ki a mezőre. Bent kell maradjunk. Bekente gyógyírrel Erzsóknak a testét, lefektette és útnak indult Imola néni. Meghányták, vetették a dolgot másokkal is. Ha az erdőben bújtatják el, nem maradhatnak magukra, nekik, pedig muszáj munkába menni, mert, ha hiányzik valaki, az egészet megkorbácsolják. Más mód nem maradt, csak hogy itthon rejtsék el őket.

Így bujkáltak a farakások mögött, a szalmában. Este, amikor jöttek a mezőről, hozták a hírt, hogy keresik őket, ne próbáljanak kimenni. A szépasszony minél tovább dühösebb lett.

– Látod nem vagy arra való, hogy megtaláld őket. Pedig muszáj, mert közeledik a harc ideje, s ha életben találja őket, végünk van. Addig végezni kell velük. Ha nem megy másképp, akkor meg kell kínozni az asszonyokat.

– Azt már megtettük, de hiába, azt mondják nem látták őket. Ha elevenen meg nem nyúzatom, akkor nincs több eredmény.

– Legalább az a varangyos ne szökött volna meg a pincéből. Hátha kútba esett, anyám.

– Hogy esett volna, mikor az ajtó nyitva van az alagút végén, hiányzik a kő.

– Biztos vagy abban, hogy nincs áruló az őrök között, hogy nem juthatott el az apjához?

– Biztos anyám.

– Na akkor nem ismered fel őket?

– Dehogynem, míg bent voltak a várban, hányszor leptem meg őket.

– Nos, ha ismered őket, akkor addig keresteted, amíg megtaláljátok. Minden követ, minden bokrot fel kell kutatni, amíg kézre nem kerülnek, a többi az én dolgom.

A gyerekek nagyon féltek, most Kinga a kilenc éves kislány lázadt fel.

– Értsd meg Erzsóka, nem bírom tovább, ha darabokra vágnak, akkor sem bújok el többé.

Hiába volt minden kérés, fenyegetés, másnap reggel elment aratni. Nem telt bele egy óra, már el volt fogva, bevitték a várba, őt nem vallatták, mert tudták, hogy úgy is hiába. Csak ezek a gyermekek tudnak inkább meghalni, minthogy elárulják egymást.

Tudta, hogy így nem tud kiszedni semmit belőle, ezért nyájasan szólt a kislányhoz.

– Na, kicsi Kinga, hogy vannak a testvéreid?

– Éheznek és szomjaznak, te mérges kígyó, bebújtál apánknak a bőre alá, hogy eltiporj minket. Ne gondold, hogy nem fogsz megfizetni érte, kiabálta a csepp leányka bátran szembeállva és a szemébe nézve annak, aki az édesanyja ruháját viselte. Ez még jobban feldühítette. Most széttéphetsz, darabokra vághatsz! Gyűlöllek, te emberkínzó!

A szépasszony, akármilyen dacos is volt, nem várta ezt a kitörést. Keze ökölbe szorult. Kész volt, hogy rávesse magát, széttépje, de meggondolta magát. Hátha oda fogja csalni vele a többit is.

–Tudod kicsike, hiába haragszol rám. Én jó vagyok. Megbántam, amit tettem. Gyertek haza mind, hívd ide a többit is.

– Nem mondasz igazat, látom a szemedről, hogy hazudsz. Édesanyám megtanított, hogyan kell kiismerni a hazug embert.

– Jól van, ha nem, akkor nem. Te bánod meg. Ezzel hívta a szolgát, szintén azt, aki kivitte a kislányokat az erdőbe.

– Te kutya, látod-e azt a hegyet, ott kint a **Hargita** tetején?

– Látom, asszonyom.

– Holnap ott nekem tüzet raksz, hogy én innen lássam a füstjét!

– De arra a hegyre ember még nem járt, az a nagy vadak tanyája, – próbált az ember védekezni.

– Ha félsz, elmegy más, de akkor vége a fejednek, és a falu is másé lesz, amit neked megígértem. S akkor elkezdett suttogva beszélni.

– De így étlen, szomjan nem bírja ki az utat, nehéz, töretlen az erdő.

– Enni kap – volt a válasz. – A parancs meg így szól: – Oda kiviszed, ott a tüzet meggyújtod, a fejét levágod, de haza is kell hoznod nekem. Személyesen a kezembe adod. Ha jól szolgálsz egy falut kapsz. Ha nem, a fejedet vétetem, előlem nem tudsz menekülni.

Kingának mézes kenyeret adtak. Bezárták egy üres disznóólba. Este, ahogy besötétedett, kihúzták onnan, ráparancsolt az őr, hogy csendben legyen és induljon előre, mert, ha kiabál, vagy valami jelt ad, azonnal halott. Kihúzott a medvebőr zekéje alól egy kést és megfenyegette.

– Légy nyugodt, nem kiabálok. Gondolta, legalább a testvérei legyenek biztonságban. Úgy vélte, csináljon vele, amit akar, hátha előkerül a mókuska, és majd újból hazavezeti.

Mentek egész éjjel, egész délelőtt, sűrű erdőkön mentek, nagy hegyekre kapaszkodtak fel. Dél tájt megálltak, egy hegy tetején, egy kopár sziklára sok gallyat hordtak össze, amiből az őr nagy tüzet gyújtott, rakta rá a zöld gallyakat. Mikor a tűz leégett, egy csutakot készített, amihez a kislányt odakötözte. Akkor megszólalt.

– Én meg kell öljelek téged kicsikém, én nem vagyok hibás, ezért a te szellemed engem majd ne kísértsen.

– Kegyelmezz meg és az én apám meg fogja hálálni – kérte a gyermek.

– Nem tehetem, mert az asszonyom keze mindenütt elér. Szépen hajtsd le a fejedet, ha nem mozdulsz, egy perc az egész, nem fog fájni.

Még annak a megrögzött gonosz embernek is a szemei megteltek könnyel, a keze remegett, amiben a bárdot tartotta.

– Isten veletek drága testvéreim, a jó apám bosszúja eléri a gonoszt! – ezzel lehajtotta a fejét. Az éles bárd lecsapott, a vékony kicsi vézna nyakára. A fej elszökött a megkötözött testtől. Akkor az őr odarohant, de csoda, a fej olyan nehéz volt, hogy alig tudta felemelni. A két fekete szeme nyitva volt, bánatosan néztek az őrre, s akkor a könnyek elkezdtek csorogni belőle. De olyan nagyon folytak, hogy egy egész patak kísérte. Az ember magához szorította a fejet és elkezdett rohanni le az oldalon, de a patak mindig előtte járt, mintha vas erekkel kötötték volna oda a lábát, alig tudott haladni. Legszívesebben elhajította volna a fejet, de parancs, az parancs. Haza kellett vinni a fejet. Ezt a patakot ma is ***Vaseresnek*** nevezik.

Így vergődött másnap reggelre haza a kislány fejével. Ahogy letette a fejet, a szemek még mindig nyitva voltak, nagyon szomorúan nézték a mostohát. Az parancsot adott, hogy csukják le, de nem lehetett, azok újból kinyíltak. Bármerre is ment a mostoha, a tekintet végig követte. Letette a pincébe, ahol majd bevárta a testvérei fejeit is.

Még aznap elfogták a kicsi Emesét és Enikőt, akik az Imola néni kunyhója mellett egy szalma boglyába voltak beásva. A kicsi Emese egy pillangót látott. Kiszaladt.

–Várj, Enikő, megfogom. Nézd milyen szép, mint Kinga.

Szaladt a pillangó után, Enikő utána és maris el voltak fogva.

Már aznap este újból ment az őr, de most két gyereket vitt. Nem, mert ugyanarra a helyre menni, kitért, felvitte őket egy nagy hegyre. Enikőt kikötötte egy fához, Emesét tovább vitte, vitte, ment vele, legszívesebben kiszaladt volna vele a világból, csakhogy ne kelljen, megölje azt a gyönyörű gyermeket.

– Adj egy kicsi kokojszát!

Az ember adott. Gyorsan egy csutakra rátette, a lábával megnyomta, és egybe megcsonkította a nyakát. Abban a pillanatban a sűrű erdő eltűnt, s olyan kokojszakórók vették körül, hogy alig tudott lépegetni. A szeme előtt minden fekete volt. Nem mert a fejre nézni. Egyszer csak azon veszi észre magát, hogy térdig gázol a vízben, hol addig minden el volt repedve a szárazságtól. Nézi a fejet, hát a kék szemek nyitva vannak, és folynak a könnyek. Nem tudta kivinni Enikőhöz, becsavarta az ingébe és felakasztotta egy fára. Ment, hogy végezzen Enikővel, amit gyorsan végre is hajtott. Hát, amint megy itt is eltűnt a sűrű erdő, minden kopasz, csupasz lett, egy, ***Kopac sarok,*** s ahogy vitte a fejet, itt is követte a víz, amely kis patakká duzzadt. Ahogy elért az Emese fejéhez, már elég nagyra dagadt, alig tudott benne gázolni. A két patak egyesült, együtt folytatták útjukat, mindaddig, amíg a ***Vaseres patak****kal* nem találkoztak. Ott a három testvér találkozott, egymásba folytak, összeölelkeztek és utat törtek maguknak a völgy felé.

A gyermeki nemtörődömség, de inkább az egymás utáni vágy csalogatta ki Kamillát is a rejtekhelyéről. Ő is a többiek sorsára jutott. Őt sem merte arra a helyre vinni a gonosz ember, őt a baloldali hegyre vitte ki, ahová az ő feje esett egy széles kút keletkezett, amelyből nagy áradva tört elő a kristálytiszta víz, követte a gyilkost. Ennek a helynek a neve lett ***Szélyeskút-árka***.

Kamillát követte Etelka. Az ő szeméből sugárban ömlött a jéghideg víz. Így az ő útját ***Hidegkút árká****nak* nevezik.

Etelka után Emőke következett. Őt jobbra vitte ki és, ahova az ő feje esett, egy jó édesvizű forrás fakadt, olyan finom a volt a vize, hogy amikor a császár arra járt vadászni és ivott belőle, annyira megszerette, hogy nem akarta ott hagyni. Így ezt a helyet még ma is ***Császárok kútjá****nak* hívják.

A többieket most Julika követte. Amikor őt vitte az őr, szedret látott. Kérte az őrt, hogy engedje meg, hogy szedjen le belőle. Az meg is engedte, mert sok volt azon a helyen. Miután végzett a kislánnyal, visszajövet egy patakocska követte, ami úgy tele volt szőve szederindákkal, ez a hely lett a ***Szederjes***. Az őr belegabalyodott a szederindákba, úgy, hogy minden második lépés után beleesett a patakba. Most már ketten voltak, találkoztak, panaszkodtak, ölelték egymást s így haladtak lefelé, a ***Szederjes pataka*** alakjában.

Ildikót és Katikát egyszerre fogták meg. Nagyon aggódtak a testvéreik után, nem bírtak tovább a rejtekhelyen maradni, kibújtak onnan. A valóság az, hogy senki sem tudta, hol van a többi gyermek. Addig tűntek el, amíg az asszonyok a mezőn voltak dolgozni, este, amikor hazatértek, nem találták meg őket.

A két utolsó gyermeket vitte az őr kifele az erdőn, már nem olyan messze, alább egy szilfa erdőbe. Egyiket megkötözte, a másikat tovább vitte, fennebb. Mindkettőt lefejezte, szemükből nekik is patakban csorgott a könny. Amikor megindult a két fejjel egy ördög követte, csapkodta, így rohant volna lefele, de a szálfa erdő annyira sűrű lett, hogy alig tudott menekülni. Ezt a helyet ***Ördögé****nek* nevezték. A patakok is követték, leérve a völgybe találkoztak, összefolyva csókolgatták egymást. A helyet, ahol a két patakocska összefolyt ***Kétág****nak* nevezik ma is.

Most már csak Erzsóka volt életben. Ő nagyon óvatos volt, csak sötét éjszaka merészkedett ki Emre bá kamrájából, ahol a szalmazsákba bújva rágta a körmeit és a szalmát egész nap. Őt nem értesítették a húgai eltűnéséről. Éjszaka ment, inkább

mászott egyik kunyhótól a másikig. Eleinte nem merték megmondani, hogy a testvérei mind eltűntek, de amikor egyik húgát sem találta, erélyesen követelte, hogy mondják meg, hová tűntek, mi lett velük. Akkor tudta meg, hogy nincsenek. Amíg az asszonyok a mezőn dolgoztak, akkor tűntek el egymás után. Nincs mit tenni, a várban vannak. Utánuk megyek és kiszabadítom őket. Hamar visszament Emre bához, elmondta neki, hogy a húgai szerre mind eltűntek, elfogták őket.

– Emre bá, most kínozzák őket a várban, mondja meg, hogy tudjam kiszabadítani őket.

– Nyugodj meg gyermekem, te egyedül nem tudsz semmit tenni. Maradj elrejtőzve, mert tégedet most kétszeres erővel keresnek, mert csak te vagy még egyedül szabad.

– Én többé nem bújok el. Nem vagyok gyáva. Most indulok. A világnak a túlsó végén is felkeresem édesapámat, tudja meg kinek a kezére adott minket, gyermekeit és a falut.

– Hiszen nincs a világ végén, csak annál nehezebb hozza jutni, mintha kétszer a világ végén volna. Ez a nagyasszony annyi embert fizet, etet a mi kenyerünkből. Úgy be van szőve az embereivel az egész vidék, hogy lehetetlen átjutni rajta. Már sokan megpróbálták, mind elvesztek. Ha a fejedelem még sokáig marad, mind elpusztulunk, ha nem másképp, éhen halunk.

– Éppen ezért, drága jó Emre bá, mit számít az én életem, annyi szenvedés mellett. Megyek, hátha sikerül nekem, ami nem sikerült másnak. Ha nem jönnék vissza, mondja meg Lászlónak, nagyon szeretem. Isten áldja, Emre bá. Nyakába borult, csókolta az öreget, aki eleget akarta a szándékáról lebeszélni, de nem volt akit. Ment, rohant a vesztébe. A legtöbbet kúszva ment, mégis még virradat előtt elfogták. Bevitték a várba. Remélte, hogy a húgait meglátja, de csalódott. Az asszony azonnal útnak eresztette azzal az emberrel, aki a húgait is kivégezte. Füttyentett, de most a mókus már nem követte, gondolta hátha ott van a húgaival. Ment szó nélkül, remélte, hogy valahol találkozik a húgaival. Igen, találkozott, nagy volt a csodálkozása, amikor útközben egy gyönyörű, kristálytiszta patakot látott. Lehajolt, ivott belőle. A patak a fülébe súgta: Vigyázz, menekülj! Csobogott, jajgatott.

– Nem menekülök, mert keresem a húgaimat. Ez az ember azt mondja, nincsenek a várban. Én hozzuk sietek. Ő jó ember elvezet engem. Elhagyták a ***Szederjes patakát***, nekivágtak jobbról a meredek hegygerincnek. Fel, fel a tetőre, ott az őr megfogta, megkötözte egy kidőlt fához, közben biztatta.

– Maradj nyugton, mindjárt találkozol velük. Úgy, na, tedd ide a fejedet

– Mit akar?

De már abban a pillanatban le is sújtott a bárd és a hattyúfehér nyak megtelt vérrel, kettévált. Ahová a fej esett egy csorgó, bővizű patak keletkezett, ami kezdett rohanni le, egyenesen, hogy a bestia vadember, aki egyedül annyi ártatlan gyermek életét kioltotta, aki talán nem is volt ember, igaz most egy őrült volt, mert ordított, hogy csengett az erdő és minden lépésre esett el.

Megvan, most az utolsó fejet hozom a lábad elé teszem, de ha most sem leszel az enyém, s fél kezével fogta Erzsóka haját. A másikkal a bárdot magasba emelte. Még van erő a te büszke fejednek is. Azt hiszed, hallgatok tovább is?

Végre találkoztak a testvérek, az Erzsóka patakát azóta is ***Csorgó patakának*** hívják. Összeölelkeztek. Sírtak, elmondták egymásnak, hogyan kerültek ide. Akkor tanakodtak, menjünk, vigyük könnyeinket, hogy legalább legyen vizük az embereknek. Siessünk, söpörjük el az utunkból azt a tavat, amelyből nem volt szabad inni.

Az őrült ember rohant elől ordítva, de mielőtt kiért volna az erdőből, egy nyíl a szívén találta. Ez a szépasszony nyila volt.

– No, látod-e te mafla – szólt hozza – itt vagyok, a tied vagyok. Ez az enyém a fizetés. Azzal kikapta a fejet a kezéből, elrejtette a köpenye alá, felugrott a lovára és elvágtatott haza, a várba.

Végre mind a tíz megvan s nincs emberfia, aki tudná, hogy mi lett veletek. Ez így van jól. – örvendezett.

Másnap két emberével kiment, messze fel az erdőbe, nagy volt a csodálkozása, amikor látta a kristálytiszta patakot, ami gyorsan törte az utat lefele, de nem nagyon törődött vele, mert fontosabb dolga volt. Amikor felért a barlangba, ahol egykor a sárkány barlangja volt, ahol a völgy egy kissé kiszélesedett megállott. Ennek a helynek a neve lett ***BARLANG***. Odaszólt az embereinek.

– Látjátok ezt a követ?

– Igen.

– No, ebből koporsó legyen, de olyan, hogy ne látszódjon hol a fedele.

Ezzel otthagyta az embereket. Reggel jelentették, hogy kész a koporsó. Ekkor egy nagy kosárba rakta a fejeket, amelyek még mintha éltek volna, olyan szépek voltak. Letakarta és kivitte a pincéből, azt mondta kenyér van benne viszi az aratóknak.

Két ember megfogta. No, most ezt a kenyeret felvigyük a koporsóhoz, muszáj áldozatot hozzunk, hogy már egyszer jöjjön haza a fejedelem győztesen. Letették a kosarat és azzal visszább küldte őket. Ö pedig a fejeket elhelyezte a koporsóban, letakarta, visszahívta az embereket, rátették a koporsó fedelet, visszamenésre parancsolta őket, hogy mehetnek haza, mert ő még marad. Azok mentek, nem gondolva semmire. Mikor egyik hirtelen elesett. Három nyílvessző fúródott a szívébe hátból. A másik megfordult, hogy honnan jön a veszély. Abban a pillanatban a szemébe fúródott a nyíl, de még azelőtt meglátta a szépasszonyt, valóságos ördögbőrbe bújva. Lenyilazta mindkét embert, hogy senki ne maradjon, aki elárulhatta volna az ő bestia tetteit. A kosarat behajította a patakba s mind, aki jól végezte dolgát, hazalovagolt.

Hát térjünk most a fejedelemhez. Egész nyár eltelt kisebb, nagyobb csatározásokkal, de még a végleges harcra nem került sor, mert mindkét fél a ***Szorosba*** akarta a másikat becsalni. Az idő telt. A fejedelmet nagyon nyugtalanította, hogy akárhány küldöncöt küldött, hogy hírt hozzon a leánykák felől, mindegyik azzal tért vissza, hogy nem látta egyiket sem, de a fejedelemasszony a legjobbakat mondta róluk. Így cselhez folyamodott. Az ellenség szemébe visszavonulást mutatott, de éjszaka elbújtak a ***Szorost*** övező erdőben. Amikor azok látták, hogy ezek visszavonultak, berohantak a szorosba, hogy meghajszolják őket. Akkor a fejedelem hada megrohanta és mind lekaszabolta, úgy, hogy hírmondó is alig szabadult meg. Vége volt a harcnak. Indulhattak haza. Hazafelé egész úton, csak idegeneket látott és a szárazságnak a nyomait, de gondolta, hogy ha nem is termett

az idén, bőven van otthon termény, a raktárak tele vannak. Ahogy beért a faluba, a falusiak siettek elébe. Amikor meglátta a csontváz asszonyokat, és vagy két öreget, megállította, a lovát s nézte, nézte őket. Akkor Emre bá elé ment és mondta:

– Szomorú életünk volt, uram, már csak annyin vagyunk életben. Ha még egy hétig nem jössz, minket sem kaptál volna életben.

A fejedelem homloka elborult, meglátta Imolát.

– Hol hagytad a lányaimat, Imola?

Az mielőtt felelhetett volna, nagy zajjal előtört egy patak, egyenesen be a tóba, annak vizét magasra kicsapta, rohant egyenesen a fejedelem elé jajgatva, kacagva, mintha mondta volna:

– Itt vagyunk.

Senki sem tudta megmondani honnan jön ez a gyorsfolyású, zajos patak, ami mindent elsöpör az útjából. Láttára a kiszáradt asszonyok szomjasan rohantak neki, itták, itták.

Végre iható víz, víz! Meg vagyunk mentve.

– Miért nem volt vizetek? Látom a tó még nem volt kiszáradva.

– Csak nem volt szabad nekünk inni belőle.

Már eleget tudott a fejedelem.

– Utánam, fiúk! – mint egy felbőszült oroszlán rohant a vár felé, melynek a kapujában a szépasszony várta virágkoszorúval a fején, és a győztesnek kijáró tölgykoszorúval.

A fejedelem megállította a lovát, de nem szállt le.

– Miért nem jönnek a lánykáim elejémbe?

– Oh, gyere vitéz uram, hadd öleljelek meg!

De az meg sem látva, bevágtatott a várba, ahol minden fel volt díszítve az ünnepre. Utána a fiúk, amit jól is tette, mert ő is a leányai sorsára jutott volna. Minden sarokban fegyveres idegenek voltak.

– Kik ezek az emberek? Mit keresnek itt, fegyveresen az én váramba? – fordult az asszony felé.

– A te hűséges alattvalóid.

– Akkor miért nem voltam velem a harcban? Azonnal le a fegyverekkel!

Azok úgy tettek, hogy nem értik, mind az asszonyra néztek.

– László fiam, azonnal lefogni őket!

Ő egy ugrással az asszony mellett termett, s annak a két keze, amit ölelésre tárt ki, már hátra volt kötve. Egy negyed óra leforgása alatt, már le volt fegyverezve az egész idegen csapat, amit az asszony titokban csempészett be a várba, s amely egy negyed órán belül az **Olt** túlsó partjára menekült. Ki, hogy tudott, mentette az életét, kegyelem nem volt. Az asszony a fiával együtt fogoly lett. Percek alatt át lett kutatva a vár. A leánykák sehol. Megkezdődött a vallatás.

– Hol vannak a kislányaim?

– Elmentek eprészni és nem tértek többet haza. Összekerestettem az egész erdőt, de nem találták meg sehol.

– Miért bocsátottad el kíséret nélkül? A kicsikét miért engedted velük?

– Mert nem váltak el egymástól!

– Hazudsz! Hozzátok a korbácsot!

– Kegyelem uram! Itt a fiam, akit rég a fiadnak fogadtál!

– Félre azzal a nyomorult rókával!

A szépasszonynak minden hízelgése, ravaszsága kárba veszett. Végre az ő finom bőre is megízlelte a korbácsot. Közben hívták Imola nénit, aki mindent elmondott, hogy hozta haza egyszer a mókus, hogy dolgoztak mezítláb, rongyokban a mezőn, Erzsókát, hogyan fogták el, hogy szökött meg a várból az alagúton, kékre verve. Azt, hogy most hová tűntek, nem lehet tudni, mert ők eléggé elrejtették, de muszáj volt dolgozni menni, mert az adag cipót meg kellett keresni, hogy el tudják osztani a kicsik között. S aztán kegyelem nem volt, mert, akik súlyos betegek voltak, azok, minthogy nem tudtak dolgozni úgy, ahogyan követelték, a korbácsütés alatt haltak meg. Nagyon szomorú volt az élet.

– Tudod, hogy nálam a kínzó eszközök nem voltak felhasználva, sem az apám idejében, sem az én időmben, de ha azonnal nem mondod meg szépszerével, hogy hol vannak a lányaim, kénytelen leszek használni – mondta a szépasszonynak. Minden kínzás hiába való volt. Ez így folyt három napon át, mikor észrevette a kicsi mókust. Mintha akart volna mondani valamit. Futott fel a vár falára, újból vissza, fel a fejedelem vállára, újból neki a várkapunak. Eszébe jutott, hogy Imola néni azt mondta, hogy a mókus vezette haza először.

Emre bának volt egy László nevű fia, akit a fejedelem nagyon szeretett, aki pici kora óta a kislányok játszótársa volt, és akibe Erzsóka nagyon szerelmes volt, akit László is viszont szeretett.

– László, végy valakit magad mellé és kísérjétek el a kicsi mókust, hátha nyomra akadtok. A mókus el is vezette őket a kőkoporsóig. Ott makogott a kőkoporsóra ugorva, le onnan. Járta körbe. Közben megkapták a három lenyilazott ember holttestét, az egyiknek a kezében a bárdot, a másiknak a kezében egy hajtincset az Erzsóka gesztenyeszín hajából. Mivelhogy a mókus nem ment tovább a koporsótól, azon a helyen semmi változást nem láttak, mert az ott állt emberemlékezet óta abban a formában, a fejedelem megcsókolta a hajfürtöt és sűrű könnyeket hullatott rá.

– Reggel újból kijövünk.

Másnap összejárták a környéket, sehol semmi, csak az új patak, amely nyögve, jajgatva rohant egyik kőre fel, a másik kőről le. A mókuska a koporsó tetején keservesen makogott. A harmat az előző nyomokat eltüntette. A fejedelem fel-alá járt. Megszólalt:

– Gyertek fiaim, próbáljuk megmozdítani ezt a követ. Az az érzésem, hogy rejt valamit magában. Hárman nekivetették a vállukat a nagy kőnek. Hát nem is kell akkora erő és a teteje leválik, maga után rántva a takarót. Tíz szempár nézett egyszerre a fejedelemre. Az elordította magát, mint egy sebzett oroszlán. Egyszerre vetette magát a tíz gyönyörű fejre. Mindeniket becézte, csókolta szerre őket. Az emberek sírtak körülötte. Végre, amikor meg tudott válni tőlük, mindeniknek lecsukta a szemét, levetette a dolmányát, azzal letakarva visszatették a helyére a koporsó tetejét. Hazament, hívatta az egész falu népét. Mikor mind egybegyűltek, megszólalt.

– Kedves, jó alattvalóim! Mindnyájan szenvedtetek az én hibámból, de az a súlyos csapás, ami engem ért, minden fájdalmat felülmúl. Tíz gyermekemnek a feje van bezárva a kőkoporsóba. Mondjátok meg, milyen halált érdemel ez a szörnyeteg és teljesítem. Utána engemet ítéljetek el, minden kínt képes vagyok elszenvedni,

csak meghalni gyorsan, meghalni. Utódomul Lászlót hagyom, aki nemcsak, hogy becsületes, hanem okos és közülünk való.

– Halált a gonosz asszonyra és a fiára! – kiáltották mind egyszerre.

Akkor Emre bá magas termetével utat tört magának.

– Halált a bűnösnek, de nem a mi urunkra. Rá ebben a nehéz időben szükségünk van. László, az én fiam még gyermek, nem lehet ***Csíkországot*** az ő kezére bízni. Itt mindnyájan bűnhődtünk. Neked a legnagyobb szenvedés az élet, de muszáj elszenvedned, mindnyájunkért. Nem te vagy a bűnös, hanem a háború, ha ez nem jön, kiismerted volna, kivel van dolgod. Most a könnyelműségedért fizetsz, de csak, ha élsz, akkor, ha mint eddig vezeted a népedet.

– Úgy van, úgy van! – volt az elismerő válasz mindenfelől.

– Jól van megpróbálom, de előre megmondom, a kívánságom az, hogy az én fejem is a leányaim mellett pihenjen.

Másnap reggel a két rabot kivitték az erdő szélére s ott a legnagyobb fára felhúzták őket, hogy mindenki láthassa s ott voltak mindaddig, amíg a varjak el nem hordták őket.

Mivel a szépasszonyt Dobrának hívták, ezt az erdő részt ***Dobráénak*** nevezték és hívják a mai nap is.

A ***MADARAS PATAKA***, ami könnyekből fakadt, azóta is szüntelenül folyik, de most nem nyögve, jajgatva, hanem vidáman, kacagva s a madarasiak azóta is azt isszák. Csak a mostani világ, szennyezéssel fenyegeti, nem gondolva, vagy nem tudva, hogy minden cseppje egészséget adó, és hogy könnyekből fakadt.

Csíkmadaras, 1979. március 11.

Tehát ez volt a **Madaras pataká**nak a mesés története. Belőle megismerhettük a patak vízgyűjtő területét, azoknak az erdőrészeknek a neveit, ahonnan a kis csermelyek elindulnak, majd összefolynak egy bővizű patakba. Valójában igaz az, hogy a **Hargita keleti oldalábó**l eredő ***MADARAS pataka*** több ág összefolyásából keletkezett. Az egyik bővebb vizű ág a ***Kis-Madaras***, amely **Galusa patak, Szökő pataka**, és az **Emrék pataka** által összegyűjtött vízből keletkezett. A másik bővebb vizű ágat a **Kokojzás–patak, Bánya-patak, Szélyeskút-árka** összefolyva hozta létre, először ***Barlang-pataka*** néven folyik a falu fele, majd az összefolyás előtt ***Nagy-Madarasnak*** hívják. Így a két főág találkozása nyomán jött létre a bővizű, pisztrángos **MADARAS PATAK**, amely beérve a faluba, az **OLT**ba való belefolyása előtt újból két ágra szakad, majd két torkolattal ömlik bele a folyóba.

Fazakas Ágnes
SÁRKÁNYŐLŐ GYŐZŐ A NAPKIRÁLY ORSZÁGÁBAN
(A Nap körül keringő bolygók mesés története)

– Lelkem, Győzőm, édesem, meg kell haljak! Sírta el magát a kicsi Emese s a nagy kék szemei megteltek könnyel.

– Ne sírj Emesém, neked nem szabad meghalni, már elég leánykát megevett az a sárkány, én megmutatom, hogy téged nem esz meg.

– De mit csináljak, hova bújjak? Merre menjek? Most rajtam a sor. Nem is félnék, ha egyszerre megenne, de ott tart a barlangjában, hizlalni akar, és attól én nagyon irtózom.

– Mikor kell, hogy kijöjjek érted?

– A hét utolsó napján, mikor a hold kisüt, akkor a barlang bejáratánál kell legyek, teljes díszben, már készítik is a ruhámat.

– Reménykedjél Emesém, hátha nem kell már sem a szép ruha, sem a virágszekér. Csak te maradj meg nekem, ugye megvársz Emese?

– Amíg élek, addig várlak, Győző, csak ne próbálj kiállni vele szemben, mert ugye tudod, hogy hiába. Akárhányan próbálkoztak, mindenki elveszett – felsóhajtott – ha csak egy feje volna, még menne, de, amikor mond a hét szájából, kezdi a tüzet okádni! Akkor legalább a bendőjében megvárlak, ott együtt leszünk.

– Most tartsd ide a hajadat, mert megyek.

Emese odatartotta a szép fejét, gyönyörű kékes-fekete haja volt. Győző lehajolt, az arcát belefektette egy pillanatig, aztán eltűnt az esti homályban. Ment egyenesen a nagy odvas fához, ahonnan előszedte a fegyvereit, amit már régen készített, és ott tartott. Nyilak, kötelek voltak ott, amelyeket jó erős fahéncsból font, s baltát, ami nagyon nehéz és éles volt, mert ez a mese olyan régen történt, amikor csak ilyen fegyverek voltak. Felszedve a fegyvereit, Győző ment egyenesen a barlangba, megkerülve a sárkány barlangjának a kijáratát, felmászott az Oltárkőre, annak a legmagasabb csúcsára, odaerősítette a kötél végét. Nagy csendben kúszott, nehogy a sárkány észrevegye, mert Győző tudta már az öregektől, hogy milyen éles hallása és szimatja van a sárkánynak. Odaosont közel a kijárathoz, ott felkúszott egy öreg fenyőre, amelynek egyik oldala el volt koptatva. Ugyanis a sárkány nagyon vigyázott arra a fára, oda szokta dörzsölni a nyakát, nyáron a szép napsütésben. Leginkább, csak éjszaka szokott kijönni a barlangjából, mikor minden ember messze elkerüli az erdőt, mert az emberi szag nagyon izgatta az étvágyát. A sárkány hatalmas volt, a farkával együtt elérte a 30 métert, a fejeket nyakastól egy méter hosszúnak becsülték. Csak a nagyidőben tudott a falu fele menni, mert akkor megkapaszkodott a felhőbe, úgy úszott a levegőben. Okádta, a tüzet az emberekre, miközben adta ki a parancsot, mikor hányat és kit vigyenek oda neki. Mindenkit ismert, mert voltak besúgói, akiket jól megfizetett és az adót is elengedte nekik. Igaz, hogy a madarasiakat nem lehetett olyan könnyen becsapni, mert, akit megfogtak, azt a lesúrolt fenyőre felakasztottak. Legtöbb besúgó dánfalvi volt, annak ellenére, hogy az egész Csík egyformán kellett fizesse az adót, ami fiatal lányokból állott. Ha nem, akkor fiú is jó volt, de először meg kellett hizlalni.

Volt egy tanács, ami öregekből állott és azok határozták el, hogy kinek a lánya következik. Az erdei vadak közül szerette még a kecskét és az őzeket. A medvének kemény volt a bőre, a szarvas nyelés közben sértette a torkát, az agancsok csiklandozták a torkát, így minél nagyobbra nőtt, annál több embert követelt. Győző, aki a 17-ik tavaszát élte meg, elhatározta, hogy szembe száll ezzel az óriás szörnyeteggel. Már napok óta figyeli, lesi, hogy mikor jön ki, mikor megy be, hol lesi az őzeket, mikor a patakra mennek inni, meglapul mozdulatlanul. Egyszerre a

mancsát ráteszi és az már el is tűnt az egyik szájában, így lesi mind a hét szája, hogy mikor kap valamit.

Győző először itt akarta megtámadni, de nem volt jó, mert csak az egy fejét tudta volna levágni s a másik hat pillanatok alatt megölte, volna. Így hadd lássuk, milyen tervet eszelt ki.

Mikor a hold kezdte megvilágítani az Ördögé oldalát, lehetett hallani, hogy már mozog bent a barlangban. Nemsokára kénes fojtó lehelet érződött, és hallatszott is, de olyan, hogy a fenyők csereklyéi, száraz levelei is cserszegtek.

Az egyik feje megszólalt, de olyan volt a hangja, mint a mennydörgés.

– Emberszagot érzek! Nincs semmi az akasztófán!

A második fej: – Pedig jó lenne valami!

A harmadik fej: – Tényleg jó volna!

A negyedik: – Én is jobban szeretem, mint a szőrös kecskét!

Az ötödik: – Az éhségtől érzem az ember szagot!

A hatodik: – Én jól látok, de itt nincs semmi!

A hetedik: – Akkor induljunk vadászni!

Jött kifele, hozta az irtózatos nagy fejét, hogy a nagy gránit sziklák is mozogtak belé. Végre eltűnt a patak irányába.

Akkor Győző gyorsan le a fáról, s a vastag háncsos kötélből hurkot csinált, azt szépen elhelyezte a barlang bejáratánál, közbe próbálgatta, hogy elég erős-e, és főleg úgy legyen elhelyezve, hogy nehogy észrevegye. Gondolta, a szikla addig tartja, s a többire gondolni sem mert. Ahogy ezzel a munkával végzett, hamar szaladt, elhozta a fegyvereit és jól behúzódott egy szikla repedésébe, ami éppen a barlang bejárata fölött volt. Ott várakozott, már majdnem elszunnyadt, mikor újból megérezte a kén szagot s a perzselő leheletet.

Az első fej újból megszólalt:

– Te hatodik fej, nézz körül, mert megint érzem az emberszagot!

– Én nem érzek semmit, inkább siessünk, együk meg Imolát, mert már többet úgy sem hízik!

Két nap múlva, itt az a szép tündér leányka, de azt nem együk meg, csak minden nap megnyalogatjuk szerre, míg jól meg nem hízik.

Győző szerencséjére nagyon el voltak foglalva az Imola fölött való lakomájukon. Győzőt eléggé bántotta, hogy nem tudta van-e bent valaki a barlangban, de a vaksötétben le sem tudott volna menni. Már a bejárathoz értek. A hét fej egymáshoz simulva dugták ki a tüzes nyelvüket, hogy világítsák az utat, de már a kötélen túl voltak. Így egyszerre a kötél a nyakukra szorult, fülsiketítő, visító hangot adtak ki, az egész egyszerre, a farok már vészesen csapkodott, de Győzőt nem tudta megütni, mert villámgyorsan a sárkányon volt, nyeste jobbról, balról a fejeket, s a barlang szája annyira eltakarta a sárkányt, hogy a farkával nem tudott odacsapni. Omlott a fekete vére a sárkánynak, a fiú már nem látott, de azért csak tovább vágta, közben a kötélre gondolt, hogy még egy kicsit tartsa, mert, ha elszakad, magával rántja a barlangba, és akkor vége van. Körülbelül már az utolsó fejnél tartott, mikor a sárkány farka elkapta derékban, összeszorította és a magasba emelte. Ekkor egy irtózatos robbanás rázta meg a levegőt. Győző azon vette magát észre, hogy a sárkány farka már nem szorítja s ő nyila, egyben repül a levegőben. Ugyanis a sárkány farka tüzes menykő volt, az a kötél hatására robbant fel, ami

Győzőt olyan erősesen kilőtte, hogy az repült, mint a gondolat, teljes három esztendeig. Most azt kérdezitek, hogy annyi ideig mivel élt, étlen, szomjan, de ő biztos nem volt sem étlen, sem szomjan, mert, ahogy a csillagok közt haladt el, az egyiknek a széle finom húsból, a másiknak mézes pogácsából volt. Csak a kezét kellett kinyújtsa, máris a szájában volt az étel. Igaz, volt, amikor megszomjazott nagyon, amikor forró csillagok közt haladt el, de legtöbbször csak a száját kellett kitátania, máris akkora harmatcseppek hulltak bele, hogy minden szomját eloltották. Útközben jó nagyokat aludt. A harmat már teljesen lemosta a sárkány fekete vérét. Ő erős volt, szép volt. Kezdte már unni, ezt az örökké tartó utazást. Közben Emesére gondolt. Vajon nem azt gondolja-e, hogy őt a sárkány megölte, és más fiút választ.

Így búslakodva, egyszerre az útjának vége szakadt. Egy gyönyörű kertbe pottyant, ahol minden úgy csillogott, mint a fényes nap, a szemét alig bírta nyitva tartani. Lassan megszokta, és körülnézett. Tiszta aranyból voltak a házak, de olyan magasak, hogy alig látszott a tetejük. A fák tele voltak illatos gyümölcsökkel. Ahogy szétnézett, egy nagy gyümölcs, amilyent még nem látott soha, az orrára pottyant, és ő nagy élvezettel meg is ette, így az éhségét, szomjúságát csillapította.

Megindult a nagy házak felé, mikor egy gyönyörű kékvizű tavat pillantott meg. Arrafelé ment, levetve a szarvasbőr ruháját, jól megfürdött benne. Éppen kijött a vízből, magára vette a szarvasbőr köntösét, amikor egy fényes ruhába öltözött ember jött feléje. Ennek csak egy szeme volt a homloka közepén, és nagy hosszú karjai, amivel egy nagy fényes kést húzott elő s nagy dörmögő hangon megszólalt.

– Honnan jöttél?

– Én a *Földről* jöttem, onnan *Madarasról*. Miképp, azt én magam sem tudom. Éppen, amikor birkóztam a sárkánnyal, egy nagy robbanás következtében, csak jöttem egyenesen felfelé. Már nagyon régen jövök, amíg ide értem, s most egy nagy kéréssel volnék, hogy visszamehessek oda, mert vár rám egy édes kislány, Emese.

– Azt majd meglátjuk. Most gyere a nagy fényes királyhoz!

– De, hol vagyok? – kérdezte Győző.

– A Napkirály országában. Én nagy király katonája vagyok, nagy az én tudományom, de még ilyen nem fordult elő, hogy földi lakó ide a lábát betegye.

Közben mentek, míg a legnagyobb aranyházhoz értek. Ott a katona meghúzott egy ezüst kötelet, amire olyan csengő–bongó muzsika kezdődött el, amilyent Győző soha nem hallott. Ott álltak, amíg a muzsika elcsendesült, akkor megnyílt egy kapu, azon bementek, hogy ott milyen gyönyörű volt minden, az emberi szem fel sem tudta mérni.

A fényes katonák sorba álltak, az arany kezüket kihúzva tisztelegtek az érkezőnek. Csakhamar csodálkozva körülvették őket. A Győzőt vezető katonaparancsoló hangon szólt rájuk:

– Mindenki a helyére! Szó nélkül engedelmeskedtek.

– Méliusz – szólt az egyikhez.

– Jelentsed őfelségének, hogy egy idegent kaptam az ő kertjében, és színe elé akarom vinni.

Győző közben nézte őket, annyit megállapított, hogy mindeniknek csak egy nagy kerek szeme a homlokuk közepén és olyan hosszú a karjuk is, hogy őt úgy

körülfogták, hogyha akarna, se tudna megmoccanni. Csakhamar ígérkezett Méliusz. Meghajolva előttük:

– Őfelsége, a nagy király várja vendégeit!

Bementek a nagy épületbe, ahol a lépcsők drágakőből voltak. Győző mezítelen lábának jól esett a hideg kő, mert a sarut elveszítette útközben. Hosszú lépcsőkön mentek fel, amíg végre elértek őfelsége nagy színe elé. Győzőnek a szemei már fájtak a nagy fényességtől. Éppen azon gondolkozott, ha itt mindenki ilyen fényes, akkor milyen lehet a nagy király, de csalódott, habár a terem tiszta gyémántból volt is, a falakról valódi gyöngyfüzérek lógtak le, a nagy király nem volt fényes. Egyszerű bőrköntöse volt, mit drága csattok ékesítettek, pókháló vékony palást volt rajta. Valami trónusfélén ült s a fején valami fényes abroncs. A katona leborult előtte, de Győző meg sem moccant Nézték egymást jó sokáig, míg végre a nagy király megszólalt. A hangja nyájasabb volt, mint a katonáké.

– Hogy hívnak?

– Győzőnek.

– Honnan jössz?

– A Földről.

– Kivel jöttél?

– Egyedül.

– Mivel jöttél?

– A sárkány hanyított el a farkával.

– Az micsoda?

– Egy állat.

– Meddig jöttél?

– Nem tudom, de régóta jövök.

– Ott mindenkinek két szeme van?

– Kettő.

Most a katonához szólt

– A vendégünk biztos éhes, fáradt, lásd el mindennel.

– Te Földi barátom, ha kipihented magad, akkor várjuk, hogy beszámolj mindenről, ami ott van.

Másnap Győzőt nagy pompába öltöztették. Vitték a királyhoz. Három nap, három éjszaka kérdezte a király, ő mindenre felelt. Végül azt mondta a király:

– Látom okos vagy, Győző. Csak nálatok az emberek még vad módra élnek. Most menjünk és mulassunk, lásd meg, hogy nálunk milyen élet van.

Kimentek egy nagy térre, ott olyan katonaparádét mutattak be, amilyent Győző el sem tudott képzelni. Ő mindig a király jobbján ült, ami nagy tisztesség s a király magyarázott:

– Látod nekem nincs ellenségem, ez itt, ami van, mind az én birodalmam. A katonákat csak mulatságomra tartom, mert szeretek velük foglalkozni. Most gyere, nézzük meg az asszonyainkat.

Győző szívesebben nézte volna még a katonákat, de nem volt tanácsos ellenkezni, így hát ment. Egy gyönyörű nagy terembe értek, ahol kék ruhába öltözött lányok szőtték, azt a vékony pókhálót, amelyen Győző annyira csodálkozott. De ezeknek is csak egy nagy vizes szemük volt a homlokuk közepén. Nagyon sokfelé mentek. Mindenhol leborultak előttük. Nagyon sokat láttak. Mindenhol olyan volt,

mint az álmok világa. Szebbnél szebb volt minden. Végül este volt a nagy mulatság. Szólt a zene, finomabbnál, finomabb ételeket, italokat hoztak. Gyönyörű királylányok táncoltak. Köréjük illatos virágokból koszorút fontak. Csak a baj az volt, hogy mindenhol ott volt a nagy vizes szem. Sokszor látta képzeletben Emesét a gyönyörű fekete hajával, a ragyogó kék szemével, ami szebb volt, mint itt minden pompa. Gondolta, el innen gyorsan, el. De hogyan? Gondolataiból a király ébresztette fel.

– Na Győző barátom! Mit szólsz a lányaimhoz? Tizenhárman vannak. Válassz magadnak közülük, s ha jól viseled magad, kiállod a próbákat, elég nagy a birodalmam, lesz itt hely neked is. Igaz, hogy kilenc fiam van, de akkora ez a birodalom, hogy még soha senki sem tudta a végét elérni.

– Pedig éppen én akartam most megkérni felségedet, hogy segítsen valamiképpen haza, legalább a Hargita tetejére.

– Hát azt mondtad, hogy nincs apád.

– Az nincs, de van egy kislány, aki már nagyon régen vár.

– Hát tudd meg, oda visszamenni semmi úton nem mehetsz, mert nincs semmi módja a visszatérésnek. Kapsz egy palotát, válassz magadnak feleséget.

Bizony, ez a hír nagyon elszomorította Győzőt. Nem válaszolt. Ő bizony a palotát elfoglalta, de feleséget nem választott. Minden nap el kellett menjen a királyhoz és segítsen neki a birodalom rendezésében s tanítsa a fiait nyíllal lőni.

Egy este meglátott egy óriási sast, amint ott körözött az ablak körül. Gondolkozott, hogy tudná megfogni, mert az olyan nagy volt, hogy három embert is elbírt volna. Gondolta – ez olyan, mint nálunk a kőszáli sas, csak jóval nagyobb.

Már kész is volt a terv. Rengeteg sült húst vittek neki az étkezéshez. Mivel ő a nyers húshoz volt szokva, csak keveset evett. Volt egy egész sült libája. Mikor mindenki lefeküdt, fogta a libát és az ablak alatti fára felkötötte, de úgy, hogy könnyen le lehessen venni. Hamar visszament és figyelte. Látja, hogy köröz a sas, míg szépen leszállott és elvitte a libát. Gyönyörű nagy állat volt. Vöröses barna tollazata, a szárnyait kinyújtva volt, vagy hat méter. Győző gondolta: Hát, ha nekem nem tud szárnyam nőni, jó lesz a tied is. Másnap is kiakasztotta a húst, a sas jött is utána, hamarosan annyira megszokta, hogy már az ablakból vette el a húst. Egy este készen várta. Levetette a sok cifra ruhát, csak az aranyláncot és a kést tartotta meg. A lánc elég erős volt, s a ruhájából olyan gyeplőt csinált, mint manapság a lovaknak.

Mikor a sas megjelent, hamar a láncot a nyakába vetette és felült a hátára. A sas előre megijedt, de azután nyugodtan kezdte enni a húst. Ez alatt Győző a szárnyai alatt a gyeplőt keresztülhúzta, és magát hozzákötötte. Ekkorra a sas is befejezte az evést és felreppent, olyan könnyedén, mintha semmi sem lenne a hátán. Előre nyílegyenesen fel, később az aranylánc segített, hogy arra irányítsa, ahonnan ő ide érkezett.

Közben kényelmesen elhelyezkedett a tollai között és most lefelé irányította, a gondolat sebességével vitte az óriás sas Győzőt. Ő meg simogatta, becézte, mondott neki, amit az okos állat meg is értett. Vitte, vitte Győzőt, közben akkora legyeket találtak, amelyeket a sas nagy élvezettel nyelt, és még gyorsabban vitte a gazdáját. Mert, mivel lefele tartottak az utazás gyorsabban ment. Győző nem tudta mennyi ideje jöhettek, mert mindig világosság volt, akár a Napkirály birodalmában. Mikor gondolta, eléggé távol vannak, leszálltak egy csillagra. Mivel már a sas eléggé

kifáradt. Ott kaptak bőven ennivalót, innivalót. Ő persze nem szállt le a sas hátáról. Csak ott szundikált, amíg a sas kipihente magát.

Akkor egy nagy robbanás rázta meg a csillagot. Ez a Napkirály birodalmából hallatszott. Azonnal útra keltek, éppen idejében, mert félt, hogy elfogják őket.

Mi is történt valójában a Napkirálynál? Reggel a Győző szolgája ment, hogy öltöztesse fel a gazdáját, látta, hogy az eltűnt. Elég sokáig kereste mindenütt, de amikor látta, hogy nincs sehol, jelentette a nagy királynak, aki annyira haragra gerjedt, hogy azt hitték mindenkit kivégeztet. Keresték mindenütt, de hiába. Akkor előhívta a kilenc fiát és kiadta a parancsot, hogy üljenek tüzes paripákra és járják körül a birodalmat. Ezek a paripák olyanok voltak, amelyeknek szárnyuk is volt.

– Fogjátok el és úgy vigyázzatok rá, mint a szemetekre. Egyszerre induljatok el a paripákkal, legyetek készen, mert én annak a kétszeműnek el akarom foglalni a birodalmát.

Mikor a paripák készen voltak, a legelső megjelent a királynál Merkúr.

Egy arany ágyút vittek a nagy térre.

– *Merkúr*, indulhatsz – adta ki a parancsot. A lovas a lóval egy oszlop tetején volt, elsütötték az ágyút, és a lovas a lovával már a világűrben volt.

A *Vénusz* volt a következő. Amikor a homokóra lejárt, őt is ugyanúgy kilőtték.

A *Mars* következett.

Majd *Föld* nevű fiút lőtték ki.

Szaturnusz a fiait is magával vitte.

Az *Uránuszt* is kiröpítették a világűrbe.

Neptunusz, ezt csak később lőtték ki, amikor látta, hogy a bátyjai eredménytelenül keresik Győzőt.

Plútó volt a legkisebbik, de őt sem kímélte az apja.

Volt még egy csecsemő, de az még szopott. Lehet, hogy ez alatt azt is kilőtte. Ezt a lövést hallotta Győző, szerencsére idejében útra kelt, mert, hanem elfogják.

Győző ez alatt már régen hazaért. Szerencsésen leszállott a **Hargita tetejére**, s ahogy a lába földet ért, egy gyönyörű kövér őzet, azonnal lenyilazott. A sassal megették és jó hideg patakvízzel, elnyomtatták. Győző kérte a sast, hogy maradjon itt. A sas bele is egyezett, mert itt minden csendes volt, semmi sem volt fényes, csak zöld, és vad is bőven volt. Győző magával hozott egy sípot, abba belefújt kétszer, azt mondta a sasnak, hogy, amikor ezt a sípszót meghallja, keresse meg őt. Így elbúcsúztak egymástól. A sas ment a felfedező útjára, Győző ment az ő Emeséjét megkeresni. Éppen idejében ért a **Hargita aljára**, már nem volt az a régi csend. A legények vadászkiáltása rázta meg az erdőt. Látszott, hogy már nem kell félni a sárkánytól.

Hamarosan találkozott egy legénycsapattal, akik, hogy meglátták, elkezdtek kiabálni: Jön Győző! Győző nem halt meg! Éljen Győző, a mi vezérünk! Vállukra vették, s nagy énekszóval vitték haza. Közben elmondták, hogy Emese senkihez sem akart férjhez menni, de az apja kihirdette, hogy annak adja a lányát, aki a legtöbb medvebőrt viszi neki. Minden fiatal legény megpróbálkozott, de legtöbbet egy idegen öreg vadász vitte és ma este a szeredai nagy varázsló adja őket össze. Ha Győző nagyon siet, még itt is győzni fog, mert Emese nagyon szomorú. Győző gondban volt, hogy lehet odaérni, mikor már a nap jól le van haladva. Győző előre

nem akarta a sas barátját zavarni, most már muszáj volt. Egy tisztásra értek, elővette a sípját és kétszer belefújt. Árnyék fedte el e lenyugvó napot, és szárnysusogás hallatszott. Akkor Győző újból belefújt a sípba, akkor, a sas villámgyorsan csapott le a tisztásra. Barátai ijedten bújtak el. Győző megmagyarázta a sasnak, miről van szó és máris szelte a levegőt **Szereda** felé. Hamar le is szállott a **Somlyó hegyére**, amely alatt volt a szertartási tér. Minden elő volt már készítve. A vőlegény már ott várakozott teljes díszben. Medvebőr volt a köntöse, medvekörmökből volt az öve, amelyről lecsüngtek a fegyverei. Győző is felkötötte az aranyláncot a késsel és a vőlegény mellé állva várakozott. Nemsokára megérkezett Emese, akit virágszekéren hoztak, fiatal leányok kísérték. Nagyon szomorú volt Győző nem tudott tovább várni, két lépést előre ment, akkor Emese meglátta, elkiáltotta magát:

– Győző!

Akkor mindenhonnan felhangzott:

– Győző! Győző. Éljen Győző, a mi vezérünk, a Sárkányölő Győző!

A nagy varázsló összeadta őket. A vén medvevadász elcammogott egy másik irányba. Ők meg éltek boldogan. Győző volt a nagyvezér. Sok mindent megvalósított abból, amit a Napkirály országában látott.

Elég az, hogy a Napkirály fiai még most is a tüzes paripájukon kerülik a Napkirály birodalmát. A király is kiaggatta az ékes lámpáit, hogy azok még jobban világítsanak, és el tudják fogni Győzőt.

Győzőt soha nem sikerült elfogni, késő öregségéig boldogan élt az ő Emeséjével, majd csendesen megpihent abban a földben, ami most is csodaszép, amely szép kéknek látszik a Napkirály országából, és amelyre vissza tudott térni a világűrből.

Csíkmadaras, 1979. március

Ez a mese a Bolygók kialakulásának mesés története. Talán, ha a gyermekek elolvassák, akkor könnyebben megjegyzik a Föld körül keringő bolygók neveit.

(melléklet 35, 40, 36,37, 38, 39, 41, 42 oldal)

„Küzdelmes, nehéz munkával s becsületes szorgalmával,
Megtanított embernek lenni s téged, szülőföldem, igazán szeretni”

BOGÁCS FERENC ÉLETE VERSEIBEN

Hogy miért is gyűjtöttem össze Bogács Ferenc verseit? Elsősorban azért, mert ő csíkmadarasi. Azért is, mert példája annak, a küzdő, kitartó, konok székelyembernek, aki önerőből is képes megvalósítani az álmait. Versei egyszerűek, nem irodalmi remekművek, de összességükben az egész életét bemutatják. Olyanok, mint egy önéletrajz. Megismerjük belőlük a 40–50-es években élt emberek sorsát, akik közül a második világháború kitörése után sokan el kellett meneküljenek a faluból, szülőföldjükről és nem mindenkinek adatott meg, hogy a háború befejezése után hazatérjen. A nagy idegenben, hontalanságban élt. Itt kellett valamire vergődnie, idegenként, a helyiek között. Megismerjük a fiatalságát, a párválasztást, a családalapítást, a nehéz éveket. A szétszakított anyaország határokon túli területein,

már kisebbségben élő emberekre nehéz sors várt, el kellett viselni a sok megaláztatást. Azt is megtudhatjuk, hogy annak ellenére, hogy a szüleivel együtt kényszerült erre a sorsra, állandó honvágy gyötörte, számtalan alkalommal kérte az engedélyt a hazatelepülésre**,** de sokáig visszautasították. Már négy gyermekük volt, amikor végre teljesítették a kérését. Idehaza már kevesebb verset írt. Újból munkát kellett keresnie, el kellett a tartania a már ötre gyarapodott gyermekeit, feleségét és özvegy édesanyját. Vissza kellett illeszkednie szülőfaluja életébe, mindkettő sikerült neki. Hasonló sorsú emberek még voltak a háború után, egyeseknek sikerült hazatérni a szülőföldre, másokat elnyelt a messzeség. Szerintem versei olvasmányosak, érdekesek. Minden fényképet és a verseken kívüli más anyagot az unokájától, Szakács Imrétől kaptam.

Bogács Ferenc 1921. június 6-án született Csíkmadarason. Édesapja Bogács Gergely (1896–1953), édesanyja Erzsébet, aki özvegyasszony volt három leánnyal. 1919-ben házasodtak össze, ezután született Ferenc és Amália. Ferenc egyike volt azoknak a madarasi embereknek, akiknek, jó lett volna, ha tovább tanulhattak volna. Eszes, okos volt már kiskorában, de szegények voltak, a család nem engedhette meg magának, hogy felsőbb iskolába küldje. Születésétől fogva testileg is gyengébb volt a kortársainál. A fizikai munka megerőltető volt számára. Egyik versében így ír

Ész, az jó van, de mihaszna,
Ha sorsom olyan mostoha.
Van eszem és van akaratom,
De nincs, hozza gazdagságom.

Akadályoz a szegénységem,
Hogy terveim kivitelezzem.
Kártyavárként hullott össze,
Minden jövőbe szőtt tervem.

Én Istenem, jó Istenem,
Sorsom mikor fordul már jobbra,
Hogy Istentől kapott tehetségem,
A gyengeségemet pótolja?

Ha akkor nem is tudott tovább tanulni, amikor elvégezte itthon az iskolát, később valamennyire pótolhatta álmát, amikor húszévesen, 1941-ben bekerült Csíksomlyón a Kalot Székely Népfőiskolába, a szintén csíkmadarasi János Gergellyel. Itt két hónap alatt végezte el a Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testülete által rendezett lelkigyakorlatos vezetőképző tanfolyamot 1942. január 31-én fejezték be. Egy volt évfolyamtársa, a korondi István Lajos: Egy virág csokor… című versében így ír róluk:

KALOT Népfőiskolában,
Tizenhaton ülünk szép sorjában.
Megéneklem szépen sorban,
S bekötöm egy csokorba.

Hallgasson az okos szóra,
Bogács Ferenc jön a sorba.
Madarasról jött ő ide,
Mindig jó és víg a kedve.

Egy kicsit biccentő a járása,
Annál nagyobb az esze forgása.
A természete is barátságos,
Már hozzászokott a zárdához.

János Gergelyről így szólt a vers:

János Gergely nagylegény,
Termete kicsi s nem kemény.
De szembe áll bárkivel,
Szeret játszani mindenkivel.

Születése madarasi,
Onnan jött ide tanulni.
Feje elég tudományos,
De a lába nem jó táncos.

Ezt a képzést székelyruhában végezték el. A végén igazoló okiratot kaptak. 1942–1943-ban elkerül Rimaszombatra, ahol folytatja tanulmányait a Rimaszombati Kalot Telepesképző Népfőiskolában. Mezőgazdasági tantárgyakat tanultak, hogy ez által besegítsenek a magyar mezőgazdaság fellendítéséhez. 23-an végezték el képzést. Érdekes, hogy az itt készített fényképeken már csak ő az egyedüli, aki székelyharisnyában van. Mivel nagyon bicegett, a kaszálás neki nem nagyon ment a gyakorlati munkákon, ezért gereblye volt az ő kezében. A háború alatt Magyarországra menekültek, itt Egerben valami folytán teljesen leszegényedtek. Nincstelenül kerültek Csehszlovákiába a szülőkkel és Amália testvérével. Nagyon nehezen élte meg az itt eltöltött éveket, tele volt honvággyal. Olyan ember volt, aki mindent kihasznált, hogy ismereteket szerezzen. Már fiatalon verseket írogatott, minden alkalomra tudott verset írni. A versekből megismerhetjük az egész életét és néhány helységet, ahol lakott vagy dolgozott Ferenc bácsi. Csehszlovákiában megnősült, feleségül vette a nála két évvel fiatalabb a szlovákiai Felsőnemeréden született Balázs Ilonát 1946-ban, és Egegen laktak. Itt négy gyerekük született Gyula 1947, Erzsébet 1949, Ferenc 1950 és János 1951. Nagyon vágyódtak haza Csíkmadarasra, többször kérték a hazatelepülési engedélyt, de ezt csak 1955-ben kapták meg. Ezt az örömet már Ferenc bácsi édesapja nem érhette meg, ott temették el Csehszlovákiában. Hazaköltöztek Csíkmadarasra, az öreg családi házba, velük hazajött az édesanyja is. Madarason született Ilona leányuk 1957-ben. Balánbányán kezdett dolgozni, ingázott naponta, kezdetben teherautó tetején, a ponyva alatt, később autóbusszal. Fáradtságos munka volt ez. Közben, mint egy igazi ezermester székely ember, mindent dolgozott. Javította az órákat, faliórát, csergőórát, zsebórát,

majd karórát. Javított varrógépeket, bicikliket, mindent, amivel pótolhatta a keresetét.

1976 júliusában jött nyugdíjba. Az akkori Hargita napilap 1976. július 3-ai lapszámában Kristály Tibor így ír a Munkásbúcsúztató című cikkében: „Egy asszony ül ünneplőben, szerény virágcsokrot szorongatva. Ma kísérte el először és utoljára emberét a munkába. Nem is érti, miért mondanak köszöntő szavakat neki az emberek, hiszen ő nem tett mást annál, amit minden asszonytársa tett. A hazatérések emléke munkál, arra gondol, hogy ez után a mai búcsúztató után lesz az utolsó. Eszébe jutnak a reggelek, a frissen mosott, vasalt zubbony és ing, a gondosan csomagolt tízórai, szinte semmi más a kötelesség. Vele átellenben a munkatársak, barátok szorosra font gyűrűjében áll a férje az ünnepelt. Két évtizeden át figyelte az érc útját az ürítőtől a törőn át az ércmosásig, szinte minden munkafázist ismer a balánbányai ércfeldolgozóban. Bogács Ferencre mindig és mindenhol szükség volt, amikor a dolgok nehezebbje tornyosodott. S most mindenki felé néz, mindenki igyekszik kezet szorítani vele… Virágok, zene, szomorkás mosoly az arcokon s aztán az övé a szó. Tizenhat éves voltam, s nagyon messze ettől a közösségtől, amikor kenyérkereső lettem. Negyven dolgos esztendőből mégis ez az utolsó húsz volt a legszebb. Itt éreztem mindig, hogy szeretnek az emberek, és itt szerettem meg én is azt a közösséget, amelyiktől a legtöbb elismerést, a legtöbb bátorítást kaptam. Ezért nem tudtam megválni innen a mai napig… Halkabbra válik a hang, s a pár másodpercnyi csendbe szinte belerobban az ünneplés formásabb kifejezője – a taps… Szelíd asszonyi szó szakítja meg a jó kívánságok özönét:

– Hát a nyugdíjazásodig kellett várnom apjuk, hogy megtudjam mennyire, szeretnek itt téged. S az ölnyi virágcsokor mellé odatapadnak az élettárs legszebb szegfűi.”

Idehaza már kevés verset írt. A „nagy” füzetbe írt verseit legépeltette. A gépelt változatot őrzi egyik unokája ifj. Bogács János, tőle kaptam meg a verseket és az István Lajos versét is. Ezeket másoltam le, hogy megmaradjanak, és mások megismerjék, hogy mire képes a nagy akarat, küzdés és a szorgalmas munka. Az első verseit a magyarvilág idején írta 1943-ban, idegenben, Csehszlovákiában, az utolsókat már idehaza 1981-ben. Azután már csak temetési búcsúztatót írt, az utolsót 1989. szeptember 27-én, és Tamás Ferenc kortársának a temetésén olvasta fel. Ez a búcsúztató vers megjelent a második könyvemben.

Az új világ építői

Izzó lelkülettel, erős akarattal,
Telített munkában találja a hajnal.
Kapát, kaszát fognak s indulnak munkába,
Vidám élet pezsdül az egész határban.

Azután bejönnek, reggelihez ülnek,
Pár perc múlva pedig, a tanterembe mennek.
Mindenik kezében, füzet, könyv, ceruza,
Most már tanul, jegyez, aki ahogy bírja.

A tanulás után ismét jön a munka,

Váltogatják egymást, kapa és ceruza.
Egyiket űzi az erő, másikat a lélek.
S viszi, hajtja, ez aztán az élet.

Egyikkel fenntartja a népet s hazát,
Másikkal szebbé teszi, élete tartalmát.
Itt nincsen pihenés. Itt nincsen megállás,
Vagy a kemény munka, vagy pedig tanulás.

Késő este aztán, ha nyugvóra térnek,
S kifáradt testüket adják pihenésnek.
A lelkük, az eszük, akkor sem nyugszik,
Jövőről, családról, gyerekről álmodozik.

A rimaszombati K.T.N. emlékére 1943. március

Leveledre várok

Kint állok az ajtó előtt, mellemből sóhaj száll,
Várva, várva várom a leveledet, s gondolatom messze száll.
Hozzád szállok gondolatban, édes, kedves galambom,
Miért késik a leveled? – azt sehogy se tudhatom.
Gondolom, megsértettelek, de mivel azt nem tudom.
Vagy szüleid ellenzik, azt elhinni sem bírom.
Vagy tán akadt másvalaki, aki szeret téged,
Míg szépséged tetszik neki, és aztán elfeled?
Vigyázz nehogy tőrbe csaljon, s tőlem elszakítson,
Mert úgy, mint én, olyan igaz szívből, nem szeret senki a világon.

Jánosi, 1943. április 10.

Miért kell annyit szenvednem?

Miért kell annyit szenvednem?
Mit tettem, hogy ezt érdemlem?
A tarló is ellenségem,
Megsebezvén kínoz engem.

Mérges nedvét belém oltva,
Mindkét lábam megtámadta.
Tarlómérgezés a neve,
Sose kérek én belőle.

Jánosi, 1943. július

Árva vagyok

Árva vagyok nagyon,
De igazi árva.
Mivel itt kell élnem,
Rózsámtól elválva.

Szép szülőhazámtól,
Ahogyan búcsút vettem,
S boldogságra vágyva,
Idegenbe jöttem.

Idegen vidéken,
Árván elhagyottan,
Tanulok, vergődök,
Egyedül, magamban.

S ha öröm vagy bánat
Látogat meg engem,
Nincs senki, akinek,
Kitárjam a szívem.
Jánosi, 1943. szeptember 4.

Miért?

Miért kell annyit szenvednem?
Mit tettem, hogy ezt érdemlem?
Vagy talán Ádám, Éva vétkeiért
Kell az adót törlesztenem.

Vagy talán az a közmondás
Teljesedett be rajtam,
Hogy sose várhat senki,
Jóért jót e nagyvilágban.

Célom mindig igaz út volt,
Mindenütt csak tenni a jót.
S a fizetés mindig mi volt?
Megvetés, gúny, mosolyok.

Megáll az ész: Hol a kiút,
Ha én nekem csak a rosszabb jut?
Visszavonjam a jóságot,
S adjak érte gonoszságot?
Nem, ezt nem lehet!
Jánosi, 1943. szeptember 4.

Megvert engem a sors keze

Megvert engem a sors keze,
Súlyát érzem magamon.
Bármibe is belefogok,
Sose szabad haladnom,

A nehéz sors terhe alatt,
Anyám mindig dolgozott,
S a kimerítő munka után,
Engem a világra hozott.

S a kényszerszülés örökre,
Rajtam hagyta bélyegét.
Lábam rövidebb lett,
S testem nem fejti ki erejét.

Ész, az jó van, de mihaszna,
Ha a sorsom olyan mostoha.
Van eszem, van akaratom,
De nincs, hozza gazdagságom.

Akadályoz a szegénységem,
Hogy terveim kivitelezzem.
Kártyavárként hullott össze,
Minden jövőbe szőtt tervem.

Én Istenem, jó Istenem,
Sorsom mikor fordul már jobbra,
Hogy Istentől kapott tehetségem,
A gyengeségemet pótolja?
Jánosi, 1943. szeptember 4.

A húgom képéhez

Hát, hogy s mint érzed magad húgocskám,
Itt a mi hálószobánk szerény falán?
Gondolom, hogy neheztelsz azért én reám,
Hogy itt tartom képed a szobám falán.

De hiába haragszol ezért te rám,
Csak itt marad a te képed ezután.
A foglyom lesz, a szeretet foglya,
Testvéri szívünket egymáshoz láncolja.

Maradj tehát nyugton, jó helyt vagy itt.
Bármi is történik, a képed felvidít.
Szívemet öröm érje vagy búbánat,
Teveled megosztva viselem sorsomat.
Jánosi, 1943. szeptember 6.

Ősszel

Őszre fordult már az idő,
Telik egy kemény esztendő.

Megvolt már a vetés, aratás,
S gépre megy az istenáldás.

Hallani a cséplők dalát,
A vidáman csengő, szép nótát,
Mihez a gép búgó hangján,
Dúdolja ütemes, kísérő dalát.

Hangjában biztatás csendül,
S míg a búza jön ki a gépből,
Arra biztat halkan, csendben,
Hogy bízni kell a jó Istenben.

Ki a szorgalmas munkánk után,
Nem hagyja a földet pusztán.
Búzánkat a jövőben is megérleli,
A házunkat áldással telíti.

Jánosi, 1943. szeptember 13.

Csak magának köszönhetem Pólikám

A telepesképző Népfőiskolán,
Volt nekem is egy szép vasárnap délután.
Mikor gondot, bút, bánatot feledve,
Sétáltunk ketten, keze a kezembe téve.
Szívünk zenéje, szemünk ragyogása,
Boldogságról mesélt, arcunk mosolygása.
Hogy szívemben ily boldogság van ma,
Csak magának köszönhetem Pólika.

A szőlőbe megérkezve, végre,
Ránk mosolygott a tiszta ég kékje.
Mi meg mentünk egymás mellett,
A gyümölcsfák százai mellett.
Vidám méhecskék módjára
Kóstolgattunk mi egymásba.
Nem zavart az élet gondja,
Csak magának köszönhetem Pólika.

Telt az idő, múlt az óra,
S mi roskadásig megrakodva,
Eltelve boldog emlékekkel,
Szorítottunk kezet, az ismerősökkel.
Kíséretünk volt a maga bátyja,
Megindultunk szépen haza.
Ez volt az év legszebb napja,
Csak magának köszönhetem Pólika.

Jánosi, 1943. szeptember 13.

Holdvilágos csendes este

Holdvilágos csendes este,
Muzsikaszó mellett,
Énekelnek a legények,
Szállnak az érzelmek.

Szállnak az érzelmek,
A nóták bús hangján,
És az éjben elmerülnek,
Bánatosan, s mélán.

Felzokog a hegedűnek,
Minden egyes húrja,
Mikor az a huncut cigány,
A szép nótát húzza.

„Nyári este panaszkodom,
A csillagos égnek,
Ha te engem már nem szeretsz,
Én minek is élek."

Eszembe jut hűtlenséged,
Eszembe jut csalfaságod,
Pedig hidd el, te éretted,
Letagadnám az egész világot.

Jánosi, 1943. szeptember 13.

Konyhánk díszei

Konyhánk három szép virága:
Bözsi, Magdi és Pólika.
Mind a három igen rendes,
Takarékos, illedelmes.
Bözsi s Magdi fiatalabb,
S természetes, hogy vidámabb,
Pólika, ő az idősebb,
Érthető is, ha csendesebb.

Itt mindenik ügyes, dolgos,
Munkájában nagyon gondos.
Volt már itten több leány is,
De mind ezek, még nem itt.
Mondhat bárki, bármit róluk,
Én erről csak annyit mondok,
Ily három lány nem volt itten,

Tartsa is meg a jó Isten.
Jánosi, 1943. szeptember 14.

Messze Csíkországban

Messze, messze Csíkországban,
Ott a magas Hargita alján,
Két öreg szív meg-megdobban,
Sokszor bánatosan, árván.
Imádkoznak az Istenhez,
S gyakran felsóhajtanak,
Bár a fiunkhoz az élet,
Ne lenne sokszor mostoha.

Messze, messze idegenben,
Rimaszombat táján,
El-elmereng egy tanuló,
Régi, kedves múltján.
Eszébe jutnak szülei,
S a jó Istent arra kéri,
Hogy árván maradt szüleit,
Segítse meg mindig.

Száll a sóhaj, száll az ima,
S a menny kapujában,
Gyakran összetalálkozik
A kettő boldogan.
A szülő és a gyermek imája,
Egymásba karolva,
Lépnek Isten trónja elé,
A nagy mennyországban.

És az Isten a kérést, imát,
Biztosan meghallgatja.
Ily nagy szeretet láttára,
Meg nem tagadhatja.
Kérésüket teljesíti,
S bár próbára teszi,
A fiút és a szüleit,
Mindig megsegíti.
Jánosi 1943. szeptember 14.

Cséplés végzés

Vége van már végre, a feszült munkának,
A termés bekerült zsákba és magtárba.
A munka bőséges eredményét látva,
Nagyot gondolt aztán a tanya gazdája.

Aratóit s cséplőit meghívta magához,
Ha szívesen vennék, egy kis vacsorához.
Kimondta a törvényt, egy birka fejére.
Eljött az órája és vetessék vére.
Fölmetélt húsából készüljön vacsora,
Ne fájjon senkinek éhségtől a gyomra.
Mint a rab a börtönben, az egyik sarokban,
Vár a sörös hordó: Mikor jön az órája?
Nem kell soká várni, jön is már a hóhér,
Ennyi várás után mi is lesz a bér?
Csikordul már a csap, kicsorran a vére,
A vacsorán résztvevők felfrissítésére.
Megtelik a pohár, az asztalon végig,
A frissen csapolt sört, végső cseppig kitöltik.
Megjön a jó kedve, minden legénynek s lánynak,
Muzsikán játszik a keze már a cigánynak.
A muzsikaszóra, táncra kerekednek,
Se vége, se hossza, a táncnak és zenének.
Vidám jókedvükben, forognak, táncolnak,
Semmi pihenést nem adnak a cigánynak.
Csak mikor a gazda takarodót jelent,
Maradt félbe a tánc, s mindenki lepihen.
De, amíg szemükre álom lopakodik,
Mindenki az elmúlt szép estén gondolkodik.
Kedves, vidám este, de kár, hogy már elmúlt,
Megérte a sok munkát, amiben részük volt.
Hálával gondolnak kedves gazdájukra,
Aki e szép estét rendezte számukra.

Jánosi, 1943. szeptember 15.

Emlékül Nemes Ilona kisasszonynak

Sok kedves emlék fűz magához kisasszony,
Nem komoly szerelem, csak baráti viszony.
Közvetlen barátság s a kedves szavai,
Ezek felejthetetlen szép emlékei.

Ezért viszonzásul nincs mást mit tennem,
Egész életére az ég áldását kérem.
Szerencsét kívánok, a nagy lépéséhez,
Az eljegyzéséhez, s házas élethez.

Jánosi, 1943. szeptember 19.

Egy este a fonóban

Hosszú, csendes őszi este,
Kályha mellett tűz melegnél,
Fiúk, lányok összegyűlnek,

Körbe ülnek, beszélgetnek.

Elmesélik ki merre járt,
Jövet s menet mi mindent lát.
Ki megy férjhez, ki nősül meg,
Vagy leányul ki vénült meg.

Aztán vidám nóta zendül,
Az orsó is jobban perdül,
Mert azért van ám a fonó,
Lányok fonnak, nem a manó.

De nem megy ott minden simán,
Hol együtt van legény s a lány.
Ha az orsó földre pottyan,
Már a legény kezében van.

Hiába a kérés, sírás,
Nincsen orsó, míg nincs váltság.
S mi a váltság, gondoljátok?
Mi lehet más, mint egy pár csók.

De az idő lassan eljár,
Tíz, tizenegy óra van már.
Holmijukat szedegetik,
Viszontlátás holnap estig.
Csíkmadaras, 1943.november 2.

De lassan megy az idő

De lassan megy ez az idő, tán bivalyok húzzák,
De azok is sánta lábbal, rángatják, vonszolják.
Miért nem viszik ezt az időt, száguldó paripák,
Ne kellene oly sokáig, várni a viszontlátást.
Te zord idő, mit lustálkodsz? Szedd a sátorfádat,
Hogy láthassam rég nem látott, kedves asszonykámat.
Trebusice, 1946. december 8.

Kedves feleségem

Kedves feleségem, mit is írjak néked?
Midőn már magzatod, szíved alatt érzed.
Örülök kedvesem, hogy jól érzed magad,
Méregtől, bánattól, kíméld meg magadat.
Légy boldog örökké, terhességed alatt,
Hordozd egészséggel, kedves magzatodat.
Dolgozz és szorgoskodj, mert a lustaság szégyen,
A beosztott munka, csak javadra lészen.

S ha majd jön az idő, s érkezik a vendég,
Adjon Isten segedelmet, hogy könnyebben érkezzék.
Trebusice, 1946. december 8.

Miért kell így élni

Miért kell így élni, mint a börtönben?
Miért nem ülhetek kedvesem ölében?
Miért kell egymástól ennyire elválni?
És mint a vándorló, a világot járni?

Mindig más szolgája, napszámosa lenni,
És a legszebb időt remeteként élni.
Nem fizettem-e meg eléggé az adót,
Azért a kis jóért, mit a világ adott.

Ezért tán elég volt, de van itt más is,
Amiért még érdemes a világot járni.
Otthon van jó anyám, apám, asszonykám,
Akik mindig-mindig, hűek voltak hozzám.

Apám és jó anyám értem éltek, haltak,
Az én jólétemért mindent feláldoztak.
Ott hagytak birtokot, testvért, rokonokat,
És az idegenbe, velem vándoroltak.

Feljöttek Egerbe, hol elért a balsors,
S elvitte mindenünk, ami kis holmink volt.
Földönfutóvá tett itt az idegenben,
Otthon meg a házunk, gazdátlanul, szenved.

És ebben a gyászos megsemmisülésben,
Rendelte a jó ég, kedvesem mellém.
Aki nem tekintve az én szegénységem,
Szívét adta szívemért cserébe nekem.

Feláldozta értem boldog leánykorát,
S megosztotta velem örömét, bánatát.
Vállalta érettem a jó és balsorsot,
A feleségem lett, így minden baj csak fele volt.

És a jó testvérem, az sem az utolsó,
Egy test s egy vér vagyunk, tehát egy a sorsunk.
Ő is a világban vándorol mivelünk,
Tehát illik is, hogy egymáson segítsünk.

Ez a négy jó lélek, kikkel együtt élek,

Megérdemlik tőlem, hogy érettük küzdjek.
Vállaljam érettük a vándor életet,
Ha biztosíthatok ezzel egy jobb létet.

Nem riadok vissza semmi áldozattól,
Ami a családomra boldogságot hoz.
Vidám kedvvel járok, bármerre visz a sorsom,
Hiszen bárhol vagyok, lélekben közös a sorsom.

A szeretet szárnyán, haza-hazaszállok,
Végigcsókolgatom az egész családot.
Kedveseim, pedig bármerre megyek,
Bízó szeretettel mindenhová kísérnek.

Trebusice, 1947. március 4.

Hol késik a leveled?

Hol késik leveled, édes kedves párom?
Hiszen jól tudod, hogy mily nehezen várom.
Fájó szívvel nézem mások örömét,
Mikor kézhez kapják kedvesük levelét.
Nem gondolhatom, hogy miért nem írsz nekem.
Hiszen én rég írtam, kilenc napja éppen,
Bár kevés ezt leírni, akár kimondani,
Nemhogy kilenc napig, de egy percig is nehéz várni.
Nem tudom én, mi lehet most annak az oka,
Hisz ilyen sokáig nem várattál soha.
Isten őrizzen, csak nem történt valami?
Vagy tán azt az írást nem tudtad megkapni?
Nem bánom én azt, ha csak most küldöd el,
Csak jönne a posta, rég várt leveleddel.
Hadd olvassam én is, hogy mi hír van otthon,
Hogy tudtok túl lenni, a sok bajon, gondon?
Van-e tüzelőtök, nem fogtok-e fázni,
Vagy a hideg télben, van-e miben járni?
Közeleg-e az idő, jön-e már a vendég?
Vagy ha megérkezik, nem-e sír, rí mindég?

Trebusice 1947. február

Búcsúznom kell újból

Búcsúznom kell újból, munkás társaimtól,
A sors újból megfoszt, legjobb barátimtól.
Akiktől várhattam egy igazi jó szót,
Kik rosszat nem tettek, ha nem tehettek jót.

Isten hát veletek kedves munkatársak,
Kívánok tinektek szerencsés jó utat.

Találjátok a családot otthon boldogságban,
Isten segítsen meg, minden munkátokban.
Trebusice, 1947. július 20.

Jenőkének

Kedves kis pajtásom, tenéked is írok,
Bárha Petőfivel versenyt nem indítok.
Kívánom, a levelem örömben találjon,
A játékhajód majd a tengereken járjon.
Iparkodj és tanulj, aki tanul halad,
Aki lustálkodik, nem tanul, lemarad.
Szorgalmasan tanulj, most ez a te munkád,
Majd, ha nagyobb leszel, több gond szakad rád.
Amit most megtanul a kicsi Jenőke,
Később a nagy Jenő, hasznát veszi ennek.
Trebusice, 1947. augusztus 14.

Sokszor elfog a vágy

Sokszor elfog a vágy
Látni újra téged.
Ölelni s csókolni
Mint jó feleséget.

Édes ajkad ízét,
Ajkamon érezni,
Bárcsak egy óráig
boldog ember lenni.

Puha vállaidra
Fejemet ráhajtani,
S az életnek minden,
Baját elfeledni.

Veled együtt lenni,
Soha el nem válni,
De szeretnék újra,
Boldog ember lenni.
Trebusice, 1947. november 9.

A szemerédi vendégség napján

Csendes őszi délután van,
Még levél sem rezdül.
És az égnek boltozatán,
Nehéz, ónos felhők.
Olyan csendes és szomorú,
Minden körülöttem,

Mintha csak azon bánkódna,
Hogy vándorló lettem.
Előveszem a fényképed,
Kedves feleségem,
Aztán nézlek búsan, csendben,
Semmit sem beszélve.
A fénykép úgysem érti
Az én panaszaim,
De hisz nem is panaszkodom,
Csak gyötör a bánat,
Hogy miért kell rabja legyek
Az egész világnak.
Odahaza sürög-forog,
Az egész falu népe.
Ott lesz az én asszonykám is,
A nagy vendégségben.
Evés-ivás, dínom-dánom,
Van most minden házban.
Csak az én árva asszonykámnak,
Könnyes az arcája.

Trebusice, 1947. november 9.

A táborból írom e versemet

A táborból írom e versemet,
Teneked drága asszonykám.
Minden napon ott vagyok veled,
Gondolatom mindig hozzád száll.
Tudom, hogy ti is nagyon vártok,
Jó feleség, apám, anyám.
Most már én is alig várom,
Hogy lássalak kedves asszonykám.

De bár lassan telnek a napjaink,
Közeleg már a boldog karácsony,
Amikor a drága kis Jézuska,
Haza segít egy boldog napon.
És majd akkor egymást átkarolva,
Örülünk a viszontlátáson,
Akkor újból boldog együttlétben,
Csókolhatlak, drága asszonyom.

Trebusice, 1947. november 10.

Kisfiamhoz

Édes kicsi fiam, tudom, eddig alszol,
Édes álmaidban, angyalokkal játszol.
De azért bocsáss meg, hogy én most zavarlak,

Hogy a gondolataimmal is háborgatlak.
Hallom kicsi fiam, hogy jó kisfiú vagy,
És, hogy napról napra egyre vidámabb.
Örülök is neki, és sokszor köszönöm,
Ezen jóságokért, csókjaimat küldöm.
Tehát kicsi fiam, figyelj soraimra,
Majd, ha nagyra nősz, ne térj soha rossz útra.
Maradj mindig vidám, egész életedben,
A durva, a kedvetlen lemarad mindenben.
Te légy a mi házunk dalos pacsirtája,
Bolyongó családunk, egyetlen vigasza
Űzd el kacajoddal a bánat felhőit,
A te szüleidnek vidámítsd életét.
Gyönyörködtesd őket vidám táncaiddal,
Hogy öröm is legyen öreg napjaikban.
Aztán gondolj rám is, aki érted küzdök,
Vándorlást, bolyongást, érettetek tűrök.
Ne szomoríts engem rosszasággal soha,
S légy édesanyádnak is édes, kedves fia.
Trebusice, 1947. november 11.

Hogyha a sors megvérez

Hogyha a sors megvérez,
Ne sírj azért, ne könnyezz.
Boldogság rózsája
Bánat, tövis közt terem.
Nincsen rózsa tövis nélkül,
Nincs boldogság bánat nélkül.

Amikor fáj a szíved,
Szilárdul a szeretet.
Ha pedig van szeretet,
A fájdalom is megterem.
Nincsen rózsa tövis nélkül,
Szeretet fájdalom nélkül.

Szeretet és boldogság,
Két szép nyíló rózsaszál.
Mit, ha nem véd a tövis,
Bárki könnyen leszakít.
Nincsen rózsa tövis nélkül,
S boldogság szeretet nélkül.
Trebusica, 1947. november 11.

Hála Istennek

Hála az Istennek,

Este van már újra.
Csendes alkonyat hull
Az egész táborra.
Az este csendjében.
Elmélázva ülök.
És a vágyak szárnyán
Közétek repülök.

Látom, amint pihen,
Együtt ül a család.
A kicsi Gyuszikát
Kézből-kézbe adják.
Táncol és rikoltoz,
Eszében sincs bánat.
De mit is bánkódna,
Hisz még korán volna.
Trebusica, 1947. november 20.

Vádlóimhoz

Tudom, hogy vádoltok, amiért ezt tettem,
Hogy szülőfalumtól ily messzire jöttem.
De Isten végzését, meg nem másítsátok,
Mit számomra kimért, el nem hárítsátok.
Mert minden embernek, be van jegyezve,
Mit el nem kerülhet bármit is tehetne.
Így véghez kell vinnie Isten rendelését.
Trebusica, 1947. november 20.

Két év távlatából

Két év távlatából, ha visszatekintek,
Magam mellett látlak, szép tiszta fehérben.
Remegő kezeddel tartva a csokrodat,
S boldogság önti el, halovány arcodat.

A pap kérdésére elhaló hangoddal,
Igen-el feleltél, bizakodó szóval.
Megfogadtuk neki, esküt tettünk rája,
Egymást el nem hagyjuk jó és balsorsban.
Ostrova, 1948. június 4.

Mi az, ami elfog

Mi az, ami elfog csendes őszi estén?
Semmi bajom nincsen, mégis mit érzek én?
Bármihez is fogok, nem halad sehogyse,
Ha kérdik: Mi a bajom? Nem tudom sohase.

Hiába keresem, nem találom okát,
Forgatom, kutatom, szívem minden zugát.
Megvan, megtaláltam, sajnos nincs segítség,
Ha majd egykor lesz is: Mikor? – az a kérdés.

Merengésem okát, én csak abban látom,
Hogy, mint vándormadár, úgy élem világom.
De a vándormadár, párjával vándorol,
És mindkét égtájról, hazájába honol.

Én pedig egyedül vándorolok magamban,
Szeretteim nélkül, idegen hazában.
S hiába jön tavasz, hiába jön a nyár,
Nem térhetek vissza, mert elzár két határ.

Az engedély, pedig ólom szárnyakon jön,
Pedig már több éve, hogy érette küzdök.
Úgy látszik, ráérnek, őket nem égeti,
Pedig úgy nem lehet a „népet segíteni."
Hronsek, 1953. október 8.

Sűrű sötét fenyves erdő

Sűrű, sötét fenyves erdő borul a Hargitára,
Oda viszlek kis Iluskám, csendes patak partjára.
Olyan lesz a mi életünk, mint egy boldog álom,
Fenyves erdők koszorúja, őrködik a boldogságunkon.

Csörgedező patak partján van az én kis házam,
Faházikó, nem lakom én fényes palotában.
De ez a kis faházikó, többet ér én nékem,
Mintha bárki cifra házát lakhatnám én bérben.

Boldogság lesz benne lakni, mert szüleim háza,
Tőlük meg én öröklöm, veled boldogságban,
Hogyha engem szívből szeretsz, és hű társam leszel,
Az én kedves házikómban, a napfény te leszel.
Hronsek, 1953. november 12.

Tíz éve már annak

Tíz éve már annak, hogy ide érkeztünk,
És e tíz év alatt, sok mindent megértünk.
Voltam én már azóta húsz holdas jó gazda,
A front elvitt mindent, maradtam a gazba.
Felszerelés nélkül, zsellérsorba jutottam,
S a mások földjein napszámban dolgoztam.

Majd, hogy megtaláltam az életem párját,
Megkértem s elvettem, egy zsellérnek a lányát.
Jól összeillettünk, mindkettőnk szegény volt,
Mindkettőnk boldog volt azzal, amije volt.
Azután mi történt, mondanom sem kell,
Megáldott az Isten négy apró gyermekkel.
Az minden örömünk, minden boldogságunk,
Csak az a kár, hogy én velük ritkán vagyok.
A pénzkereset, tőlük mindig elzár,
Szombaton, vasárnap nyílik ki csak a zár.

1953. november 28.

Fenyőfát ültetek

Fenyőfát ültetek,
Apám sírhalmára.
Harmat nem is kell rá,
Könnyem csorog rája.

Hargita fenyvese,
Termelte bölcsőjét,
Fenyőfa zárta be,
Édesapám testét.

„A Hargitát viszontlátni”
Az volt minden vágya.
De idegen föld hullott mégis
A koporsójára.

Hadd legyen a fenyőfa
Sírjának őrzője,
És a zöld fa alatt,
Csendes pihenője.

S ha majd eljön az elvállás,
Szomorú órája,
Csendes fenyő, arra kérlek,
Légy hűséges társa.

Hronsek, 1954. március 12.

Vadrózsabokorban

Vadrózsabokorban, vidám madár család,
Együtt él boldogan, innen szórja dalát.
Ám, de a vadrózsa tövissel van tele,
S nagy benne a család, elég volna fele.

S mert sok a fióka, sok éhes száj nyílik,
A sok apró rovart, halomszámra gyűjtik.
Fáradtságos munka, bizony ők is érzik,
Tövis között járva, az sokszor megvérzi.

Aggodalom járja át kis madár szívüket,
Mi lesz, ha új család tölti meg fészküket.
Az anyamadárnak mentő ötlete támadt,
Ilyent még nem diktált agya egy madárnak.

Bárhogyan is vágyik utána a párja,
Kicsi madárszívét párjától elzárja.
Pedig ő is érzi, hogy aki alkotta,
Kismadár szívüket egymásnak szánta.

Nem költ több fiókát, könnyebb lesz életük,
Nem kell annyit bújkálni ki és be, érettük.
Amint kigondolt, nem engedett tervéből,
Nem lett most madárka a sok szép tojásból.

Elnémult a nóta a két madár ajkán,
Árván, elhagyottan, fészkében ül némán.
Nincsen vidám család, aki vigasztalja,
Küzdelme életük, aki felvidítsa.

Nincsen semmi célja, árva életüknek,
Nincsen népes család, akiért küzdjenek.
Jobban sajog a seb, amit a tövis szakít,
De a két kismadár elrejti könnyeit.

Nem mondja egyik sem, de mind a kettő tudja,
Nem így rendezte a szívek alkotója.
A tiszta szeretet nem érzi a terhét,
Annál gazdagabb lesz, ha megosztja kincsét.

Eger, 1954. március 14.

Meghalt a szeretet, feltámadt a vagyon

Meghalt egy ember, egy drága jó apa,
Sírnak gyermekei, és jó élettársa.
Szép egyetértésben eltemetik szépen,
Fájó gyász ver tanyát mindenki szívében.
Ígérik sírjánál keserves könnyek közt,
A szeretet megmarad, a család tagjai közt.

Ám de másképp fordul, mihelyt eltemetik,
Hogyha idejük van, mindjárt azt keresik,

Ki mit kapott otthon a szeretet mellé,
S az átkos kapzsiság tolakodik elé.
Kérik, követelik a jussukat nagyon,
Íme, mit nem csinál az átkozott vagyon.

Pedig szegény apjuk, mindig csak azon volt,
Hogy segítsen rajtuk, melyiken, ahogy tudott.
Fiainak szép lakást építettek, ahogy tudtak,
Hagyott a nejének, s kedves lányainak.
Ám de ez mind elmúlt, mind a múlté maradt,
Mert papíron rendelkezés, semmi sem maradt.

S így a gyermekei, nagy kapzsiságukban,
Csak ellenfélt látnak, s ügyfelet egymásban.
Majd a törvényszéken elválik a dolog,
Hogy a jó testvérek között, milyen beszéd forog.
Marják, marcangolják egymást, mint a kutyák,
Szegény édesanyjukat keseregni hagyják.

Pedig élhetnének szép egyetértésben,
Nincsen rászorulva, egyik sem, másik sem.
A törvényeskedés helyett egymást közt rendeznék,
S húza-vona nélkül, egymást megbecsülnék.
Gondolnának szegény, jó édesapjukra,
Hisz egyik sem viszi vagyonát a túlvilágra.
1984. április 20.

Gólyamadár fészkét rakja

Gólyamadár fészkét rakja,
A kéménynek a tetejére.
Boldog kerepeléssel tekint,
Az ismerős szép vidékre.

Azt kerepli, azt meséli,
Hogy milyen boldog,
Hogy elhagyott hazájában,
Fészket rakhat újból.
Hroncsek, 1954. április 20.

Erdő mélyén

Erdő mélyén dalos madár,
Párját csalogatja,
Ide hallszik a sűrűből
Hívogató hangja.
Elmerengve, fájó szívvel
Hallgatom a hangját.

Mert jó neki, minden percben,
Hívogatja párját.

Nem választja el párjától
Sem erdő, sem mező,
Együtt szállnak, kergetőznek,
Övék, mező, erdő.
Nem számít, hogy róluk mit mond,
A nagyvilág, s a sok irigy szó,
Minden tavasz, új szerelmet,
Hoz a kis madárka szívekbe.

Nem gond nekik, miből él meg,
Szerelmüknek záloga,
Tudják, hogy majd gondol rájuk,
Az életek adója.
Jöhet hideg, jöhet vihar,
Vagy bárminő veszély
A természet kis dalnoka,
Boldogságról beszél.

De szomorú, hogy mi nem így
Éljük világunk.
Mert mi mindig a külsőségből
Vesszük a boldogságunk.
Félünk attól, hogy lesz velünk,
Hogyan ruházkodunk.
Nem telik majd a divatra,
Ami után futunk.

Elzárjuk a szíveinket,
Hogy ne lássa senki meg,
Pedig a divat s földi vagyon
Senkit nem boldogít nagyon.
S továbbra is vágyakozunk
A boldogság után,
S nem érjük el, míg nem megyünk
A szivünk vágyai után.
Hroncsek, 1954.április 27.

Garamszögi erdők között

Garamszögi erdők között,
Végezvén a munkámat,
Eszembe jött sok szép emlék,
S elfogott a bánat.
Szegény székely népem sorsa,

Jutott az eszembe,
Hogy mennyit kell hánykódnia,
Messze idegenben.

S e szegény nép árva sorsa,
Minket sem került el,
Mint ősszel a fenyő magja,
Úgy hullottunk széjjel.
Talajt talált mindenikünk,
S fejlődésnek indult,
Különböző viszonyok közt,
Koronánk erősödött.

S ezen széthullott magokból,
Te estél útszélre,
Hol bár gyökeret eresztettél,
Nem boldogulsz mégse.
És ezt látva, elfogadta
A testvéri szeretet,
Szívem vágyát beleszőttem,
A következő versbe.

Hroncsek, 1954. május 11.

Elég, elég, elég!

Elég, elég, elég, ne menj tovább,
Hiszen már elég volt!
A sors mostoha kocsija,
Eléggé meghurcolt.
Elég volt a szenvedésből,
S a hontalanságból,
Megbűnhődtél, hogy elmentél
Szép szülőhazádból.

Elég, elég, ne menj tovább!
Térj vissza hazádba!
Hidd el, boldogabb leszel,
Mint a nagyvilágban.
Felejtsd el a sok szenvedést,
Ami elmúlt ne fájjon!
Gyere haza, s boldog leszel,
Az ősi szép Hargitai tájon.

Elég, elég, ne menj tovább,
Susogja a fenyő,
Idegenek rózsafáján,
Számodra tövis nő.

S míg eléred a boldogság,
Viruló rózsáját,
Megsebzi a szíved, lelked,
S kifehéríti a hajad.

Elég, elég, ne menj tovább,
Integet a virág,
Mint délibáb, úgy csalogat,
Az idegen világ.
S hogyha elmúlt a verőfény,
S eltűnt a délibáb,
Nem marad más számodra,
Mint a rideg pusztaság.

Elég, elég, ne menj tovább,
Zokog a Hargita.
A nagyvilág sok székelynek
A könnyeit megitta.
Elég volt a könny, a bánat,
Ne maradt ott árván,
Gyere haza s vigaszt, találsz
A Hargita alján.

Elég, elég, ne menj tovább,
Hív a Csaba népe,
Mert veled is kevesebb lesz
Az székelyek serege.
Hozd haza gyermekeid,
Ne engedd elveszni,
Ne engedd a nagyvilágban,
Árván elhervadni.

Elég, elég, ne menj tovább,
Hisz úgy is hiába,
Boldogságot úgy sem találsz,
Széles e világban.
Hogyha mégis jobbat remélsz,
Az idegen tájtól,
Akkor csak menj, küzdjél tovább,
S űzd a csalfa délibábot.

Ha az élet nehéz terhét,
Nem bírod már tovább,
Elég, elég, gyere haza,
Megpihenni legalább.
S végig küzdve az életed,

Majd szíved végsőt dobban,
Édesebb lesz a pihenésed,
A hazai sírban.
Hroncsek 1954. május 14.

Beteg vagyok

Beteg vagyok, pedig nem fáj semmim,
S mégis súlyos, ha nem csalnak érzékeim.
Állandó gyengeség fogja el testemet,
És időközönként reszketés ráz meg.
Majd hideg, vagy meleg borzong rajtam végig,
A jó Isten tudja, mi megy bennem mégis.
Két napja nem ettem egy tányérra valót,
Én, aki azelőtt megettem bármi étel volt.
Szörnyű nagy változás ment bennem végig,
Úgy érzem, ha így lesz, nem élek sokáig.
Most orvoshoz megyek, de gondolom hiába,
Nem segít énrajtam, sem orvos, sem patika.
Csak az Isten tudja, mi bajom van nekem,
Úgy látom ez elkísér a sírba majd engem.
Hroncsek, 1954. július 12.

Melyik a kettő közül

A vonat hangos. Meghitt, jó barátság.
Megkérdezem. Honnan jön e vidám társaság?
Átmulattunk vígan egy napot s egy éjet.
S megered a nyelvük, mindent elbeszélnek.
Se vége, se hossza a sok dicsekvésnek.
Hogy milyen jó férje lesz Marikának,
S milyen asszonya lesz a szomszéd Jóskának.
Érdekes társaság. Ne siessünk nagyon.
Mert a rózsafának tövise is vagyon.
Rózsaszín hajnal, ha reggelre virrad,
Eltűnik az álom s csak valóság marad.
Ráébredünk sorsunk küzdelmes voltára,
S akkor ismerünk rá, valóban egymásra.
Akkor tűnik ki, hogy ki milyen boldog lett,
Megtalálta-e azt, akit várt s keresett.
Hroncsek, 1954. július 20.

Prágában voltam

Prágában voltam, ki tudja hányadszor,
Most sincs nagy eredmény, csak fáradtam újból.
Elvesztettem ismét egy pár napot érte,
Oda a csomó pénz, nem volt értelme.
Most is oda jutottam, honnan elindultam,

A dolgaim felől, semmit meg nem tudtam.
Mindig csak biztatnak, hogy csak legyek nyugton,
Nem sok idő múlva, lehetek már otthon.

De hiszen ismerem ezt a biztatást,
Hiszen már két éve, folyton csak ezt mondják.
Nevetséges dolog, pedig igaz, való,
Hogy egy idő alatt, otthon volnék gyalog.
Nem tudom, ki lehet ennek az oka,
Hogy még hét év sem elég, az ilyen dolgokra.
Hogy ennyi idő óta nem tudják megadni,
A hazatérésünket, vagy megtagadni.

Mert tudja meg bárki, hogy nem gyerekjáték,
Ily helyzetben lenni, évről évre, mindég.
Nem tudhatom, hogy mi jön mára, vagy holnapra,
Mit hozhat a jövő, az egész családra.
De csak azt tudhatnám meg, hogy hol pihentetik,
Ily sokáig a porral hol lepetik,
Majd elrendezném én annak a jódolgát,
Aki ily hanyagul végzi a munkáját.

Mert azt nem hiszem el és nem is létezhetik,
Hogy a nép ügyeit, ily hanyagul végzik.
Egy olyan országban, ahol a nép az úr,
Nem kellene, legyen ott bürokratizmus.
Ez csak valamelyik lógósnak a dolga,
Kinek a dologtól, megfájdul a foga.
És máról-holnapra hanyagolja dolgát,
Károsítva ezzel mások boldogulását.

Hroncsek, 1954. augusztus 15.

Ha vándorutadban

Ha vándorutadon egy elhagyott tájon,
Csendes tó tükrére esik pillantásod,
Elégedj meg vele, hogyha szépnek látod,
Hogy mit takar a tükre, ne legyen rá gondod.
Csendes hullámzó tükrét ne zavard meg,
Minek elrontani, a meglévő kedvedet.
Ne dobj bele követ, ne hatolj az aljára,
Ki tudja mit takar, a tónak az iszapja.
Lehet, ha felzavarnád, rúttá tennéd a vizét,
Mely csenden pihenve mutatja szépségét.

Hroncsek, 1954.október 27.

Hogyha a sors gyilkos tőrét

Hogyha a sors gyilkos tőrét bemártja a szívbe,
S megsebezve, összetörve esik az útfélre,
Ne taposs rá, ne újítsd meg hegedő sebeit,
Inkább gyógyítsd és enyhítsed égő fájdalmait.
Majd az idő legjobb orvos, sebeit meggyógyítja,
S a feledés homályában álomba ringatja.
Engedd csendben álmodozni, hadd aludja álmát,
Bús emlékek rémképével ne zavard nyugalmát.

Hroncsek, 1954. október 27.

Székely vagyok

Székely vagyok, s székely apám s anyám.
Ott ringatták bölcsőm, a Hargita alján.
A Hargita bércein nőtt a bölcsőm fája,
Ott tört a magasba büszke koronája.
Dacolva idővel, széllel, és a viharban,
Együtt élt, s fennmaradt, e nép s fenyőfa.

Míg egy szál fenyő lesz az öreg Hargitán,
Addig a székely nép, nem veszhet el gyáván.
Fenn marad s élni fog ősi viseletben,
Megmarad székelynek, szokásban, beszédben
Bárminő veszély is fenyegetné népünk,
Nem adjuk és megvédjük ősi örökségünk.

Székely vagyok, s leszek, amíg a világ lesz,
S tudom, hogy a székely névre, a fiam is büszke lesz.
Mert a székely népnek nincsen sehol párja,
A történelem most is bizonyíték arra.
Sok dicső elődünk indult „harisnyában”,
Becsületet szerzett népének, s fajának.

Hroncsek 1954. november 7.

Ősz van újra

Ősz van újra, elmúlt a nyár,
Költözik a darumadár.
Engemet is hív, csalogat,
Hangja panaszosan húgat.

Könnyű neked darumadár,
Nincs előtted országhatár.
Ha előtted is az volna,
A hideg tél bizony itt fogna.

Velem együtt itt fagynál meg,
Mert a te azt nem várhatnád meg.

Míg megnyitnák a határt, a zárt,
Tél követne sok-sok szép nyárt.

Itt vagyok én rég bezárva,
Mint a madár a kalitkában.
S bár kendermaggal etetik
Nem találják mégsem a kedvét.

Nincs rossz dolgom, nem mondhatom,
De mit ér, ha nincs otthonom,
Se otthonom, sem lakásom,
S mi a legfőbb, biztonságom.

Mert hiába minden jóság,
Nem abban rejlik a boldogság.
Máról, holnapra azt várom,
Mikor lesz már szabadságom.

Hazavágyom Csíkországba,
A Hargita szép tájára,
Ott van az én szülőhazám,
Ott nevelt fel az édesanyám.

Küzdelmes, nehéz munkával,
S becsületes szorgalmával,
Megtanított embernek lenni,
S téged szülőföldem igazán szeretni.

Hroncsek, 1954. november 20.

Ilonkának

Kedves kicsi lányom, leveled megkaptuk,
Szegény árva sorsod, mi is megsirattuk.
Ilyen ez az élet, kegyetlen, szigorú,
Annak, aki nem szokta, bizony szomorú.

Mert apánk házánál könnyebb volt az élet,
Ha jóra intettek, bizony rosszul esett.
De kint az életben, bizony más a világ,
Szúrós tövis között, nyílik a rózsaszál.

Mostoha sorsunkban nincs ki vigasztaljon,
Tanácstalanságunkban jó tanácsot adjon.
Magunkra hagyatva telnek a napjaink,
Sokszor elpártolnak legjobb barátaink.

Akkor jut eszünkbe, sok-sok tévedésünk,

Hogy jó szüleinknek, de sokszor vétettünk.
Hányszor hullt a jó szó, kopár útszélére,
Fittyet hánytunk a sok szülői intésre.

No de fel a fejjel, ezt most ne sírassuk,
Hogy legyen most tovább? Inkább azt vitassuk.
Mi késik, nem múlik, tartja a közmondás,
Soha nincs olyan baj, mire nincs megoldás.

Most már magad látod, sorsodnak menetét,
Csak meg kell ragadni a dolognak a végét.
Tanulj szorgalmasan és láss dolgod után,
Hogy ne kelljen elhagynod az iskolát bután.

Fogj neki szorgosan, s tanulj szorgalmasan,
Főképp tanuld a román szavakat,
Mert mihelyt megérted könnyebb a tanulás,
Minden könnyebben megy, s nem lesz annyi sírás.

Iskolatársakkal légy jó barátságban,
Ha román, ha magyar, mert célotok egy van.
Szeretet s barátság legyen köztetek,
Legyen boldog emlék, az együttlétetek.

Huzavona helyett, egymást segítsétek,
Hogy ezt az iskolát, jól végezhessétek.
Az Isten áldása maradjon veletek,
S mindenféle bajtól, óvjon benneteket.
Csíkmadaras, 1973. február 9.

A betegszobában

Megérkeztem! Végre itt vagyok,
Balánbányán az üzemi kórházban hervadok.
Így kell írnom, mint való szent igaz,
Bár gyógyulni jöttünk, mégis sápadt az arc.
Bajunk javul, hisz mindig kezelik,
S közben az arcunk halványabbá válik.
Elveszi a színét az orvosság szaga, s a zárka,
Habár mindig szellőztetnek és takarítanak.
Öten vagyunk egy szobában, s ez a szám változik,
Hol megfogyunk, hol szaporodunk, amint itt illik.
Kósa bácsi a legöregebb ebben a szobában,
Gyomra, szíve jól működik, de érszűkülete van.
Mellette van Tosa Neculai, derekát fájlalja,
Éppen ez a betegsége, az ágyhoz tapasztja.
Marius is derékfájós, de magát ő el nem engedi,

Egyik percben fájdalma van, a másikban neveti.
Nevet is, mert nevetni kell, hol Unguru ott van,
Mert örökké beszél, viccel, mindig jókedve van.
Ciobotaru később jött, a derekát fájtassa,
Hát magamról mit is írjak, én sem vagyok különb,
Habár talán többet alszom, s unalmamat űzöm.
Versbe szedtem a szobának mindenik lakóját,
Hogy az idők elmúltával, az utódok lássák.
Hogy nem számít sem az idő, sem hogy milyen nemzet,
Egy a munkás, egy a beteg, együtt él vagy szenved.
Balánbánya, 1975. január 31.

A kórházban

Reggel korán már beköszönnek, mossák a cementet,
De csak csendben, hadd aludjék, aki még nem ébredt.
Lassan ébred, mosakodik, minden beteg sorban,
Ágyat vet és rendet csinál az egész szobában.
Aztán megy reggelizni, négy ül egy asztalhoz,
Esznek, csendben tanakodnak, vajon a ma mit hoz?
Visszatérnek a szobába, ágyba bújik mindenik,
Csendben vannak, rendet tartnak, mindjárt itt a vizit.
Nem kell soká várakozni, nyílik már az ajtó,
Belépik szép csendben a doktornő.
Vizit után sorakozó az injekcióra,
Itt vár minket három nővér a kezelő szobában,
Egy kis szúrás, egy kis sziszegés, jöhet a másik is sorra.
Virrad már és újra felkel a nap,
A sötétség, mint a rossz álom elszalad.
Virrad! A sötét éj menekül, a feljövő nap sugarai elől.
Lassan kibontakozik a vidék, mit az ablakból láthaték,
Szépen nyitja a szemét az ébredő vidék.
Megmozdul a fa, bokor, mit a szellő megráz,
Iszkol haza a vándoreb, s az úton fiatalasszony szaporáz.
Gyors léptekkel befele jön, ügyelve, hogy el ne csússzon.
Szemben az ablakkal ikres épület áll,
Nézheted az egyiket, majd utána a másikat,
Olyan egyforma az építése, beosztása, mindkettőnek,
Mintha egymásnak szép tükörképe lenne.
Körülöttük nyírfák fehérlenek,
Jobbra és balra kisebb méretű lakóházak csoportja,
A hegyről két-három irányból kígyóznak az utak,
Mint életet, vért vivő erek haladnak a szív felé,
Úgy szaladnak le, s az Olton átvezető hídon,
Belekapcsolódnak Balánbánya város Fő útjába,
Amely az egész város forgalmát lebonyolítja.
Most ketten jönnek lefelé az úton,

Egy szánkón ül mind a kettő,
Egyik gyakorlott kézzel irányítja,
Vigyázva jönnek lefelé, figyelmesen szétpillantva.
A kicsi egy gyermek, a másik az édesanyja.
Újra változik a kép, gyerekek vidám kacagással jönnek,
Ereszkednek le az oldalon, gyűlnek, szaporodnak,
Hamarosan vidám zsivaj szűrődik be az ablakon,
S mi nézzük, amint szétoszlik a sereg az oldalon.
Egyszer csak megáll a játék, a nagy zsivaj elcsendesül,
A vidám gyermeki szemek mind egy irányba néznek.
Egy csoport ember közeledik, megállnak a „hidegház" előtt,
Újból valami történik, s fiatal bányász holttestét emelik le,
Ki az? Ki lehet? Nézzük a tömeget, nincs-e köztük ismerős?
De van, s lekiált az egyik betegtársam. Ki az? Már tudjuk ki ő.
Mint hirtelen jövő nehéz felhő, amely beborítja hamarosan,
Az előbb még oly szépen ragyogó kék eget gyorsan.
A halott egy fiatal, nős, a felesége a könyvesboltban van.
Lassan helyreáll a kép, kezdik újból a szánkózást,
Amit a halál hideg szele s a csodálkozás megállított.
Újból vidám kacagástól hangos lett a domboldal.
A bányásztársak szemeiket törölgetve szélednek szét,
Megy mindenki a maga dolgára, átgondolva a maga életét.
A szegény özvegy, aki meghallotta a hírt, most ért ide,
Szaladt megtudni a szomorú valót, látni az összetört testet.
A vigasztalás hiába, mert, soha nem leli majd, akit elvesztett.
Jön a nővér s ebédelni szólít, de az étel sem ízlik senkinek,
Részvét, fájdalom, a társaság gyorsan szétszéled,
Együtt sóhajtozunk: Hát ilyen az élet!

Balánbánya, 1975. január 30.

Emlék

M-int egy mesetündér csakhogy megjelentél,
A-lig, hogy láttalak, nyomban el is tűntél.
N-em maradt más hátra, csak egy boldog emlék.
C-irogató mosoly, és sok fájó érzés,
I-sten tudja újra mikor találkozunk,
K-edves emlékeink újra felújítjuk,
A-dja Isten, hogy még sokszor találkozzunk.

Csíkmadaras, 1980. szeptember 19.

Hagyaték

Szegény édesapám, amikor érezte,
Hogy már nem sokáig szenved az életben.
Mert a súlyos betegség testét emésztette,
Bár nem tudta, hogy rák, de súlyosnak érezte.
Arra kért engemet, hogy hagyjam meg nektek,

Amikor vasárnap a szentmisére mentek,
Emlékezzetek meg róla, ki nagyon szeretett,
De sajnos, hogy közöttünk keveset élhetett.

Mikor a holtakról van megemlékezés,
Úrfelmutatás után ez a könyörgés,
Kérjétek az Istent, adja meg irgalmát,
Jó nagyapátoknak csendes nyugodalmát.
Mert a könyörgés a leghatásosabb,
Szent fia van velünk, ott az oltáron van.
Hogyha buzgó szívvel könyörgünk érette,
Megbocsássa Isten, mindazt, amit vétkezett.

Íme ily erős volt nagyapátok hite,
Tőlem, mint fiától hagyatékként kérte.
S én, ami átvettem, nektek át is adom,
S bármerre is vigyen életetek útja,
A vasárnapi mise, ne maradjon el soha.
Hiszen az a munka, amit vasárnap végzünk,
Csak visszamaradás, bárhogy is igyekszünk.
Mert kell a testnek is ez a kis pihenés,
Testnek és léleknek, egy kis felfrissülés.

Mikor a holtakért imádkozik a pap,
Jusson eszetekbe a drága nagyapa
S ha majd engem is az Isten elszólít,
Egy árnyékvilágból, s eltakar majd a sír,
Szeressétek egymást, s legyen bennetek hit,
Bízzatok Istenben, s ő majd megsegít.
Én érettem is mondjatok egy imát,
Így adjátok tovább, apám hagyatékát.

Szovátafürdő, 1981. június 4.

V. Bertának

Keresztet kaptam tőled ajándékba, függ az ágyam felett,
Eszembe jutsz mindig, ahányszor rátekintek.
Jól van ez, ha véletlen is, hisz nem ez az első,
A hatvan év alatt volt bőven a keresztből.

Melyik a könnyebb, a súlyosabb, vagy alig észrevehető,
Se baj, mert adott hozzá erőt is a jó Teremtő.
Adjon Isten teneked is erőt s jó egészséget,
Hogy az életnek keresztjét szeretettel viselhessed.

S majd, ha egyszer számot kell adj a földi életről,
Kívánom, hogy a számadásod könnyű legyen Istennél.

Adja meg az úr atyai irgalmát, s szeretetét,
Hogy boldogan dicsérhessed ott fenn, szent nevét.

Csíkmadaras, 1981. június 27.
A hatvanéves kortárstalálkozó emlékére.

Búcsúlevél

Szeretett kedvesem, a jó Isten veled!
Legjobb egészségben hagylak el Tégedet.
Kívánok továbbra is jó egészséget,
Szerencsés órákat, boldog perceket.
Kérlek, hallgasd meg rövid búcsúzásom,
Mert igen nagy útra lészen indulásom.
Katona vagyok, azt a világ tudja,
De, hogy hová visznek, azt senki nem mondja.
Elmegyek én innen, egy más városba,
És nem mehetek hozzád, a látogatásodra.
Írok majd levelet, minden héten egyet,
És ezzel vígasztalom meg gyenge szívedet.
Kedves jó szeretők, ki hozzám hű voltál,
Most már itt hagylak, a szívem ezért fáj.
Áldjon meg az Isten, mindenféle jókkal,
Mint a mezőt tavasszal, sok szép virágokkal.
Mikor téged megláttalak, a szívembe zártalak,
Nem is leszel babám addig elfelejtve,
Amíg el nem fed majd, a koporsóm fedele.
Távollétemben, ha te jutsz az eszembe,
Elmúlik szívemnek minden keserűsége.
Tudom, hol születtem, és hol nevelkedtem,
De ki tudja hol lesz majd a sírhant felettem.
Hiába kérded, senki meg nem mondja,
Hogy hol lepi síromat a fa és a gomba.
Ne búsulj édesem, majd jön az óra,
Hogy nem kell hallgatnom majd a parancsszóra.
Visszamegyek majd a gyenge karodba,
És forró csókot adok két piros arcádra.

(egy régebbi időből)

A legutolsó verse már egy halotti búcsúztató, amit 1989. szeptember 27-ére írt, a Tamás Ferenc temetésére, és ott olvasta fel. Ez a búcsúztató már megjelent a második könyvemben.

(melléklet 76. 77, 78, 79, 80, 81 oldal)

AZ ANTAL VEZETÉKNEVŰ CSALÁDOK

Itt Csíkmadarason nagyon sok Antal vezetéknevű ember élt és él ma is. Már a múlt század elején Antal vezetéknevű családból volt a legtöbb. Nincs másképp ez ma sem. Most is a legelterjedtebb családnév az Antal. Nagyon sok fényképet kaptam Antal vezetéknevű emberektől. Több Antal családban olyan személyek voltak, akik valamilyen tevékenységük, vagy a faluban elfoglalt helyük szempontjából kiemelkedtek a közösség életéből.

Ha már az Antal családokból is sok volt és van ma is a falunkban, itt is fontos a ragadványnév ismerete. A ma élő Antal családok a következő ragadványneveket viselik: Bolha, Pali, Duka, Gezder, Karé, Dobos, Szimmancs, Csitkó, Barabás, Gyurka, Róka, Dávid, Riktály, Sali stb. Tehát az eltérő ragadványnévvel bíró családok nincsenek egymással közeli rokoni kapcsolatban. Ezért írtam külön-külön róluk. Még többjüktől lehetett volna adatokat összegyűjteni, de itt főleg azok kerültek sorra, akik fényképeket, dokumentumokat adtak ide.

Kuláksors ANTAL GERGELY családjában

Az egyik legrégebbi család, amely Antal vezetéknevet viselt, az **Antal Gergely** nagybirtokosé, aki 25 évig az egyházi gondnoki, megyebírói tisztséget viselte. A falu életében jelentős személyiség volt, a leszármazottai közül is sokan fontosak voltak Madaras életében. Sorsuk azért is említésre méltó könyvünk szempontjából, mert a mai fiatalok közül bizony sokan keveset tudnak a kulákságról, arról, hogy ezért mennyi megaláztatásban részesültek a régi rendszerben. Arról olvashattunk, hallottunk, hogy némely személyeket azért tettek a kuláklistára, mert több volt a vagyonuk, szolgák, illetve napszámosok is dolgoztak a földjeiken. Gyártulajdonosok voltak, esetleg üzletük, mészárszékük volt. Arról nem beszéltek akkor, hogy bizony sok munka, melléállás volt a vagyonuk megszerzése mögött. De tudni kell arról is, hogy az akkori rendszerváltással olyanok kerültek vezető pozícióba, akik addig szegények voltak, nem végeztek iskolát. Ez volt előny részükre. Az akkor szegényebb sorsból felkapaszkodott vezetőknek, vagy azok közül valamelyiknek, ha éppen úgy tetszett, vagy ha valakit nem kedveltek valamilyen okból, azt feltették a kuláklistára. Ez egy megbélyegzést jelentett. Elvették a vagyonukat, házaikat, kilakoltatták, kényszermunkára küldték. A fiúk csak munkaszolgálatos katonák lehettek. Ott rengeteget dolgoztatták. Koholt vádak alapján könnyen juttatták börtönbe. Gyermekeik nem mehettek középiskolába, egyetemre. Kidobták a munkahelyükről, alantas munkákra kényszeríthették. Sok megvetésben, volt részük a kulákoknak. A földjeik után nagy beszolgáltatást kellett leadni az államnak, gabonát, élő állatokat. Ennek az Antal családnak a tagjai is

átélték a kuláksággal járó sok megaláztatást, szenvedést, megvetést, és azért írok róluk ebben a kötetben, hogy mások is megismerjék a sorsukat.

A ma élő leszármazottak közül **Antal Ernő** családjától kaptam a legtöbb fényképet. A családról a leírást és a családfát Antal Katalin és dr. Antal Ernő felesége Szabó Zsuzsanna készítette el.

Antal Gergely 1873-ban született Csíkmadarason. Csíksomlyón középiskolát végzett, azután a húsipari szakmai képesítést szerzett. 1919-ben önállósította magát saját házában nyitott mészárszéket. Jelentősebb földbirtoka is volt. A megszállás alatt a Magyar Párt tagja volt. 1915–17-ben katonai szolgálatot teljesített, ott volt az olasz fronton, mint tiszthelyettes. 1899-ben feleségül vette a csíkgörömcsfalvi születésű *Bartó Rozáliát* (1879–1959). Házasságukból öt gyerek született ***Árpád, Áron, Mátyás, Rozália és Julianna.*** Munkássága alatt mészáros szakmája mellett kocsmát és vegyesboltot működtetett. 25 évig a falu megyebírója volt, 1920-tól 1945–ig. Gyerekeit iskoláztatta, három fiúgyermeke járt egyszerre a Csíkszeredai Római Katolikus Gimnáziumba. Lányai a szebeni Római Katolikus Gimnázium Leányiskola Zárdájába jártak. Miután kitört a második világháború és közeledett a front, családjával és néhány más családdal együtt elmenekültek Magyarországra, itt a Sopron megyei Kapuváron voltak. A háború után hazatért a család. Következtek a megpróbáltatás évei. 1950-ben kuláknak tették, azzal indokolták, hogy szolgát, szolgálót tartott. 1952-ben, 79 évesen meghurcolták, bezárták, koncepciós vádak alapján előzetes letartóztatásban tartották három hónapig, a fiával, Mátyással együtt. Ugyanezen években a fiait, családjukkal együtt kilakoltatták, és beköltöztették a szülői házba, amit nem államosítottak. A kulákság nagy teherrel járt, nagy volt a földek után kirótt beszolgáltatás terhe. Az újonnan funkcióba került faluvezetők minden módon csúfot űztek a kulákokkal. Karikatúrákat rajzoltak, kitették a Faliújság táblára, amit a Fő út mentére állítottak fel. Az egyik tábla történetesen a kollektív gazdaság székháza előtt volt, ezt a házat vették el Antal Mátyástól. A másik tábla, pedig a kultúrotthon előtt állt. A kultúrotthonban tartott előadásokon az agitációs brigádok kiénekelték, kicsúfolták az előadott szövegben. A falugyűléseken ugyanígy lettek a gúnyolódás célpontjai. Ilyen bekiáltások hangzottak el: „Hol vannak a kulákok? Megették a patkányok", vagy „Hol vannak a patkányok? Megették a kulákok." Az idős Antal Gergely nem tudott megbirkózni ezzel a kitaszítottsággal, ezért birtokait felajánlotta az államnak, amit akkor nem fogadtak el. 1953-ban, amikor 82 éves volt, a felesége, pedig 74, kérést adott be a Tartományi Néptanácshoz, hogy mentsék fel a kulákság alól. Nemleges választ kapott. Végül 1954. december 1-én, a Rajoni Néptanács Végrehajtó Bizottsága 11781/1954. számú átirata alapján törölték a kuláknévjegyzékről. A felmentés a felesége nevére lett érvényes, mert 1954. szeptember 24-én meghalt. Ugyanakkor törölték a kuláklistáról Antal Gyuláné nevét is, aki azért lett kulák, mert kocsmája volt. Miután megalakult a faluban az Új Barázda kollektív gazdaság és még több földterületre volt szükség, az Antal Gergely birtokait elvették, és a kollektív tulajdonába adták.

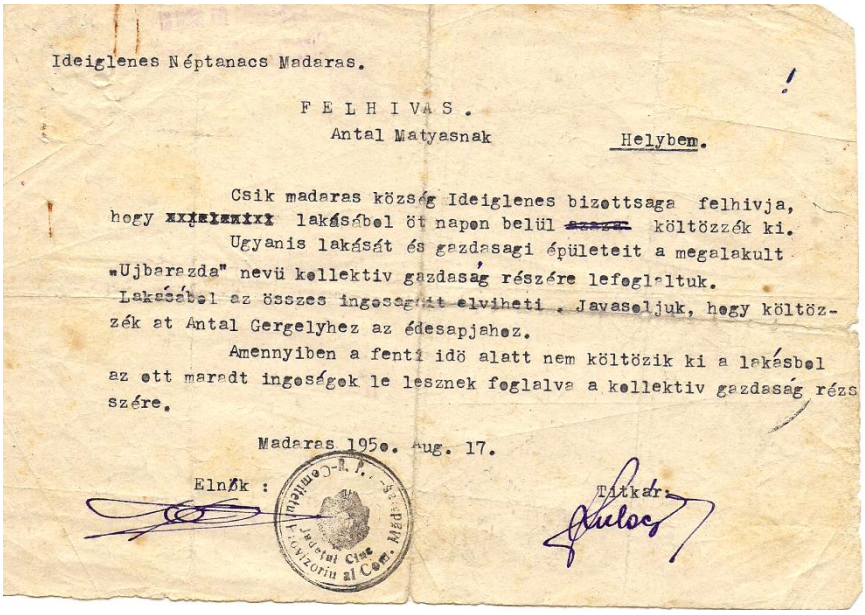
Első gyermekük ***Antal Árpád*** (1900–1961). Iskoláit a csíkszeredai Római Katolikus Gimnáziumban végezte. Házasságot kötött a csíkmadarasi születésű *Páll Annával*. Két gyermekük született *Gergely és János.* Gazdasági előljáró, a falu bírója volt. 1950-ben kuláknak tették, mert tulajdonosa volt a szüleitől örökölt

cséplőgépnek. Ő is végigszenvedte az ezzel járó megaláztatásokat. Az 1952–1953-as években be volt zárva a Dunacsatornánál. ***Gergely*** (1926–2003) Iskoláit a csíksomlyói Tanítóképzőben végezte. Pályáját tanítóként kezdte Csíkmadarason, itt ismerkedett meg a tekerőpataki *Páll Juliánna* (1923–1999) tanítónővel, akit 1951 augusztusában feleségül vett. Rövid idő után áthelyezést kaptak Csíkszentkirályra, ahol letelepedtek. Tanítói pályáját rövid ideig folytathatta tekintettel a származására, ezért a helyi Fogyasztási Szövetkezet alkalmazottjaként dolgozott nyugdíjba vonulásáig. Két gyermekük született *Csaba* (1952) és *Előd* (1955). ***János*** (1928–1977) iskoláit szintén a csíkszeredai Római Katolikus Gimnáziumban végezte. Fakitermelési egységnél dolgozott, mint könyvelő. Házasságot kötött a csíkmadarasi *Antal Viktória* (1929–1999) tanítónővel. Házasságukból két gyermek született *Zoltán* (1955–1997), feleségül vette Antal Irénkét és *Edit* (1957) pedig férjhez ment Antal Jánoshoz. Zoltánnak egy leánya van Ágota, Editnek két gyermeke született István és Katalin.

Második gyermekük ***Antal Áron*** (1902–1990). Iskoláit ő is Csíkszeredában végezte a Római Katolikus Gimnáziumban. Érettségi után segédjegyzőként dolgozott Csíksomlyón, később jegyző volt Csíkszentléleken, Csíkjenőfalván, Csíkmadarason, Csíkcsicsóban. Időközben megismerkedett a Kőrös faluból származó *Gecse Irén* (1900–1992) postamesternővel, aki Csíkmadarason teljesített szolgálatot és házasságot kötöttek. Házasságukból két gyermek született ***György*** és ***Klára.*** Az akkori románvilág idején a közalkalmazottaknak hűségesküt kellett tegyenek, hogy hűséggel szolgálják a királyt és a rendszert. 1932-ben megtagadta a királyi esküt, ezért hivatalából elbocsátották. 1936-ban ipari engedélyt váltott, vegyes üzletet és kocsmát működtetett, melyet fenntartott 1944-ig. 1942-ben megalakuló Székely Határőrség keretében Csíkmadaras Határőrszázadának hadnagya és parancsnoka lett. A századot 1944 tavaszán kivezényelték a gyimesi határhoz, mely az orosz csapat támadására feloszlott. 1944–1951-ig újból jegyzői munkát végzett, amikor végképp elbocsátották. Kuláklistára tették, 1952-ben koncepciós vádak alapján elítélték, a Dunacsatornához internálták kb. két évig. Ez idő alatt családját kilakoltatták, ugyancsak a szülői házba. Koncentrációs táborból való hazatérése után a Bányakutató Vállalatnál került alkalmazásba, mint munkás. Nyugdíjba vonulása előtt az 1962-ös általános kollektivizálás után pénztárnokként volt alkalmazásban a helyi Új Barázda Kollektív Gazdaságban. Első gyermeke ***György*** (1929–2002). Iskoláit Csíkmadarason, majd Csíkszeredában végezte. A helyi iskolánál teljesített szolgálatot, mint titkár. Itt ismerkedett meg a csíkjenőfalvi *Kedves Róza* (1937–2007) tanítónővel, akivel házasságot kötöttek 1956-ban. Időközben a megalakult a csíkdánfalvi Liceum és annak titkári teendőivel bízták meg, ahonnan nyugdíjba vonult. Házasságukból két gyerek született, *László* (1957) és *Gabriella* (1960). Antal Áron második gyereke ***Klára*** 1932-ben született, iskoláit Csíkmadarason és Csíkkarcfalván végezte. Varrónőnek tanult. 1956-ban férjhez ment csíkvacsárcsi *Tamás Lajoshoz*. Házasságukból egy lányuk született *Éva* 1960-ban.

Harmadik gyermekük ***Antal Mátyás,*** 1904. december 14-én született Csíkmadarason. Iskoláit a csíkszeredai Római Katolikus Gimnáziumban, majd Marosvásárhelyen végezte. Katonai szolgálata után fakereskedő lett. Fatelepét 1928-ban alapította. 1933-ban házasságot kötött a csíkszenttamási születésű *Koncz*

Katalinnal (1914–2004), Koncz Gyula ezredes lányával. Házasságukból két gyerek született ***Ernő*** (1934) és ***Csilla*** (1939). Időközben 1941-ben megvásárolta Csíkpálfalván az első fafeldolgozó gyárat, majd Szamosközi Sándortól 1943-ban Csíkmadarason vette meg és fejlesztette az állomás utcai részen működő fafeldolgozó gyárat. Ezekben a nagy teljesítésű gyárakban sok falubeli embernek sikerült munkalehetőséget biztosítania. 1948-as államosítás során államosították a gyárakat az árukészlettel együtt. 1950-ben felkerült a kulák listára, mely magával vonta a lakásukból való kilakoltatást. Lakását és gazdasági épületeit átadták az 1950-ben megalakult Újbarázda kollektív gazdaság székházának. A lakásból öt napon belül kellett költözniük a szülői házba, Antal Gergelyhez, ahonnan visszaút nem volt a legutolsó rendszerváltásig (1989).

Ideiglenes Néptanacs Madaras.

F E L H I V A S .

Antal Matyasnak Helyben.

Csik madaras község Ideiglenes bizottsaga felhivja, hogy ~~xxxxxxxx~~ lakásából öt napon belül ~~xxxxx~~ költözzék ki.

Ugyanis lakását és gazdasagi épületeit a megalakult "Ujbarazda" nevü kollektiv gazdaság részére lefoglaltuk.

Lakásából az összes ingosagait elviheti . Javaseljuk, hogy költözzék at Antal Gergelyhez az édesapjahoz.

Amennyiben a fenti idö alatt nem költözik ki a lakásbol az ott maradt ingoságok le lesznek foglalva a kollektiv gazdaság részszére.

Madaras 1950. Aug. 17.

Elnök : Titkár:

A kilakoltatási felszólítás 1950. augusztus 17.

1952-ben meghurcolták, bezárták, előzetes letartóztatásban három hónapig tartották. 1952 és 1962 között állami munkalehetőséget nem kapott. Kötelezték mindenfajta közmunka elvégzésére. Az országos általános kollektivizálás után a fakitermelési vállaltnál helyezkedett el, mint faraktár felelős. Innen vonult nyugdíjba. Gyermekeit iskoláztatta a csíkszeredai Vegyes Líceumban, ahonnan többször is hazaküldték őket. Kulákságuk miatt egyikük sem kerülhetett az osztálytablóra, s a kicsengetési kártyán, pedig a hátsó üres oldalra szorították a nevüket. 1990. november 12-én 86 éves korában halt meg. Fia ***Ernő*** ugyancsak a kulákság miatt tíz évig nem tudott elhelyezkedni állami munkára. 1962-től az útügynél kapott technikusi beosztást nyugdíjazásáig. 1975-ben megnősült, feleségül vette *Süketh Orsolyát* (1945), aki szintén csíkmadarasi, a csíkszeredai Megyei Kórház Könyvelési osztályán dolgozott és onnan vonult nyugdíjba. Házasságukból két gyerekük született *Katalin* (1977) és *Ernő* (1979). Katalin érettségi után több diplomát szerzett, *Ernő* a középiskolát a

csíkszeredai Márton Áron Gimnáziumban végezte a biológia–kémia szakon, majd állatorvosi diplomát szerzett. Csíkdánfalván állatorvos, 2006-ban házasságot kötött a csíkdánfalvi születésű *Szabó Zsuzsanna* (1983) földrajz–német, illetve angol szakos tanárnővel. Házasságukból született Soma (2008). Antal Mátyás leánya, ***Csilla***, érettségi után Marosvásárhelyen folytatta tanulmányait, gyógyszerész asszisztensként dolgozott nyugdíjba vonulásáig. Házasságot kötött a Középajtán született *Szabó Sándor* (1930) történelem szakos tanárral. Házasságukból két fiú született *Sándor-Barna* (1966), aki a marosvásárhelyi Unirea Líceumban érettségizett, majd orvosi diplomát szerzett. Jelenleg Torontóban (Kanada) dolgozik végzettségének megfelelő beosztásban, és *András,* ő a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Gimnáziumban érettségizett, majd közgazdasági diplomát szerzett, jelenleg Budapesten dolgozik.

Negyedik gyermekük ***Antal Rozália*** (1906–1993). Iskoláit Csíkmadarason, majd a szebeni Zárdában végezte. Feleségül ment a csíkszenttamási *Ferencz Lajos* tanítóhoz. Három gyermekük született, *Piroska, Ilona* és *Mária*.

Ötödik gyermekük ***Antal Julianna*** (1908–1985). Iskoláit Csíkmadarason, majd a szebeni Zárdában végezte. Nem maradt utódja.

Az ***Antal Gergely*** leszármozattaiból jelenleg Csíkmadarason él: ***id. Antal Ernő,*** az egyik unoka, ***ifj. dr. Antal Ernő, Antal Katalin, Antal Edit,*** akik dédunokák, ***Antal István, Antal Katalin, Antal Ágota, Antal Soma*** ükunokák.

Ide a CSALÁDFÁT tenni, a lehet OLDALRA fordítva,

Melléklet: 125, 126, 127, 128 oldal

ANTAL DÉNES családjáról: háborús emlékek és egy hozománylevél 1910-ből

Ez az Antal család a Szimmancs melléknevet kapta. Anyai ágon Antal Dénes a dédapám volt. Róla az első világháború kapcsán írok. Ő a háborúban kapott sebesülése folytán egész életén keresztül rokkant volt. Olyan fényképeket kaptam a családtól, a ma élő unokától Antal Dénes bácsitól, amelyek történelmi dokumentumok, hiszen láthatjuk az első világháború idejéből való munkácsi kórházat, a sebesülteket, ápolókat, orvosokat és a tábori lelkészt is a képeken. Nemcsak ezért tartottam fontosnak megemlíteni a családot, hanem, mert más emlékeket megőriztek az utódok. A család nagyobb földterülettel rendelkezett, a közbirtokosságban sok szavazati joguk volt, tehát a módosabb családok közé tartoztak.

Antal Dénes 1861-ben született egy 12 gyermekes családban. Az első felesége *Antal Anna* volt. Három gyermekük született: ***Anna*** (1890), ***Domokos*** (1897), és ***Dénes*** (1899). Meghalt az első feleség, a második asszony *Kedves Zsuzsanna lett.* A két fiú katonasorban volt az első világháború idején, és részvettek a fronton a harcokban. *Dénes* a fiatalabbik elesett a harctéren. Csak *Domokos,* a nagyobb fiú tért haza, de ő is rokkantan. A lövészárokban lefagyott mindkét lábfejének az első része, mind a tíz lábujja. Sokáig volt a kórházban Munkácson. A kórházi kezelés alatt több fényképet is készítettek róluk. Nagyon különlegesek ezek a régi képek, jó a minőségük, és jó állapotban őrizték meg őket. Emlékek. Gyermekkoromban nagyon sokszor csodálkoztam a Domokos bácsi lábán. Úgy ismertem meg, mint, aki nagyon rövid orrú kemény bőrbakancsban, és ugyanilyen rövid orrú bőrcsizmában járt. Legtöbbször bot volt a kezében, de ennek ellenére gazdálkodott, majdnem minden munkát elvégzett, nem is keveset, mert nagyon sok szántóföld, rét és erdő tulajdonosa volt, ezen kívül sok állatot is tartottak.

Domokos feleségül vette *Antal Borbálát* (1906). Három gyermekük született, ***József*** (1926), ***Dénes*** (1927), ***Domokos*** (1929). A nagyobb fiú, ***Józse*****f** feleségül vette Bartó Annát. Három leányuk született Mária, Erzsébet és Anikó. ***Dénes*** *Bíró Rózát* vette el, és két fiú Gyula és András édesapja. ***Domokos*** felesége *Ördög Erzsébet* lett. Két gyermekük született *Éva* és *Árpád.* Domokos bácsi 1949-ben halt meg.

Az Antal család leánya az 1890-ben született ***Anna,*** aki *Bíró Lázárhoz* ment feleségül. Ők voltak az én nagyszüleim. Négy gyermekük született ***József, Anna, Katalin és Terézia***, az én édesanyám (1918). ***József*** *Dombi Erzsébetet* vette el Öt gyermekük született Erzsébet, Gizella, József, Mária és Ilona. ***Anna*** férjhez ment *Mezei Ferenchez*, nekik is öt gyermekük lett Anna, Ferenc, György, Róza, Margit. ***Katalin*** *Juhász Pál* felesége lett, öt gyermekük született, négy maradt életben, Katalin, József, Anna és Erzsébet. Az én édesanyám, ***Terézia*** feleségül ment *Péter Ignáchoz.* Négyen születtünk ebből a házasságból Mária-Terézia, Sándor, László és Ignác. A Bíró nagyszüleimnek összesen 18 unokájuk volt. Megtaláltam a nagymamám Inventárium Levelét (az összeírt kelengye leltárát), amelyet 1910. június 29-én írtak meg. Ezt lemásoltam. Érdekesek a hozományba adott dolgok nevei, és hogy milyen sok mindent adtak egy leánynak akkoriban. Megtudhattam, hogy mit is kapott stafírungba a nagymamám. Azt is, hogy a kelengyéjének nagyobbik részét saját maga szőtte, varrta meg. Nagyon sok mindent kapott hozományba, mivel csak két gyermek volt a családban, ő egyedül leány, gazdagok is voltak, így több jutott neki, mint egy átlagos anyagi körülmények között élő leánynak. Őt nem adták szolgálni, mint a más leányokat, de odahaza minden munkából kivette a részét. Rendezte az állatokat, mezőre járt, font, szőtt, és saját maga készítette a kelengyéjét. Később, miután férjhez ment, a négy gyermekét nevelte, a három lánynak elkészítette a stafírungját. Végezte egy falusi asszony minden teendőjét, házi munkát és bár bottal járt, mert nem hajlott egyik térde, a mezőn is dolgozott. Az ő leányai már szolgálni is voltak Brassóban, így besegítettek bizonyos hozományba kapott dolgok vásárlásába. A sors úgy hozta, hogy mindhárom leány a Fő út mellé ment férjhez, közeli szomszédok lettek, és a szoros kötelék egész életükben megmaradt a három család között. Nemcsak a felnőttek voltak nagyon jó viszonyban, de a 18 unoka is, hisz valójában gyermekkorunkban

naponta együtt játszottunk, jártunk egymáshoz. Ez nagyon jó érzés volt. Ez a közelség még a mi felnőtt korunkba is átnyúlt. A gyerekkori rokonság megtartása egész életünkben folytatódott. Ennek az Antal családnak nagyon sok leszármazottja él ma is itt Csíkmadarason.

Következzék Antal Anna hozománylevele tehát, amit a leánykérés után írtak meg. Sok kifejezés szorul magyarázatra, ezért egy kis szótárt is mellékelek hozzá:

Inventárium Levél
(szószerinti másolás)

Mely felvetetett Csik Madarasi **Antal Dénes** hajadon leányának **Antal Annának** minden ingo és ingatlan javairól a melyet mint hozományt adományoztak

Tárgyak meg nevezése

	drb		becsérték k	f
1	1	Asztal kihuzogalos	10	
2	1	Sifoner	24	
3	1	Kasztén	20	
4	1	Kanapélyos pad	15	
5	2	Ágy	20	
6	4	Karos Szék	10	40
7	1	Cseber és Laska Deszka	4	
8	1	Gunyás kas	1	40
9	3	Derekaly kettő hejal és egyhéj nélkül	60	
10	4	Cserge	64	
11	5	Gyapjú pokrocz	30	
12	17	Vánkos	122	
13	4	Kettő maga szőte kettő fehér Ágy takaró	20	
14	4	Ágyi lepedő	8	
15	2	buzaszalo	4	
16	9	Maga szőte rokoja	63	
17	3	Rend Poszto	42	
18	3	” Szőr	36	
19	3	” Karton	12	
20	2	Teli kabát	22	
21	8	Rekli Szőtes Delin	24	
22	4	kötény	4	
23	3	Fehérokoja	6	
24	22	Fejrevalo Keszkenő	43	
25	16	Hoszu ing	32	
26	11	Abrosz	22	
27	24	törülköző kendő	24	
28	8	Szelvét	4	80

29	6	takargato	3 60
30	1	Kis bőrbunda	16
31	1	Hoszu bunda	72
32	4	Három pár czipő egy pár csizma	32
33	3	egy tükör és két kép	6
34	6	leves merő, szörő reszelő sotarto gyufatarto fogas	2
35	36	kés villa kalán	10
36	6	zsák és egy tarisnya	14
37		A templomforduloba koka dülőbe Lúkács Péter és Péter Ferencz szomszedsagok közt egy köblös főd	230
38		Hargita felé forduló dullőbe hegy dulőibe Lukács Péter és Zsok Ignáncz szomszédságok közöt egy köblös	400
39		Hegy dülője város odal Balint Zsiga és Szabó János szomszédságok közöt két vékás	80
		A olt mejéke dulőbe egy darab Széna Termő kaszállo az Antal János és az Antal Tamás utodi szomszédságok	520
		Négy éves két tulok	300
		Egy Gője disznyó	50
		két drb juh	20

Kelt Csík Madaras 1910 Junius ho 29 én

Előtünk

Antal Anna Elfogadom

Péter Gergely
Bíró János

Bíró Lázár

Összesen 2503 korona és 20 filér

Nekünk ma élő embereknek sok érdekes kifejezést tartalmaz ez a hozománylevél. Azt tudjuk, hogy azzal a céllal írták meg, hogy még ha nagyon ritka esetben is fordult elő válás, legyen aminek alapján visszakérjék a hozományba kapott dolgokat. Sok kifejezés magyarázatra szorul:
kihúzogalós asztal: olyan asztal, amelyet szükség esetén szét lehetett húzni
sifoner: üveges szekrény, főleg szobába tették
kasztén*:* ruhatartó láda, több fiókkal, szobába tették
kanapélyos pad*:* Felnyitható tetővel rendelkező pad, ruhák és sok minden tartására használták, vagy ha szükség volt a lenyitható változata padágy, vagyis fekvőhely is

volt a gyermekek részére. Ezt csak lefekvéskor nyitották szét és tettek bele szalmazsákot éjszakára. Gyermekkoromban a gyermekek kedvenc alvóhelye volt.
gunyás kas*:* ma ruhás kosárnak nevezik, fehér hántott fűzfavesszőből készül
derekaly héj*:* tolluval töltött derékaljra való huzat
ágyi lepedő: ágylepedő
vánkos*:* párna
búzaszaló*:* nagyméretű kendervászon lepedő, amelyet csépléskor, és a gabona rostáláskor terítettek le
rokoja*:* minden szoknyát rokolyának neveztek. Itt szőttesszoknyáról van szó, amit a nagymamám szőtt leánykorában, ilyenből minden leánynak több is volt, történetesen a nagymamámnak 9 ilyen szőttes rokolyája volt.
3 rend posztó*:* Ez három feltűrt házi gyapjúposztót jelentett, amiből varratták a női és férfiruhákat is.
3 rend szőr*:* Szövetet jelent, amiből ruhákat varrattak, itt három rend ruhára való volt, amiből szoknya-blúz együttes, vagy egész ruha készült.
3 rend karton*:* szintén anyagot jelent, nyári ruhát varrattak belőle
szőttes delin rékli: szövet blúz
fehér rokoja: fehér alsó szoknya, ami készülhetett lenvászonból, sárga- vagy fehérgyolcsból
fejrevaló keszkendő: Fejkendő, hát ebből 22 is volt nagymamámnak.
hosszú ing: Itt hosszú női alsó inget jelent, amit varrhattak ujjal, és pántosan is. Nagymamámnak főleg rövid ujjú, de hosszú ujjú is volt. Egész életében földig érő szoknyában járt, ami alá mindig ilyen hosszú alsó inget viselt. .
törölköző kendő: Törölköző, amiből a nagymamámnak 24 volt, mind háziszőtt, lenből, kenderből vagy gyapotból szőtték, esetleg vegyesen is. Olyanok voltak, amelyek a vizet magukba szívták, jó volt vele törölközni, lehetett szapulóba rakni, vagy kifőzni lúgos vízben.
szelvét: itt edénytörlőt jelent, ezeket a konyhában használták, szintén lenből, kenderből, gyapotból, vagy vegyesen szőtték és jó nedvszívó volt
takargató: Szalvettát jelent, amibe ételeket csomagoltak. Ezeket is házilag szőtték, kisebb, nagyobb méretre szabták, hasonlóan a törölközőkhöz.
kalán: kanál
köböl: Régebb a szemesgabona mérésére használták, úgy tartották, hogy egy rendes zsákba kb. négy véka gabona fér. Az ilyen zsákot köblös zsáknak hívták. Mivel egy véka 20 literes, akkor egy köblös zsákba 120 liternyi gabona férhetett. Ezek szerint az egy köblös földbe nagyjából egy nagy zsák gabonát vethettek. Azt is tartották, hogy az asszony, ha szereti a férjét, akkor nem varr egy köblös zsáknál nagyobb méretűt. Akik nem így gondolták, csak azok varrtak nagyobb zsákot. Szólások is kapcsolódnak a köböl szóhoz. „Úgy dőlt el, mint egy köblös zsák.”, „Vékaeső kőből sár.” Úgy is tartották, hogy 25 hold földbe 50 köböl gabonát vethettek. Ha 1 hold 1600 négyszögöl, és egy négyszögöl 0,576 hold, akkor 25 hold nagyjából 14,4 ha.
2 vékás: két véka gabonát lehetett bele vetni, egy véka 20 literes
2 tulok: két ökör
1 gője disznyó: egy anyának való disznó

Az egész hozomány 2503 korona 20 fillér. Tudni kell, hogy az 1800-as évek végén, az első világháború előtt volt forgalomban a korona. Váltópénz a fillér volt, egy korona l00 fillér.

MELLÉKLET a 133, 134, 135, 136 oldal

BÍRÓNÉ SZEKERES MATILD versei

Az előbbi részben leírt Antal családdal rokoni kapcsolatban van Szekeres Matild. Ifj. *Antal Dénes* (1921) sógora ***Bíró András***, az ő felesége ***Szekeres Matild***, aki verseket írogat. Csíkjenőfalván született 1939. január 23-án. 1958-ban jött férjhez Csíkmadarasra. Négy gyermekük született: Ibolya (1958), Veronika (1962), András (1966) és Emil (1969). Az első két kötetben már megjelent néhány verse. Ezeket a kortárstalálkozói alkalmával írta, emlékeztető és köszöntő versek. Ő sem költő, nem is járt középiskolába, érzéseit, örömét, gondjait próbálja versbe szedni. Mondanivalói a szülőfalujához Csíkjenőfalvához, Csíkmadarashoz és a családjához szólnak. Még sok verse van, de ezúttal is azokat választottam ki, amelyek másokat is érdekelhetnek.

Őszi krizantémok

Leszedlek titeket, gyönyörű virágok,
De nem azért, mert bántani akarlak,
Hanem, mert ősz van, és halál a végzetetek,
Nem tarthat itt kint a további életetek.

Itt bent a szobában veletek együtt leszünk,
S megosztjuk veletek bánatunk s örömünk.
Együtt várjuk a sors kegyetlen végzetét,
Amíg elhervasztja mindnyájunk életét.

Addig is míg élünk, egymást vigasztaljuk,
A szép piros virágok díszítik asztalunk.
De ne búsuljatok, hogy most elhervadtok,
A gyökeretekkel, tavasszal rügyet fakasztotok.

S ha mi nem leszünk, vannak unokáink,
Akik majd ápolják a tavasz virágait.
S akkor, majd ők szednek egy csokrot rólatok,
S kiviszik a nagyszülők csöndes sírhantjára.

1989. október 30.

Templomszentelés 1989 őszén

Ezerkilencszáznyolvankilenc október nyolcadika,

Szűzmária Nagyasszonyunk napja.
Madarasnak kiváltképpen nagy ünnepe,
Ma van templomunknak a felszentelése,

Százhetven éve volt ez még felszentelve.
Azóta nagyon sok szentmise volt benne,
Sok ezer ember kihalt már azóta,
Születtek utódok Madaras faluba.

Az őseink építették a templomot tehetségük szerint,
Templomot, papi lakot és temető kerítést.
Ezen korosztálynak az a feladata,
Hogy, ami felépült azt karban is tartsa.

Meg is tette ez a nép a kötelességét,
Ki is javíttatta minden épületét.
Ki is meszelték a templomot szépen,
Hogy Istennek méltó hajléka legyen.

Hála legyen azért a Mindenhatónak,
Köszönet érte Szabó Lajos plébános úrnak,
Hogy a mi templomunk ilyen gyönyörű lett,
Minden embert a faluban az Isten áldjon meg.

Áldásos ünnep volt azon a vasárnap,
A csíkmadarasi egyházfalunak.
Sokan nyertek búcsút Isten kegyelméből,
S a Gyulafehérvári Püspök úr kezéből.

Bárcsak minden ünnep és vasárnap,
Megtelne hívekkel minden egyes padja.
Minden hívő lélek az Istent dicsérje,
S az Oltáriszentséget magához vegye.

1989.

2009. január 23. Hálaadás

Köszönöm Istenem
ezt a nagy kegyelmet,
hogy családom körében
éltem hetven évet.

Isten éltesse drága férjemet,
kivel eltöltöttem ötvenegy évet.
Még szeretnék tíz évet vitatkozni vele,
s azután itt hagynám boldog özvegységbe.

Tartsad meg Istenem
a négy gyermekemet,
és azok családjait, a hét unokámat,
rokonainkat, barátainkat.

Szeretném megköszönni,
mindenki jóságát,
s hálából felnevelni,
néhány dédunokát.

Ők is itt játszanának
a madarasi réten,
s kakukkvirág csokrot,
szednének majd nékem.

És mi várnók haza őket,
az öreg ház tornácán,
a jázminbokor illatában, szépen,
értük imádkoznánk megilletődötten.

„A katonaságról tudok úgy beszélni,
Melyet, ha hallgattok, fogtok csodálkozni."

Katonasági emlékek ANTAL FERENC családjában

Egy másik Antal család az ANTAL FERENC családja. Miért kerültek ők is sorra ebben a könyvben, miért tartottam fontosnak, hogy megjelenjenek a családdal kapcsolatos adatok, életrajzok, dokumentumok? Egyik részből azért, mert ennek a családnak az életébe, több nemzedéken keresztül is beleszólt a katonaság és a háború.

A legidősebb Antal Ferenc az 1800-as évek végén volt katona. Katonasága idején egy füzetecskébe írogatott, másolgatott a szabadidejében, feljegyzései maradtak meg az 1890-es évekből. Nagyon jó, hogy volt, aki megőrizze a füzetet, az egyik unoka Horváth Józsefné Antal Veronika. Nem hiszem, hogy ilyen jellegű, ennyire régi feljegyzésekből több is létezne a faluban. Érdemes lenne az egész füzetet fénymásolni, csodálni a szép, kalligrafikus írást. A szöveg egy részét kimásoltam, pár oldalt pedig fénymásoltam is ízelítőnek. A falu életében is fontos személy volt, Antal Ferenc, hisz az 1900-as évek elején, miután leszerelt bíró volt a községházán.

Azonos nevű fiának is meghatározta életét a katonaság, leszerelése után, a második világháború kitörésekor családos emberként hívták be újból katonának. A fronton harcolt, fogságba esett, nehéz éveket töltött Odesszában, a fogolytáborban. Különleges érdeme, hogy nagy családja volt, hét gyermeket vállaltak, és ezt a nagycsaládot becsülettel rendezték. A másik érdekesség ennek a családnak az

életében, hogy a Ferenc keresztnév négyszer ismétlődött az egymást követő nemzedékek sorában.

Következzenek most sorra az Antal nemzedékek.

A ***legidősebb Antal Ferenc*** 1866-ban született Csíkmadarason. Az 1880-as évek végén volt katona. Intelligens fiatalember volt, erre lehet következtetni az írásaiból is. Hosszas katonasága alatt több helyen járt, szolgált a Habsburg önkényuralom idején. Ezeknek a helyiségeknek a neveit le is írta abba a füzetébe, amelybe saját szerkesztésű verseit és nagyon sok népdalt, dalt is lejegyzett. A kis füzetben így ír: „Az Millitar Comando Zárában . Corps komando fekvő helye: 1. Krakó, 2. Bécs, 3. Grácz, 4. Budapest, 5. Pozsony, 6. Kassa, 7. Temesvár, 8. Prága, 9. Jozseftad, 10. Brün, 11. Lemberg, 12. Nagy Szeben, 13. Zágráb, 14. Insburg, 15. Sarajevo." Az írásaiból nem tűnik ki, hogy hol volt még katona, de a legtöbb vers végén Sarajevo és az 1989-es dátum szerepel. Miután leszerelt a katonaságtól, feleségül vette *Kovács Veronikát*. Ebből a házasságból született ***Anna*** (1894), ***Rozália*** (1897), és ***Ferenc*** (1910). Hazatérése után volt bíró a Községházán az 1900-as évek elején.

A tulajdonképpeni gyűjtőmunkám egyik eredménye a kis füzet megtalálása, amelybe a legidősebb Antal Ferenc írt, a bíró, akinek az ükunokái nagy része is nagykorú már. Most azokból a versekből, énekekből írok le, amelyeket ő szerkesztett, vagy, amelyek különlegesek. Nem tudtam kiválasztani, hogy melyeket azok, amelyeket ő írt és melyeket írt le más után. Lényeg, hogy a mai szemmel nézve érdekesek és különlegesek. A másik érdekessége, hogy sok kifejezés számunkra érthetetlen, nincs is, aki megmagyarázza, ezért úgy írtam le, ahogyan a füzetben volt Erről a családról is nagyon sok fényképet kaptam.

Katona vers

Írom a versemet egy vándoréletről,
Melyet kipróbáltam ugyancsak emberül,
És itt írásomban ki is magyarázom,
melyre, ha gondolok, ugyancsak fázom,
A katonaságról tudok úgy beszélni,
Melyet, ha hallgattok, fogtok csodálkozni.
Ez legyen annak a fejében,
aki hibát talál az én beszédemben.
Mert úgy mondom, és a szerint leírom én,
Valamint aztot kipróbáltam én.
A katona igen szép és csinos,
De az öltözete mégsem kívánatos.
Tiszta maga, az öltönye tiszta,
de felette kemény a regulája.
Termetre szép, ékes, nem valami gyáva,
a lányok szíve érte repedezik utána.
Ugyan, ha az újmódi, a bajuszát kipödri,
kinek amilyen van, abban gyönyörködik.
Meg akarod a magyart ismerni,
a bajuszát nézd, mindig, pödörgeti,

átkozott módjára fog neki táncolni,
mert azt semmi módon, el nem tudja hagyni,
nem kell ifjú életét magába tölteni.
Szülőit, kedvesét oly messze elhagyni,
ha visszagondolok, bizony fogok sírni.
Szépek a katonák, de csak éppen nézni,
kinek kedve van szabad megpróbálni,
egyszer öt napban pénzt is fog ő kapni,
melynek könnyen lehet a nyakára hágni.
Csak mikor szüksége van, akkor torlódik az ő karácsonya,
De másnapon bizony kellett neki sírnia,
A pénzes erszényét kezdi a hideg rázni,
Semmiféle orvos nem tud segíteni.

Szárájevó, 1889.

Messze földről

Messze földről hazajött a katona,
Sötét este érkezik a faluba,
Lassan, búsan, kimerülten bólogat,
Üdvözölve kísérik öt a csillagok.
Ismert háznál az ablakon benézett,
Vígan voltak, táncoltak a legények.
Ott táncolt a falu legszebb virága,
Férjhez ment az ő kedves babája.
Szép Mariska megszegted az esküdöt,
Künt sírdogál, künt búsul a szeretőd.
Ki, ki hallszik a sarkantyú pengése,
Bú kíséri azt a megtört alakot,
Felhő mögé bújnak a kis csillagok.
Visszafordul, szól a zene utána,
Isten hozzád életem gyöngyvirága.
Temetőben pihen már a katona,
Szomorúfűz lombja borul sírjára.
Odavitte a keserű szerelem,
Hol a szívnek több virága nem terem.

Bús dal

Feljött a nap észak felől,
De nem Magyarország felől.
Más fekszik a rózsám mellé.
Ott az ágyuk szépen szólnak,
Apró fegyverek ropognak.

Szárájevó, 1889.

27 magyar húszár halála

Dráva hídján megy a gőzös Pécs felé,

Sok magyar húszár a halálát ott lelé.
Kit meg nem ölt Boszniában a golyó,
Eltemette a sebes Dráva folyó.

Szabolcs megye sok szép fia elveszett,
Dráva folyó adott nekik nyughelyet,
Vize, Dráva vize száradj ki,
Hogy annyi anyának a könnyét csaltad ki.

Dráva partján Eszék városa mellett,
Ferenc József egy sírkövet emeltet.
Föl lesz arra arany betűkkel írva,
Itt van huszonhét húszárnak a sírja.

Édesanya a szemed ott kisírhatod,
Barna kislány galambodat sirathatod,
Nem látjátok többé, akit sirattok,
Csak porukból nyílnak nefelejcs habok.

Vőfélyi búcsúztató

Dicsértessék a Jézus Krisztus
Becsületes méltó kedves atyafiak, valakik ezen lakodalomban itt vagytok,
Körülöttem álltok némely szavaimra tudom, várakoztok,
Egy kis csendességet nékem hát adjatok.
A felséges Isten, aki teremtette az egész világot,
Napot, holdat, és a csillagokat, fejünk felett tartja,
És táplál mindnyájunkat, életünkre rendelt némely határokba,
E világ mezején van virágzó életünkben két jeles napnak,
Első a házasságunk, a második pediglen lészen a halálunk.
Az elsőt is a nagy Úristen rendelte, szép s kikre nézve minékünk engedte,
Az anyaszentegyháznak, pedig mind addig hirdette,
Az emberi nemzet a szerint híven követte.
Nekem az életem derült hajnalára hajlottam Istennek parancsolatjára,
Találtam életem jövendő párjára, s akarok indulni annak szállására.
Minthogy Isten után hív szüleim vannak, akik engem most szárnyamra bocsátnak.
Hogy elbúcsúzzam, arra tudom várnak, talán az utamra nekem áldást adnak.
Vajha hegedűnek álljon meg szólása, a sarkantyúknak is álljon meg pengése,
Mert a búcsúzásomnak most lészen kezdése,
legyünk csendességbe, míg lészen végzése.
Elsőben is tehozzád nyújtom szavaimat, búcsúzásomat, kedves édesatyám,
Mert te Isten után viselted gondomat és sajnálod most is tőlem válásodat.
Azért reá kérem az Úrnak áldását, szállítson rád, mind bő víz áradását.
S ha elvégzed életed folyását, adja meg Jézusom lelkének örökös szállását.
Maga ellen pedig ha valamit vétettem, akaratja ellen hogyha cselekedtem,

Vagy ha gyarlóságból hibás volt életem, a Jézus Krisztusért bocsássa el nekem.
Hát neked jó anyám, ki hív dajka voltál, kilenc hónapig a méhedben hordoztál,
Ártatlan koromban tejjel tápláltál, mint hálálhatom meg, hogy engem neveltél,
Mert ha én beteg voltam te is keseregtél, és, ha vigadtam, te is örvendeztél.
Örömet és fájdalmat mindig végig szenvedtél,
Jó hírben, névben kívántál tartani, a rossz társaságtól gyakorta intettél,
És csak a jót hagytad gyakorolnom.
Ezeket neked köszönöm és hálálom, forró könnyhullatással,
Kérem az egek urát, buzgó óhajtással áldja meg az Isten ezer áldásokkal,
Szüleim, kik velem ennyi jóval voltak, az egek ura fizessen meg nektek,
Kívánok szívemből örök életet és a mennyországban részetek vegyétek.
Tőletek is velem felnőtt jó testvérek, alázatos szívvel engedelmet kérek,
Hogyha életemben valamit vétettem, nekem most megengedjetek,
Az úristen áldását terjessze élő napotokat örömre gerjessze,
Végre lelketeket vigye fel az égbe.
Jó leány barátaim, most hozzátok fordulok, s ha reátok nézek megújulok,
De szívemben nagyon búsulok, hogy seregetekből más útra indulok.
Nem lesz már veletek többé maradásom, már a férjem házánál lészen a lakásom.
Hogy az uram fújja, úgy lesz táncolásom, ejde hamar elmúlt az én leányságom.
Az Úristen néktek jó hitvestársat adjon, férjetekkel együtt soha el ne hagyjon,
Végre az egekben magához fogadjon.
Közelebbről és távolabbról lévő rokonok, és minden jó szomszédok,
Kívánom az egek ura, áldja meg mindnyájukat,
melyet igaz szívből kívánok maguknak.
Közelebbről és távolabbról kik ide gyűltetek,
az első tisztességet, hogy nékem tegyétek,
Kívánom szívemből az örök életet, és a hervadhatatlan koszorút nyerjétek,
Most és mindörökké ámen.

Antal Ferenc 1886 béli baka.
Írtam 1889-ben.

Leányhoz levél

Hidd el én kedvesem, nincs oly pillanat,
Hogy rólad ne volna minden pillanatom fájdalmas.
Szívemnek minden állapotja, mert én éjjel, nappal,
Rólad gondolkozom, mint gerlice madár,
Mely a társától elváll, kesergi a társát,
Zöld ágra nem is száll, csak sóhajt, ha valahol megáll,
Mindaddig bújdosik, míg társára talál.
Mint hervadt tulipánt gyöngyharmatokkal,
Úgy az én szívem is gyászos zokogással,
Hozzád kívánkozik szép kíváncsisággal
Nincsen az én szívemnek semmi vigasza,

Mert elmaradt tőlem személyed látása.
Most találtam módját ezen levelemnek,
Szerelem csillaga, az én reménységem,
Kedves angyalom tartsd meg hűségedet,
Ezen soraimban arra kérlek téged.
Így hát kedvesem várjál hát egy évet,
Hidd el, hogy nem lesz az késő és,
Azután miénk lehet az dicsőség,
Szerelmem csillaga, ne felejts el engemet,
Én sem feledlek el soha tégedet,
Hidd el, hogy végtire boldog időt érsz.
A szerelemnek egyik éke között,
Engem a természet azzal megöntözött.
Búsulok is, hogy miért nem látlak tégedet,
Csak érzem szívből fájlaló keblemet.
De mikor eljön nekem a végső pillantásom,
Akkor is megválni tőled, nem kívánom.
Szeretett Kedvesem!

Baka vers

Olaszország határában, hajnalban baka gyerek,
A kaszárnya kapujában: Én teremtőm segélj meg,
A hazámért, mert vért öntök az én kedves babámért.
Szól az ágyú, mennydörög az ég felettem.
Még akkor is kedvesemért könnyeztem,
A hazámtól, hej de távol elestem.
Kedvesemet soha el nem felejtem,
Dörög az ég, hull a zápor a nyakamba,
Jaj Istenem én már el is fáradtam.
Mint hazámat, mint babámat,
Elhagytam Olaszország vérmezején.
Távol maradtam országom,
Nyugszik az én testem, vánkosom a jobb karom,
És fegyverem a csákóm vagyon.
Egy dombnak tetején ottan nyugszom,
Mint székely, magyar legény.

Más

Meglakolsz te azért nemsokára, mert rádlövök mihelyt meglátlak,
Így vívott a magyar ezen vad országban.
Míg a török bosnyák mind megadta magát,
Minket is ide hoztak 1888-ban, nehogy a bosnyákok újra ránk támadjanak.
Istenverte bosnyákok, ha a magyar rája száll,
Mert a magyar a vért ontja, mintsem hazáját másnak adja.
Török nemzet azt gondolta, hogy a magyart ő megbírják.
De a magyar rárohant s dicső babért, azóta bevette Bosnyaországát.

Hol senki sem uralkodott, már most ők is mind katonák megszelídültek,
Igazán, ej de vad népek lehettek, mikor ellenszegültek.
Már most szelídebbek, de mégis csúf szemmel néznek,
Bárhol járjon a katona, bosnyákot lát minden útba.
Büdös népek, dancs nemzetek, ez volt a régi ellenség,
Magyar bakát visznek, mert a magyar baka nem számít életével.
Küzdik éjjel nappal az ő ellenével,
Keseredett fiúk, a magyar gyerekek, vitézek.
Kiontsák a magyar nemzetért éltüket áldozzák a magyar hazáért.
Úgy is kell bajtársak, védjük a hazánkat,
Ne lepje meg senki szép magyar hazánkat.
Bármely ellenség jön, szálljunk szembe véle,
Legyünk mi nyertesek, bármilyen veszélyben.
Szárájevó, 1889. június 12.

Bakadal

A bakának jó kard kell s jó fegyver,
S azzal megyen a csatába jókedvvel.
Ha a baka térdig jár is a vérbe,
Úgysem tekint föl a nagy égre.
A csatában ellőtték a jobbkaromat,
Írd meg pajtás az én édesanyámnak,
Több levelét ne várja a fiának.
1889.

„H.K. Infanterie Regiment
No. 82. 16. Comp.

Sarajevo 889. Május 24.
99 napom van még hátra,
Szervusz Czivill élet,
már akkor benned élek.
Antal Ferenc 886. béli
Csík Madarasi születés.
Boznia Sarajevo 1889”

Leszerelés

Kezemben a szabadságos kis könyvem,
Boszniában nem katona a nevem.

Az Istenért kapitány úr mit csinál,
Talán bizony fegyvereket vizitál.

Vizitáljon kapitány úr kedvére,
Odahaza vár a régi szeretőm örömre.

Kiszolgáltam három évet, s hat napot,
Kapitány úr szalutálni nem fogok.

Szalutáljon az bundás reguta,
Kinek hátra harminchat hónapja.

1889. szeptember 1.

A következő ***Antal Ferenc*** 1910-ben született. Ő katonasága után vette feleségül *Bálint Erzsébetet* (1912). Ebből a házasságból született a harmadik ***Antal Ferenc*** (1933), ***Veronika*** (1934)**,** ***József*** (1940)***, Ádám*** (1942): Kitört a háború. Újból behívták katonának, kivitték a frontra, a családja apa nélkül maradt. Ez alatt született a következő gyermek ***Albert*** (1944). A háború nehéz évei alatt az édesanya öt gyermekkel küszködött. Nehéz, küzdelmes évek következtek. Az édesapa fogságba esett és Odesszába vitték fogolytáborba. Innen 1947-ben szabadult. A gyermekek létszáma ezután még gyarapodott, megszületett ***Imre*** (1950), és ***Domokos*** (1953***)***. Nagycsalád volt, 7 gyermek, a két szülő és a nagymama, tehát tízen lettek. Nehéz évek voltak ezek a háború utáni idők, a szárazság, a beszolgáltatások, mind nagy erőpróba elé állították a családot. Kitartó munkával, erőfeszítéssel rendezték a gyermekeket a szülők. A hét gyermek édesapja gyakran beszélt a gyermekeinek a fogság nehéz éveiről, néha énekelgetett egy dalt, amit ott a táborban szerkesztettek. Ennek a dalnak a szövegét a leánya *Horváth Józsefné Antal Veronka* adta át nekem. El is énekelte, ahogy az édesapjától tanulta. Ezt a dalt másoltam le.

Fogoly dal

Valahol a messzi idegenbe
Fogolytábor kellős közepében,
Csak az a könny, ami mélyen szántja,
Szomorúság, csupa bánat, ami erre járja.

Valamikor, nem is olyan régen,
Volt nekem egy piciny puha fészkem,
Szőke asszony, angyal szemű drága gyermek,
Vártok ugye alkonyatban néha, néha engem.

Arra, ahol viharfelhő támad,
Zúgó vihar sepri el a tájat,
Tépd, ki s vidd el vérző szívem házunk tornácára,
Hogy a szívem ott dobogjon, egyszer utoljára,

Árva madár repül messze tájra,
Talán bizony hazafelé szállna.
Repülj madár, szállj el kis piros tetős házra,
Meséld el, hogy árva lettem s gyötör a bánat.

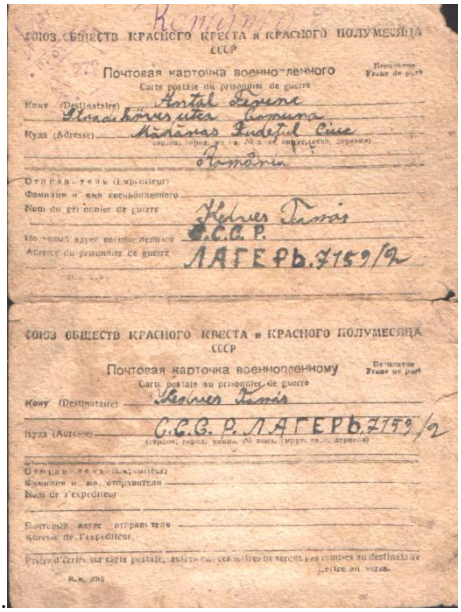
(Odesszában, a fogolytáborban szerkesztették 1944-ben)

Tehát *Antal Ferenc* 1947-ben hazatért a fogságból, de ott maradt a legjobb barátja *Kedves Tamás* felcsíki katona, akivel levelezett addig, amíg 1948-ban őt is

hazaengedték. Egy levelezőlapot kaptam Horvátné Antal Veronkától, amit Kedves Tamás írt a lágerből Antal Ferencnek. Ez így szól:

„Kelt lapom 1948. ll. hó 5-én.

Szeretett kedves barátom, e pár soraimmal tudatom, hogy megkaptam a hozzám küldött lapodat, és nagyon örülök és megértettem mindent, kik mentek haza és tisztellek a családoddal együtt és köszönöm a fáradtságot és tudatlak, hogy én egészségben vagyok. Szeretném, hogy viszontláthassuk egymást. A feleségemtől még nem kaptam levelet azóta, hogy hazamentél. Ezzel bezárom soraimat, tisztellek, mint barátod: Tamás. Választ várok." A levelezőlap összehajtva, postán jött el. A feladó részen az ország és a láger nevét orosz betűkkel írta Tamás, aki 1948-ban tért haza a fogságból.

Egy levelezőlap, amit Kedves Tamás csíkszenttamási fogoly küldött fogolytársának, a madarasi Antal Ferencnek, 1948. ll. hó. 5-én a Szovjetunióból, Odesszából, a 7153/2 lágerből. A képeslapon orosz és francia a kitöltendő szöveg.

A felnőttkorba került Antal gyermekek, mind a heten családot alapítottak és így a család létszáma nőtt, szép nagycsaláddá gyarapodott. A Ferenc név is tovább öröklődött a családban.

Ferenc **(**1933–1990), a nagyobb fiú feleségül vette *Fazakas Erzsébetet*. Három gyermekük született, Ferenc, (ő a negyedik Ferenc), Imre és Irén és öt unoka. Sajnos ez Ferenc sem él már.

Veronika férje *Horvát József,* két gyermekük lett János, Gizella és két unokájuk van.

József *Bíró Ilonát* vette el, három gyermekük született Zsuzsanna, Piroska és József, hét unokájuk van.

Ádám felesége *Bíró Terézia,* nekik két gyermekük van Károly, Margit és három unoka.
Albert felesége *Szőcs Klára*, három gyermekük van, Éva, Ildikó, Klára, és hét unoka. ***Imre*** feleségül vette *György Piroskát*, a lányuk Csilla és két unokájuk van.
Domokos elvette *Balázs Erzsébetet, ők* két gyermek Gabriella és István szülei, van egy unokájuk.
A második **Antal Ferenc** hét gyermeke után összesen 16 unokája és 30 dédunokája született. Ebből a nagycsaládból itt Madarason 56 családtag él. Legtöbben tovább vitték az Antal családnevet és legtöbben itt a szülőfaluban, Csíkmadarason élnek.

Az id. Antal Ferenc családja 1920-ban.
Középen ül Antal Ferenc (1866) bíró, mellette a felesége Kovács Veronika (1871),
két oldalt a két nagylány: Rozália (Fazakas Áronné) és Anna (Bogács Áronné),
középen ifj. Antal Ferenc (1910

„Én, én futva keresem a szépet,
virágzó képet, az élet útján.”

TAMÁS FERENC ÉS LÁNYA, GYARMATI ROZI

Tamás Ferenc a kortárstalálkozók elindítójaként és az első találkozó megszervezőjeként írta be örökre nevét Csíkmadaras történelmébe, hiszen 1971-ben ő szervezte meg első ízben az ötvenéves találkozót. Erről már írtam az előző kötetekben.

Itt született Csíkmadarason 1921-ben. Feleségül vette a szintén madarasi ***Bálint Annát***. Két leányuk született, *Ilona* és *Rozália*. Akkor a család még itt lakott Csíkmadarason. Később elköltöztek Hargitabányára, ahol az akkori Kaolin Kitermelő Vállalatnál dolgozott bányamesterként. A lányok ötödik osztálytól Csíkszeredában jártak iskolába, a Vegyes Középiskola bentlakásában laktak. Időközben a család itthon felépítette a családi házat. A nyári vakációkban legtöbbször itthon nyaraltak a leányok, itt a nagyszülőknél töltötték a vakációt. Később Ferenc bácsi átment Balánbányára dolgozni, hazaköltöztek Madarasra, ekkor már itthonról ingázott. Nyugdíjasan véglegesen itthon laktak. A lányok egyetemet végeztek, majd férjhez mentek. *Ilona* Mihály Istvánhoz, egy fia született. *Rozália* férje Gyarmati Péter lett, egy fia és egy lánya született a házasságukból. ***Gyarmati Rozália*** a családjával együtt kitelepedett Svédországba, ott él ma is, építészmérnöki munkája mellett festő és költő.

2004-ben, Csíkszeredában megjelent Gyarmati Rozi: *Álmok versekben és képekben* című könyv a Pallas-Akadémia kiadásában. Ebből a könyvből kaptam meg egy példányt, így kezdett jobban érdekelni a Csíkmadarasról elszármazott *Gyarmati Rozi* élete. A kiadott kötetről megjelent a Romániai Magyar Szóban egy kis cikk: „Érdekes könyvet vásároltam az egyik sepsiszentgyörgyi könyvesboltban. A szerző Gyarmati Rozi, a kötet címe Álmok versekben és képekben (Pallas-

Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda 2004). Ötvenegy verset és ugyanannyi színes akvarell–reprodukciót találni a kiadványban, melyek olykor azonos címűek (a vers és a festmény), de többnyire azonos hangulatot tükröznek a szembeállított oldalakról. A könyv szerzőjéről csak a hátoldalon kapunk szűkszavú ismertetőt: „Gyarmati Rozi (szül. Tamás) csíki származású, Svédországban élő költő és festőművész. Fiatalkora óta ír és fest, de ez az első kiadott verses–képes könyve." (Kudelász Ildikó Sepsiszentgyörgy)

A Pallas-Akadémia Könyvkiadó honlapjáról ekkor ezt lehetett olvasni: „Álmok versekben és képekben: – akvarell és líra. E két művészeti ág fonódik össze Gyarmati Rozália Svédországban élő költő és festőművész kötetében. Hogy miről ír és fest a művész?

Én csak ami érték és szép,
Keresem, nagyobbítom. – írja versében.

Gyönyörű akvarelljei a szépség megtalálásának bizonyítékai, melyet a női test kontúrjában, az anyaságban, a tobzódó színű virágokban vagy a svéd tájban vél felfedezni."

Gyarmati Rozi magáról így vall: „A Székelyföldön, Csíkmadarason születtem 1948-ban. Építészmérnöki egyetemet végeztem 1971-ben Kolozsváron. Svédországban élek 1984 óta. Iskolás korom óta verselek és festek Az évek során több csoportos és egyéni kiállításom volt. Megjelent egy verses–képes könyvem a Pallas-Akadémia kiadásában *Álmok versekben és képekben…* címmel. Emlékszem szép gyermekkoromra, Madarasra, a Szent Péteri búcsúkra s emlékszem az első 50 éves kortárstalálkozóra is, 1971-ben. Magam előtt látom Édesapámat is, ahogy a bevezető szöveget tanulván, amit úgy emlékszem ő is írt, izgult, mint egy kisgyerek az iskolában a dolgozat előtt. Emlékszem, ahogy ott állnak a színpadon, az egész 50 éves gárda. Most itt élek Svédországban. Azt mondhatom, hogy elégedett vagyok. Elégedett a sorsommal, s azzal, hogy «itt vagyok». Elégedett a választásommal, hogy mérnök lettem s nem képzőművész, mint Gáll András tanítványától várható lett volna. Verset írni az egyetemen kezdtem, és természetesen sokat vesztettem az anyanyelvoktatásból, azzal, hogy a román tagozaton érettségiztem. Lehet azért is lett vers és nem próza, mert itt nyelvtanilag szabadabbnak érzem magam. Nos és a vers közelebb áll a festészethez, vagyis a gondolatot sugalló festészethez. Szóval, mint építészmérnök megtaláltam a megélhetéshez szükséges anyagi támaszt és megbecsülést, úgy otthon Romániában, mint itt is Svédben s közben a szabadidőmben megtehetem azt, amit még a szakmámnál is jobban szerettem, vagyis festhetek és írhatok. Ennek az örökös hobbimnak is élhetek és szabadon. S elégedett vagyok a két szép gyermekemmel, a lányommal, na és a fiammal, két szép unokámmal. Elégedett mondom, de tudatában vagyok annak is, hogy sokkal jobb is lehetne. S itt az anyagiaknak semmi közük az elégedetlenségemre. Valami más nívón van az egész. Valójában arról van szó, hogy mit is szeretnénk még elérni, mitől lenne jobb és szebb a világ, az élet, vagyis a mindennapi szürkeség.

Az is természetes, hogy az *Álmok*, az álmaim nem álltak meg, s valahol folytatásra várnak. Összeszámoltam a 2004–2010 között itt verseimet, a könyvem kiadásától máig, és van már vagy 40 magyar új versem. Sok köztük szebb és jobb, mint ami megjelent. A fiókjaimban már nem férnek a képek sem, vagyis a festmények."

Gyarmati Rozi már nemcsak magyarul ír, hanem svédül is, és svéd költők verseit is fordítja magyarra. Ezek közül is küldött, néhányat. Szeretném Rozi néhány versét közölni, és a mellékletben, pedig néhány festményének reprodukcióját bemutatni, hisz köze van Csíkmadarashoz, itt éltek a szülei és Ő is. A sikereire, gyönyörű festményeire, sok-sok versére büszkék lehetünk mi is, csíkmadarasiak.

Az itt következő verset az Édesapja halálának húszadik évfordulójára írta, rá emlékezik benne, arra a *Tamás Ferencre*, akinek a nevét minden kortárstalálkozón megemlítik, itt Csíkmadarason és hálásan gondolnak rá.

Apám

Húsz éve már nem vagy itt – vagyis ott,
Ott – ahol lenned kellett volna
Húsz éve nem teszed azt – mindazt
amit tehettél volna.

Húsz év ugye nagy idő
De az idők tengeréből
Csak egy csepp – cseppnyi
Mint egy könnyszem
A könnyek özönéből.

Magamban őrzöm szemeidet
Gyakran megelevenítem tetteidet
Bátorító hangod mindig erőt ad
Gondolatban bízván bíztat:
Kislányom fel ne add!

Ne add fel soha – álmaid, vágyaid!
Ne add fel soha – szép reményeid!
Ne add fel soha – azt, amit megtehetsz!
Ne bízd csak sorsukra – azokat, kit szeretsz!

Ne félj az élettől!
Ne félj emlékeidtől!
S mindig kérj és adjál
A nagy szeretetből!

2009. szeptember

Kiadás egy példányban

Megpróbáltam a verseim lefesteni,
Illusztrálni, s aztán netán–kiadatni…
Az ötlet nem vált be, s így aztán fordítva,
verset írtam a rajzra,
s versemmel a kép így került a falra.

Egy ilyen kiadás, könnyen megvalósítható,
S kiállításon talán a képem el is adható.

Ily módon, egy falon, nem itthon s nem otthon,
Idegen házban vagy talán hazában –
Egyetlen példányban, versem kiadandó!

2004

Netán semmi

Nem féltékenység
Nem irigység
Mondanám csak
Amolyan mélység.
Van baj a világon
S ha netán, néha
Úgy látom
Hogy felesleges
Megmagyarázom
Azt, ami világos – avagy
Kétértelmű semmi,
Tudnod kell, hogy
Igazából csekélység,
Szinte semmiség
Semmi a semmi.

De néha azért
A semmiséget érzem
Elveszek benne
S értelmetlen létem.
Érzem kicsinységem,
S hogy kisebb leszek.
Valahogy úgy érzem,
Hogy mindjárt elveszek…
S porba tiport leszek.

Várom, felemeljél
Várom, hogy megértsél
Várom, hogy csak azért is
Mindig szeressél.

2005

Változó idők

Vannak napok,
mikor úgy érzem
szép vagyok, jó vagyok
s amúgy az élettel is,
nagyjából
elégedett vagyok.

Aztán vannak napok,
mikor olyan rút vagyok,
hogy a tükör előtt állva,
önmagamtól is
undorodok.

Magamtól kérdem
s magam adom a választ,
ki szerethet engem,
ha előbb nem is látott?

Igen, vannak napok
mikor minden csodás,
mindenkit szeretünk,
bár tudjuk jól,
hogy azért nagyjából
mindenki más.
S egy-egy napon néha
a változás is furcsa,
hogyan lesz egyszerre
a bátor tegnap hőse,
önámító, csaló,
rossz és hazudozó.

De talán holnap is
egy újabb nap,
s mint minden új nap,
talán ez is
valami szépet ad?

Valami szépet!
s valami jót!
avagy csak
amolyan változót,
kicsi rosszat – kicsi jót.
2005

Alkonyatkor

Alkonyatkor megindul az ég
Vörösen égő hodály
Alkonyatkor megindul az éj
Feketén küzdő magány.

Alkonyatkor a hold is fenn van
A nap túlsó oldalán
Őrködő szeme majd elaltat

A halál innenső oldalán.

Alkonyatkor szép a tenger
Sikoltozva repked a sirály
Sikolyán túl is hallani vélem
Mi fejemben zúg, biztatván

Zúgó-zengő tenger zaján,
Emlékeink szép oldalán
Valami gondolkozni késztet
Örökösen emlékeztet

Hogy valami szépet mondjak,
Vagy valami szépet adjak
Még egyszer, vagy csak egyszer
Most ilyenkor – valamikor
Az életem alkonyán.
2007

Minden hajnal

Minden hajnal egy új kezdet,
kezdet a javulás útján
Egy új kezdet, vagy fejezet,
Az önmegtartóztatás útján.

S hajnal után minden napon
megvan és meglesz az alkalom,
hogy valakin segítsél,
valakit jobban megértsél,
jót tegyél, vagy jobb legyél,
s ez által egy picit magaddal is
és a világgal is elégedett legyél.

Minden hajnal egy új kezdet,
kezdet a javulás útján.
Egy új kezdet, vagy fejezet
az önmegvalósítás útján.

S hajnal után minden napon
megvan és meglesz az alkalom,
hogy pihenés után jobban legyél,
tegyél-vegyél, tevékenykedjél,
rosszat feledvén éljél –
Éljél és szeressél…
S ez által egy picit mindig
nyugodtabb legyél!

S magadban és másokban is
békét teremtsél!
2007

Kis virág

Kisé kíváncsian bújik ki a földből,
milyen is a világ odafenn?
Növekedik lassan,
meleg esőtől kisé gyorsabban.
S a zöld levelek közt elbújva
szerényen áll, úgy bimbóba
s lehajtott fejjel várja,
hogy szépségét kitárja.

S aztán csak egy szép napon
ott van, – ott áll az utamon,
száz-színű ruhában,
csillogó pompában.
De szerényen áll az útszélen,
mások gyönyörében.

De küzdeni idővel,
Küzdeni széllel,
napfénnyel, esővel…
vagy a hideg téllel
Meddig bír egy kis virág,
Ilyen kis erővel?

Küzdelemtő harctól
veszítvén erejét,
leoldja magáról
szaggatott köntösét.
Szirmait, s magvait
a porba hullatva,
Szépségét, álmait, tudom jól. –
az utókorra hagyja.

Búcsút int a nyárnak,
de látván amit látott. –
Nem mond búcsút soha
ennek a világnak!

Kis virágom

Örömteli fájdalom új világra jövő
édes kis ártatlanom. –
Szeretettel körbevéve,

fejlődik nő évről-évre,
Aztán csak egy szép napon
áll bimbóban, áll vidáman
útra készen áll egyedül,
senki támasza nélkül.

Virágok közt királynő,
S királyok közt Ő a nő.
Mosolygós arca, s az éltető reménye,
Akár csak csillogó szemefénye
mindenkit bátorít és felüdít

De az ő útját mindig céltudattal rója.
Harcolni kell mindenért, azt megtanulta.
Fejét a szép előtt mindig meghajtotta.
Az emberek jósága sokszor meghatotta.
S ha bántották is néha –
ő azt megbocsájtotta..

De küzdeni idővel,
Küzdeni a széllel,
napfénnyel, esővel…
vagy a hideg téllel,
meddig bír egy ember,
ilyen kis erővel?

Küzdelemtől harctól
veszítvén erejét,
leoldja magáról
szaggatott köntösét.
Féltett gyermekeit
az emberiségre bízza,
Álmait, vágyait bennünk hagyva,
valahol mégis csak –
az utókornak hagyja.

Epilog

Valaki talán, azt is megállapítja, hogy majdnem mindenben, olyan volt, mint aki neki is az életét adta – majdnem olyan volt, mint mindenkinek volt egyszer az Anyja.

Tűkörképem

Akkor vagy nagy, ha nagynak látsz.
Akkor vagy jó, ha jónak látsz.
Már csak akkor leszel szép,

ha szépnek látsz…
S tükörszemeddel megkívánsz.

A szemedben látom a ragyogó napot,
Csillogó fényes holnapot.
De csillogó könnyeim megtörik a fényt,
S hűsítve a lelkem…
Elmossák a reményt…
2008

Madár vagyok

Galamb vagyok, galamb
Békegalamb vagyok!
Békességért küzdök
és békét akarok!
Szárnyam ugyan letört,
hogy bércre ne repüljek.
Földhöz kötött legyek
s egyhelyben éljek.

Sirály vagyok, sirály!
Síró, vijjogó sirály
Bár saját kis házamban
én vagyok a király.
Koronám is vagyon,
csak azt belül hordom.
S hogy ti nem lássátok,
az nem az én gondom.

Veréb vagyok, veréb!
Egy kis szürke veréb,
kinek a szürkeség közönye
veszi el erejét.
Semmi sem elég jó –
és semmi sem elég rossz.
Senkiről sem tudni, hogy igazából jó – e,
avagy valójában gonosz..

Madár vagyok, madár!

Csicsergő kis madár –
Ki csicseregni szeret
bár csicsergése fáj.
De az még jobban fáj
Ha csak hallgatok.
S még gondolatban sem soha
magasba nem szállhatok.

S ha ezen a földön – (lélekben)
már madár sem lehetek,
Így csak a földön szaladgálva…
(egyfolytában), – vajon meddig élhetek?
2009
U.i. A vers egy képhez készült illusztrációnak, aztán több kép is lett,
nem is tudom miért, – talán, mert ***Madarason*** *születtem*?

Praktika

Ha fájdalmam nincs
az már nagyon nagy kincs,
kincs mit megosztani Veled
jó lenne ugyan,
de mégis valahogyan, olyan –
mint megosztani azt is
amid nincs.

Amit mindig megoszthatunk,
az csak az örömünk,
az csak a bánatunk.

Megosztanám biztos veled,
akár minden örömömet.
De mindig valahol mélyen van,
s keresni kell az álmomban.
S ha életre tudom is kelteni,
félek mindig, hogy nem igazi.
Minden örömteli mesém mögött,
gondolatom, álmom fölött…
Kétes, hogy mi is lesz belőle–
ha beleütközik a közönybe
Közönyödbe, szürkeségbe,
vagy átöltözik feketébe.

Lehet szép volt amit mondtam,
vagy mind hazugság,
csak álmodtam?
Az, hogy minden jóban sok rossz van,
Naivan is de elfogadtam.
De a rosszban is jót keresni,
megtalálni, megérteni…
megbocsájtani…
Feledni és szeretni…

Mondom újra, hangsúlyozom
Szeretni és Szeretni!
S ez által szeretetet kapni,
vagyis szeretve lenni –
Szeretetben élni!
Ez nem is igazi romantika,
ez csak életgyakorlás, praktika
Ez csak igazából
egy élni vágyó taktika.
2008

A középút

A szélsőségeket nem szeretem
„Arany középút”–
a választott nevem.
Mégis mindig az út szélén állok,
Félve várok, félve járok –
félek előbbre nézni,
előre lépni,
haladni előre, s menni-menni…
Merre vezet ez az út?

Érzem valami mindig visszahúz,
Az a valami, az a múlt.
Gondolataim fennakadnak,
vágyaim ellankadnak.
Félszegen állok a mába.
Könyörgök, sírok,
de mindhiába.

Oh jöjj megmentőm, bocsánat jele
Alázatos, múltat felejtő
Ma már csak szerető
mindkét fele…
Ki ártott ki bántott, nem fontos már
De az ki megbocsájtott
Az a jövőbe látott,
s látta amit látni kell…

Lépni kell és élni kell!
Mindenkinek béke kell!
Mindenkinek szeretni kell –
Még akkor is ha mást érdemel!
2008

Már egy jó ideje

Már egy jó ideje visszafele megyek,
Már egy jó ideje kisebb s kisebb leszek,
Már egy jó ideje lenézel rám,
Már egy jó ideje felnézek Terád.

Valahol egyszer megszületünk,
Megyünk előre, mind nagyobbak leszünk
Valahol egyszer csak megfordulunk,
Gyerekünk felnőtt, és egyenlők vagyunk.

Meddig tart az egyenlőség,
Kishitűség, felelősség…?
Milyen mély a szeretet,
Mi minden bajtól megvédhet?
S milyen az a szeret,
Mi válaszúton fáj, ha veszt?
S mi marad belőle, ha veled fogy,

Elnémul és beléd fagy?
S mi lesz mikor kicsi leszel?
Sírni fogsz, ha ébren leszel?

Én már egy jó ideje
Visszafelé megyek
Én már egy jó ideje,
Kisebb, kisebb leszek.

Csak azt akartam

Csak azt akartam béke legyen,
s háborúnak vége legyen.
Csak azt akartam, iskolám legyen,
s minden iskolás barátom legyen.
Csak azt akartam munkám legyen,
dolgozhassak, s pénzem legyen.
Csak azt akartam családom legyen,
gyerekekben örömem legyen.
Csak azt akartam szeretet legyen,
Mindenki szeressen és szeretve legyen.
Csak azt akartam megértés legyen,
A Jóság uralkodjon,
s a földön Béke legyen!

Csak azt akartam, mint mindenki más,
s hogy még sem így van
Mondd, ezért ki a hibás?

2009

Megy a vonat

Ütemesen megy a vonat,
zakatol, de előre halad…
Napok, órák, vagy csak percek –
a vállamon érzem az éveket
Minden csak egy pillanat
Elmúlik, elszáll –
csak a fájdalom marad.

Gurul a kerék könnyedén
könnyebben mentem az elején.
Az elején minden könnyebb volt
régen minden szebb és jobb volt.

Ütemesen zakatol a vonat
ütemesen megy de előre halad
eközben minden körülöttem
csak visszafele halad…

Mezők, erdők elsuhannak,
utak folyók elszaladnak
Háttal megyek irányomnak,
visszatérőn szép múltamnak.

Ütemesen zakatol a vonat
Zakatol üresen a szép gondolat
s ahogy a hold s a nap csak áll
valahol én is a múltban álldogálok
nem is tudom, mire várok?
miközben az idő is csak
megy, halad, szalad, száll –
vagy talán csak áll?

2009

Otthon

Nyugtalanság vagy csak áttetsző nyugodtság?
Visszavágás, avagy visszavágyás?
Valami, mi kegyetlenül mindig fáj –
Bennünk van, a nagy összevisszaság.

De összegezzünk, hogy védekezzünk
Magunkat kell megkeresnünk
Ha megtalálod Önmagad
Ki is zárhatsz másokat.

Önmagadra mindig számíthatsz
Ha nagyon akarsz, meg is változhatsz
Ha jó leszel és jót teszel, talán
Magaddal egyszer elégedett leszel.

S ha szeretni tudod önmagadat
Szeretni tudsz majd másokat.
S ha majd mindennel elégedett leszel
Mindenhol úgy érzed, Otthon leszel.

S ha így felépíted majd a gondolatod
Szép kis ház lesz, s benne lesz lakod
Minden úgy lesz – majd meglátod,
Úgy lesz, ahogy te is akarod.

Minden szobába bemehetsz–kijöhetsz
S mikor jól esik csendben emlékezhetsz
Te leszel az úr a házban,
Olyan lesz minden, mint a mennyországban.

Igen, ha egyszer majd lélekben is
nyugodt leszel,
Bárhol ezen a Földön
mindig Otthon leszel.

Karácsonykor

Irányítva, nem irányítva
Csak megyünk saját irányunkba.
Ha elfáradok ülve megyek,
Megyek, mert visznek a kerekek,
Kerekek mik körbe visznek
Visznek, míg egyszer csak letesznek…
De addig is, míg útban vagyok
Írok nektek, hogy megvagyok.
Jól megvoltunk, s tán jól is leszünk
Csak egy évet öregszünk.
Kívánságom a megszokott:
Kívánok Boldog Napokat!
Karácsonyi Jó fogásokat
Sonkát és más finomságokat!
S kívánok Boldog Újévet
Egészséget s minden szépet!

S mert Mi is Ti is sokan vagyunk.
Helyesbítek, hogy
KÍVÁNUNK !

Lelketlenség

Ha eladom a lelkem,
s lelketlen leszek
Lelketlenségemben gazdag,
a pénzzel mit vennék?
Hogyan élem életem,
lelketlen világom?
Jóra várnom értelmetlen,
álmom meg rémálom.

Meddig lehet bírni?
Meddig lehet menni?
S meddig lehet csak egyhelyben
valamire várni?
Ki az ki így élhet?
Mi az ami így éltet?
Ha senkit sem szeretsz,
Senki nem szeret téged.

Csak a nap s a csillagok,
a holddal együtt várva –
mind-mind mozdulatlanok.
A virágok s természet,
ez lesz minden, ami éltet?
Kék ég és friss levegő –
Tenger kékje – zöld fenyő –
Emlék, ami bennem él,
Akkor is, ha néha fél.
Fél a múlttól s a jövőtől,
s fél a lelketlenségtől.
Fél, hogy az ember olyan zsugori,
hogy jó pénzért bármit képes eladni.
S fél, hogy növekvő igénye,
örökös elégedetlensége,
minden csupán anyagi –
mit megvalósítani úgy tud a legjobban
majd senkit sem fog szeretni.

Önző civódás, – lelketlenség jele,
De megbocsájtó simogatás – az igazi jóság…
Csak annak van és lesz mindig
Igazi élet ereje.
Karlskrona, 2010

Szerénység

Szerénység, alázatosság, talán csak hajlam.
Egy egészséges hajlam, amivel születtünk,
S magunkba hordva, az életünkbe rejtünk.
Azért, hogy aztán vele együtt érezvén,
másokkal szemben is mindig megértően
és megbocsájtóan viselkedjünk.
A megértés és megbocsájtás,
Az igazi alázatosság,
mindkét félnek boldogító megnyugvás.
Aki alázat nélkül születik és él
Azt a fájdalom és a nyugtalanság
Az útján végig elkísér –
Egészen a halálig.
2010

Reggeli út

Szalmakalapos öreg úr
Támaszkova botjára.
A jobbján meg az öreg lány
Kapaszkodva karjába.

Tipegve topognak
A járdán haladnak,
Boldogan döcögve
De előbbre jutnak.

De mondd csak:
Ez elég ok nekem,
Hogy ezen a szép reggelen
E látványon
Egy picit mosolyogjak?
2010

VERSFORDÍTÁSOK

Lehűl a nappal

Edith Södergran (1892–1923)

I
Lehűl a nappal, s egyre hűvösebb az este…
Gyere szívjál melegemből, igyál forró kezeimből,
forrón tartom még tavaszi melegem
Forró véremmel mindig melegítem…
Fogd a kezem, fogd át fehér karjaim
öleld magadhoz vézna vállaim, s benne lévő vágyaim…
Csak érezni szeretném a fejed súlyát

a keblemen, egy éjszakán át…

II
Az ölembe dobtad a szerelmed vörös rózsáját–
S én féltve őrzöm markomban szorítva,
pedig már hervadt…
Ó Uram te hideg szemű lény
Én elfogadom tőled a ledobott krajcárokat is
mély alázattól a fejem a szívemig hajlik.

III
Az Úr a magasságos ma jelent meg először
Megremegtem de rögtön felismertem
Még most is érzem súlyos kezét vállamon…
S magamtól kérdem,
hol van már az ifjú csengő nevetésem
Szabad nők, magasan lengő fők,
hol vagytok, hol maradtok?
Fogva érzem magam, s Ő tart testemben
Szorongva, míg a valóságban álmaim
zúdulnak zöngve összetörve.

IV
Csak egy virágot akartál
S egy virágos rét tárult eléd.
Egy forrást kerestél
S egy tenger özönlött feléd.
Egy nőt akartál csupán
S az lényemet megkaptad –
most látom rajtad
milyen csalódott vagy.

Fordította: Gyarmati Rozi

Ha egyedül vagy

Maria Wine

Ha egyedül vagy,
társas életre vágysz
s ha kettesben vagy
mindig hárman lesztek
az a harmadik, az a magányos
ki mindig egyedül érzi magát.

Rózsákat szeretnék szedni
de mindent hó takar–
hófehér világra vágyva
egy hómezőn járok –

s rózsákat találok…
de ha semmit sem keresek
semmit sem akarok
bármit találhatok,
s így mindkettőt kaphatok
rózsákat és hófehér világot.
Fordította Gyarmati Rozi

Mindennapi szerelem

Szerelem
de nem az az égető
parázson szökdelő lábak
egyik találkáról a másikra siető
hajszolva kergető
megsebezve megsebző
örökösen a magasra törve
szakításkor összetörve
nem az a fajta szerelem
hanem az óvó-védő
biztonságot keltő meleg és féltő
s egyben megnyugtató
az a fajta szerelem
minek a megszakadása
csak egy veszély mása
s ez a halál.

Szerelem
de nem, ami ki sem hűlt
s már új szárnyakon száguld
óhajaid korbácsoló ostorozó követelés
mi gyakran fájdalmasabb, mint kellemes
s nem is az a szánom-bánom szerelem
mi attól fél, hogy kiégett
s ugyanakkor hogy nem éghet
hanem egy lassú folyású szerelem
mi néha pihenni is mer
s idő engedelmével
megzavar mikor zavarni kell.

Szerelem
mikor együtt ébredünk
a békés reggelen
meleg mosolyt váltva oltalmazzuk az új napot
hogy utunk egész napon át csendes nyugodt legyen
kis várakozásokkal
együtt elfogyasztott vacsorákkal

derülvén az apró örömökön
mint a vörösáfonya-befőtt vörös színén.

A mindennapok felsértett sebei,
mint kapunk és adunk
s kétélű éles fájdalom mi bennünk sajog
s amin csak együtt győzedelmeskedhetünk
s láthatatlan őrangyal
ki elsimítja az ingerlő szálakat
s a telitettséget mi közömbösséghez vezet
s mi gyógyítható, azzal hogy magunkba vonulva
visszahúzódhatunk a saját oázisunkba
s jogunk, hogy szabadok legyünk

saját álmunk országában
az örömünk, hogy együtt lehetünk
egymás életében s világában –
igen ez az a szerelem.

A legcsodálatosabb alkonyat

Par Lagerkvist

A legcsodálatosabb az alkonyat,
Szeretettel telített égboltozat,
A homályos fény
A föld fölött,
A földeken fekvő házak fölött.

Minden egy gyöngédség, mit simogató kezek
Az Úrban egyengetnek végtelen.
Minden itt van, s minden messze van.
Minden megadatott az embernek,
Habár minden csak kölcsön van.

Minden az enyém, s mindent elvesznek,
Rövidesen tőlem majd mindent elvesznek.
A fákat, a felhőket s a mezőket hol járok,
Vándor leszek – s egyedül
Megyek minden nyom nélkül.

Fordította: Gyarmati Rozi, Karlskrona, 2010

Tamás Ferenc (1921), felesége Bálint Anna és
leányai Tamás Ilona (Mihály Istvánné), Tamás Ilona (Gyarmati Péterné)

Gyarmati Rozi, a Svédországban élő költő és festőművész

Kimarad a 109- oldal

Következnek a reprodukciók 110, 111, 112, 113, 114 oldal

BÚZÁT VITTEM A MALOMBA, ZSIGMOND IGNÁC „GŐZMALMÁBA”

Amikor megkezdtem a könyv írását, mottónak Kosztolányi idézetet választottam: „Volt emberek…/…/ Nem téve semmit, nem akarva semmit,/ Hatnak tovább.” Hát ilyen ember volt ***Zsigmond Ignác*** bácsi is a falu, és a környék egyik legismertebb molnárja. Az én gyermekkoromban a karácsonyi, húsvéti és más jelentős ünnepekre sütött kalácsok mind rá emlékeztettek. Rá emlékeztettek azok a kenyerek is, amelyeket a lakodalmakra, összejövetelekre, sőt a halotti torokra sütöttek. Akkoriban nem üzletekben vették a lisztet, amelyből a kenyeret, kalácsot sütötték, hanem a szitás malomban őröltették meg. Ez a malom egy szitás vízimalom volt, de Madarason mindenki „gőzmalomnak” hívta.

Zsigmond Ignác nem itt Csíkmadarason született, de itt élt és jelentős szerepe volt a falu életében nagyon hosszú időn át. Nem hiszem, hogy lett volna Csíkmadarason olyan család, akinek ne lett volna köze Zsigmond Ignác molnárhoz. Nemcsak madarasiak vitték ide az őröltetni valót, hanem a környék falvaiból is idehozták. Nem búzatermő vidéken, az alföldön élünk, ahol a búza egyik fő gabonaféle, amit termeszteni tudnak. Csíkmadaras egyike a Hargita lábánál elterülő székely nagyközségeknek Már a régi okiratokból, megtudhatjuk, hogy nehéz volt lakóinak az élete, mert talaja agyagos, sovány, szigonyos, nehezen művelhető, keveset termő. Ezt pótolta az erdő, hisz a régi időkben is a fa biztosította azt, amit a mező képtelen volt adni. Kihasználták a Hargita oldalából fakadó Madaras patakba összegyűlt víznek az erejét, és az Olt vizét is, amibe két ágban ömlött a Madaras patak. Használták a vízhajtott kerekek erejét, munkáját. Az erdőből kiérkező patak mentén, mint a gyöngyfüzér szemei, úgy helyezkedtek el a vízfűrészek, amelyekből az 1930-as években harmincnál is több volt, 1938-ban számuk harminchárom. A patak mentén nagyon sok malom volt, 1820-ban, az úrbéri összeírásban a következő szöveg szerepel: „Malmok benn a faluban, télen–nyáron forgók, jók és elegendők vannak, úgy ványoló, olajütő és deszkát – úgy lécet metsző fűrészek…” (Pál-Antal Sándor: CSÍKMADARAS Egy felcsíki falu hét évszázada)

A malmokban gabonát őröltek, aminek csak egy kis részét termelték meg a madarasi emberek. 1840-ben a Nemzeti Társalkodó a következőket írta Madarasról: „Földe havasias, silány, és zsírtalan, igényli a kövérítést legalább minden negyedik évben, a szorgalom a mívelést pedig folyvást megvárja.” (Pál-Antal Sándor: CSÍKMADARAS Egy felcsíki falu hét évszázada). Az 1700-as években termesztettek őszi rozst, kevés búzát, őszi árpát, zabot, kölest, valamint lencsét. Az elért átlagtermés az elvetett gabona három-négyszerese volt. A kenyérgabona szükségletének biztosítása érdekében más vidékről való beszerzésre kényszerültek. Deszkáért cserélték Brassóban és a Barcaságon, de már akkor kijártak a Hargitából nyugatra is aratni és csépelni, terményben (búzában) való fizetségért. Ez a helyzet nem változott később sem. Az 1840-es előzőleg említett Nemzeti Társalkodóban a következőket olvashatták: „Sokszor a Mezőségre is eljárnak gabonáért, házalnak. Gabona szükségöket segítendők csoportosan ki szoktak járni, csépelni részibe, aratás után és vetés körül bőven kapnak munkát. A csíki cséplőket örömmel fogadják gazdáink csürükbe, mert jó erővel, hamar és becsületesen munkálnak. Cséplői bérök az év termékenységéhez képest 12–16. mérés, ezen felül reggel, dél- és estebéd vagy ún. ebédvéka; a 13. mérés”. Deszkáért, cserépedényért kukoricát is vásároltak. A gabonát elvitték a vízimalomba. 1900-ban, a faluban 15 malom kerekeit forgatta a

Madaras patak. Ezek a malmok még a háború után egy ideig őröltek. Néhány ilyen kismalom: a Dombi Lőrinc, Tamás József, Dombi Dénes, Szabó János tulajdonában voltak. Ezekben őrölték a kenyérnek való gabonát, és darálták az állatoknak való takarmányt (Pál-Antal Sándor: CSÍKMADARAS Egy felcsíki falu hét évszázada). Ezek a malmok nem voltak nagy teljesítményűek. Nyolc óra alatt 25 kg gabonát tudtak megőrölni. A malmok működtetése, fenntartása nem volt egyszerű dolog. Előzetesen különböző engedélyeket kellett kiváltani, be kellett tartani az előírásokat. Minden malomnál a kerékre folyó vizet egy deszkacsatornán, a lajon vezették oda. Szabályozni kellett a ráfolyó víz mennyiségét zsilipekkel. Túl sok sem lehetett, de kevés sem, mert elég ereje kellett legyen a víznek, hogy egyenletesen forgassa a nagy kereket. A malom nem állhatott meg, csak a javítások idején. A család tagjai felváltva őröltek éjszaka és az ünnepek alatt is. Télen, éjszakánként legalább háromszor fel kellett kelni, jegelni kellett, hogy ne fagyjon meg a lajban levő víz. Az őrletésért vámot vettek a molnárok, aminek nagyobb részét le kellett adni. Az 1948 után magánkézben hagyott szerényebb parasztmalmok, a tulajdonosokra kivetett magas adó és az egyre szaporodó egyéb nehézségek miatt tönkrementek. Nem tudtak annyit őrölni, hogy a beszolgáltatásra kirótt gabonát le tudják adni. Gyermekkoromban még a Dombi Lőrinc, Tamás József malmába vittük a darálni valót, de ezek is megálltak. A családoknak más megélhetés után kellett nézniük. Baj volt ez nagyobb családok részére, küzdelmes évek következtek. Csupán a Zsigmond Ignác malma maradt fenn, ez már szitás vízimalom volt, a helybéliek szitás malomnak, vagy gőzmalomnak hívták. Ez a malom az Oltra épült, a falu szélén, az északi részen, Csíkdánfalvától délre, egy nagy telekre.

Néhány dologról nekem is tudomásom van ezzel a malommal kapcsolatban. Az 1800-as évek végén itt Madarason jelentős család volt a Hajdu Farkasé, akinek öt fia született. Malmok, vízfűrészek, ványolók voltak a tulajdonukban. A működő nagyobb malom, az Olt mentén, János nevű fiú tulajdonában volt. Rendelkezett vízfűrésszel és ványolóval is. Egy alkalommal az ötéves kislánya kint játszott az udvaron, és beleesett a vízbe, rákerült a nagy kerék labodáira, ami összetörte. Ez a tragikus esemény eldöntötte a malom későbbi rendeltetését. Hajdu János ekkor határozta el, hogy megválik a malomtól, eladja. A malmot és mindent, ami hozzátartozott Zsigmond Béla (Adalbert) vásárolta meg, majd adta át a fiának Zsigmond Ignácnak. Gyermekkoromban ez volt itt a legjelentősebb malom. Ha a madarasi emberek őröltetni mentek oda, mindig azt mondták:

– Megyek fel Zsigmondhoz a gőzmalomba, búzát viszek őröltetni.

Ignác bácsi, átvette, megmérte a gabonát és így válaszolt a kérdezőnek:

– Forduljon fel a jövő héten, addigra megőröljük.

Minden nehézség ellenére legtöbb család igyekezett, hogy valamennyi búzát tartalékoljon. Ha lakodalom, keresztelő, katonavacsora közeledett, akkor bementek a gabonásba, a „karból” (gabonatároló ládából) felmerték a búzát, annyi zsákkal, amennyi szükség volt annak a mennyiségű lisztnek az őrletéséhez, amennyi kenyeret akartak, feltették a szekérre és elvitték Zsigmondhoz a malomba őröltetni. Itt három részre oszlott az őrlemény, Volt a fehér liszt, a „langja”, a nullás, kalácsnak, süteménynek való, a barna a kenyérnek való és a korpa. Mindeniknek külön zsákot vittek. A finomlisztnek inkább vékonyt, sárgagyolcsból varrottat, mert ennek a szövése sűrűbb volt. Nem nagyon tároltak nagyobb mennyiségű lisztet, hogy ne

essen bele a moly. Őröltetni sem friss búzát vittek, hanem inkább régit, szárazabbat. Ha készületlenül érte valamilyen esemény, akkor megkérték, hogy soron kívül, hamarabb őröljék meg.

Komoly, odaadó munkát igényelt nemcsak a malom működtetése, hanem a nagy udvar rendben tartása is. Kaszálás idején segítségre volt szükség, ilyenkor Ignác bácsi őrölt a malomban, a segítségek kaszáltak, takartak, munkájukért finomlisztet, kenyérlisztet, darát, korpát kaptak. Akik a malom rendben tartásában, javításokban segítettek, azokat is így fizette. A munkásokat Rózsika néni, Ignác bácsi felesége látta el ennivalóval. Kaptak reggelit, ebédet, uzsonnát és, ha a munka sokáig tartott, akkor vacsorát is. Mindig került segítség, szívesen mentek oda dolgozni. A másik ok, hogy miután megalakultak a termelőszövetkezetek, az emberek kénytelenek voltak beadni a közösbe földjeiket, csak azok tudtak valamit termelni, akik ott is dolgoztak és megkapták a háztáji 25 ár földterületet. Legtöbbször pityókát ültettek, gabonafélét nagyon keveset. A ledolgozott munkanapok után kaptak valamennyi gabonát is, de az nagyon kevés volt az egész évi kenyérliszt szükséglethez, ahhoz, hogy állatot is lehessen tartani, disznót, szárnyast. Ki, ahogyan tudta, úgy szerezte be a gabonát, a finomlisztet, a kenyérlisztet, a korpát. Így sokan akadtak olyanok, akik Ignác bácsinál dolgoztak. Nagyon oda kellett figyelnie a molnárnak, hogy „a széle a hosszát üsse", és ne ráfizetéssel dolgozzon. A malom megmentése érdekében tulajdonosa komoly anyagi áldozatokat hozott évek hosszú során. Ő nem a malom hasznát tartotta szemelőt, hanem, hogy az örökölt értékes kincs ne menjen veszendőbe. Idősen is őrölt, mindaddig, amíg fizikailag bírta, amíg a betegsége, majd a halála meg nem akadályozta ebben. Nagyon sajnáltuk, amikor eltávozott az élők sorából. Találgattuk, hogy most mi is lesz a malom sorsa, hiszen ennek a helynek sajátos varázsa, történelme van a falu életében. Időközben a malmot műemlékké nyilvánították.

Meghalt az öreg molnár és megállott az öreg malom, hála Istennek egyik unokája *Gáll Timea* és férje *Gáll Levente* felismerte azt az értéket, amit ez a malom jelent és családjával elhatározta a malom és környékének megmentését. Örömmel láttuk, hogy kel életre a kihalt udvar, renoválják a régi malomépületet, a házat, szépül meg a környék. Azt is láttuk, hogy a nagy udvarban egymás után épülnek a vendégváró házak. Egy kis, régi időkre emlékeztető, faházakból épült falurész jött létre, nőtt ki a földből, mint eső után a gomba.

Zsigmond Ignácról és malomról beszélgettem el Gáll Leventéné Boros Timeával**,** aki egyik unokája a molnárnak. Édesanyja Boros Csabáné *Zsigmond Ibolya*, csíkszentdomokosi gyógyszerésznő, Zsigmond Ignácnak a kisebbik lánya. Tőle örökölte Gáll Timea a malom, a lakóház, az udvar ráeső részét. Megvásárolták a másik felét is, sajátjuk lett az egész *Zsigmond Ignác* féle „vagyon", nagyon ügyesen, átgondolva azt a nagy értékeket, amit ez a malom mint műemlék épület, a nagy telek, a lakóház jelent, azonnal hozzákezdtek a hasznosításához, a javításokhoz, az építkezéshez. Akkor döntöttek úgy, hogy turisztikai vállalkozást indítanak. Gáll Timea így mesélt a malomról: „A dédszüleim Csikdánfalván laktak, a dédnagytatám Zsigmond Adalbert, akit mindenki Bélának szólított, felesége, a dédnagymamám a karcfalvi születésű Kedves Karolina volt. Tudomásukra jutott, hogy Hajdu János molnár, a tragikus baleset után elhatározta, hogy eladja a malmát.

1927-ben megvásárolták, minden törvényes követelményt betartva, adásvételi szerződéssel. Minden okirat rendben volt a tulajdon igazolására. A malom felépítése előtt 1885-ben vízjogi engedélyt váltott ki Hajdu János, ennek alapján kapta meg a malom építési engedélyét l905-ben a Brassói Magyar Királyi Kultúrmérnöki Hivataltól. Az engedély akkor magába foglalta egy lisztmalom, egy fűrészmalom, és egy ványoló működtetését. Hajdu János idején őröltek a malomban, deszkát vágtak a vízfűrészen, és posztót ványoltak a ványolóban. Tehát Zsigmond Béla és Kedves Karolina, megvették a malmot. Zsigmond Béla birtokos gazdaemberként rendelkezett cséplőgéppel, és úgy gondolta, hogy saját gabonáját meg is őrölheti. De őrölni csak később kezdtek a malomban.

Zsigmond Ignác nagytata még gyerek volt ebben az időben. Miután megindult a malom, a malomban őröltek a gabonát, a madarasi és környékbeli embereknek. Szekérrel hozták az őröltetni való búzát, a daráltatni való rozst, árpát, kukoricát. 1936-ban meghalt Béla dédtata. Nagytata, Zsigmond Ignác, akkor tizenhárom éves, tehát kiskorú. Nem volt, aki a malmot működtesse, aki őröljön, ezért bérbe adták három évre Csíki Sándor háromszéki molnárnak. Ezt a szerződést újították meg háromévenként, egészen 1946-ig. Időközben nagytata, Zsigmond Ignác, Kézdivásárhelyen elvégezte a mezőgazdasági iskolát, majd a saját malmában inas lett. Közben elkerül Szentegyházára egy nagy malomba, hogy ismereteit gyarapítsa. Itt ismerkedik meg Lőrinc Rózsikával, akit aztán 1945-ben feleségül is vett. Hazatérve felmondta a szerződést Csíki Sándorral és átvette a malom vezetését 1946-ban. Most már ő volt a molnár. Rájött, hogy a malom sajnálatos állapotba került, mert a régi molnár nem törődött azzal, hogy időnként javítást eszközöljön. Első lépése az volt, hogy renoválják az egész malmát. Korszerű malmot alakítottak ki. A nagytata személyisége annyira emblematikus volt, olyan igazi molnár lett, hogy figurája nyomán a mai napig is Zsigmond malomként emlegetik ezt a tanyát.

Éppen sikerült végezni a munkálatokkal, amikor 1958-ban felszólítást kapott, hogy mondjon le a tulajdonjogról. Ebbe nem egyezett bele, inkább lemondott minden birtokról, szántókról, kaszálókról, az erdőről. Meghagyták a malmát, de hatalmas adót róttak ki rá. Köteles volt 5000 kg gabonát beszolgáltatni évente. Hiába próbálkozott, nem tudta teljesíteni, feladta a küzdelmet, ezért kilenc évre lezárták a malmát. Más munka után kellett néznie, Balánbányán dolgozott. Közben felépítették az új házat 1959-ben. Elérkezett a teljes kollektivizálás 1962-ben, felszólították, hogy a malommal lépjen be a kollektív gazdaságba, mert segíteni fognak mindenben. A malom újra elindult. Az ígéretből semmi sem lett. Tovább romlott minden, de javításra nem került sor. Annyira leromlott, hogy 1968-ban ismét leállt. Ekkor nagytata saját költségén, mint magán személy látott hozza a feljavításhoz. Nagyon sok fizikai munkába, és rengeteg anyagi áldozatba került a felújítás.

Mivel télen nagyon sokszor voltak nagy hidegek, ezért gyakran kellett jegelni a lefolyó árokban, hogy őrölni lehessen. Utánajárt és engedélyt szerzett a Madicsa vizének átvezetésére a malomba vezető árokba. A Madicsa egy melegvizű patakocska, télen soha nem fagy be, sőt annyira magas a víz hőtartalma, hogy belefolyva az Olt vizébe, az egészen Rákosig nem fagy be. Ha télen nagy hideg van, mínusz húsz foknál is több, akkor úgy látszik, mintha az Olt párologna. Ha gőzölög, az Olt vize, akkor nagyon nagy hideg van itt Csíkban. Amikor az Olt vizének

felszíne, kezd befagyni Madaras határában, akkor bizony közeledünk a mínusz negyven fok hideghez, ami Csíkban is nehezen viselhető el.

A Madicsa vizének átvezetése után, tehát nem kellett tartani attól, hogy jegelni kell az árokban, a lajban. Annak ellenére, hogy a falutól egy kissé távol van a malom, sok mindennel el volt látva. Már 1940-ben felszereltek egy dinamót, ami felhasználva a víz erejét, szolgáltatta a villamos energiát, azzal világítottak a malomban és a lakásban is. Később egy cirkulát szereltek fel, amit szintén a víz hajtott. Ezzel a cirkulával vágták a faanyagot, amit a javítás során felhasználtak. Nagy, komoly, és megtervezett munka következett. Ekkor alakult ki a malom mai formája, aminek alapján ma műemlék épület. 1968–70 között készült el, és szerelték fel a nagy vízkereket, ez meg ma is kitűnő állapotban van. Ekkor vásároltak új hengerszéket, újat a már meglévő mellé. Így egészen korszerű lett a malom, nagyobb kapacitással és szélesebb választékkal őrölt. A lisztet több fele lehetett választani, lehetett mindenféle gabonát darálni. Ekkor már nyolc óra alatt 2oo kg gabonát is megőröltek.

Időközben a Zsigmond házaspárnak született két kislánya, *Anna,* és *Ibolya*, az én anyukám. Anna orvosit végzett, gyakorló orvos volt, majd szakvizsgát tett. Sajnos Ő már nem él. Van egy fia *Cezar*. Édesanyám a gyógyszerészeti egyetemen szerzett diplomát. Csíkszentdomokoson lett gyógyszerésznő, ott ment férjhez, az édesapámhoz, Boros Csabához**.** Két kislányuk született Ajnácska és Tímea. Mindketten gyógyszerészetit végeztünk. Férjhez mentem Gáll Leventéhez, van két gyerekünk Anna és Péter. A testvérem férje Szabó Tibor, nekik három fiacskájuk van. Édesanyánk még ma is ott dolgozik a csíkszentdomokosi gyógyszertárban.

Nagytatámnak továbbra is a malom volt az élete. A nagymamám mindenben segítette. Nagyon keményen dolgozott. Mindenhez hozzáfogott. Disznókat hizlalt, rengeteg szárnyast tartott, hogy ezzel hozzájáruljon a család jövedelméhez. A nagy javítások idején főzött a munkásoknak, segítségeknek. Rendben tartotta a lakást, a gazdaságot. Követte a lányok továbbtanulását, készítgette a kelengyéjüket. Példamutató anya, nagymama és kitűnő háziasszony volt. Nemcsak a leányait tanította meg sok mindenre, hanem az unokáit is. Tőle tanultam meg nagyon sok mindent. Az életre nevelt. Megtanított arra, hogyan lehet megoldani a nehézségeket, nem ismerni a félelmet, amikor valamibe belekezdettél. Erős akaratot örököltem tőle, azt, hogy mindent el lehet végezni, mindenhez hozzá kell fogni. Mivel kitűnő háziasszony volt, nagyon sok mindent ellestem, megtanultam, aminek most nagy hasznát veszem. Egy szóval egy kitűnő nagymama volt. Kimondhatatlanul szorgalmas.

Nagytata segédet tartott, és a malom éjjel nappal ment. Nagyon sokan őröltettek búzát itt, mert a liszt minősége kifogástalan volt. Nem hanyagolta el a malmát. Állandóan javítgatta. Az árvizek okoztak sok gondot, mert ilyenkor több helyreigazítani való maradt. Sokszor vette fel árvíz idején, az Olt a malmot, a telket, és rongált meg mindent, mosta el az árkot, a lajt. Ilyenkor mindig egy nagy javítási munkálat következett. Közben idősebb lett, már nyugdíjas korba került a molnár, de még mindig a malom volt munkahelye, szenvedélye. A nagymama nagy munkabírása, lelkesedése, teljesítménye is lassan kezdett csökkenni. Egyre többet betegeskedett, már nem tudta ellátni a tennivalókat. Hazaköltözött Annuska nagynéni, az orvosnő, aki segített minden munkában és ápolta nagymamánkat.

Aztán meghalt a drága nagymama, egyre nehezebb lett minden. Már a nagytata egészsége sem volt a régi. Sokat betegeskedett, de nem akarta feladni, még betegen is bement a malomba, egészen 1999-ig. 76 évesen halt meg. Meghalt az öreg molnár, megállt az öreg malom**.** Remélem nem örökre. Olyan állapotban van a malom, hogy most is üzemelhetne, ha lenne, ami hajtsa, de egy nagy árvízben a gát leszakadt. Remélem idővel, segítséggel, javítással újra lehet indítani.

A turizmus volt az álmunk, szenvedélyünk. Tehát tulajdonunkba került ez a műemlék malomépület. Nemcsak a malom, a családi ház volt érték, hanem az a három hektár terület, ami körülvette az épületeket. Nagy udvar, csodálatos környék. Turisztikai vállalkozásba kezdtünk. A Zsigmond Malomtanyából vendéglátói egységet hoztunk létre. Pályáztunk a SAPARD-programban. Nem minden kérésünket fogadták el. Két év alatt felépült a három ház a nagy udvaron a Malomtanya. Ezek hagyományos ácskötéses gerendaházak, hasított zsindellyel befödve. Hasonló módon építkeztek elődeink évszázadokon keresztül. Ezek a házak tökéletesen illeszkednek a tájba, kívülről teljesen megőrizték az eredeti formát, belülről egy kicsit kellett változtatni rajtuk. Ha meg is maradt a háromosztatú, pitvaros beosztás, át kellett alakítani, hogy a mai igényeknek is megfeleljen. A lakásbelső elosztása megfelel a régi székely paraszthéz beosztásának. A berendezést is a régi székely paraszthéz berendezése alapján alakítottuk ki. Az ablakon lévő drapériák, a terítők, mind emlékeztetnek elődeink szobáira. Ez, ami régi, amit látunk, ha belépünk az épületbe. A régi malomépület egyik részét is felújítottuk. Itt helyeztük el, fent a régi raktár helyén, a néprajzi gyűjteményt, a múzeumi részt. Sok népviseleti darabot, használati tárgyat állítottunk ki. A népviseleti gyűjtemény nagyobbik részét Csíkszentdomokosról hoztuk, most kezdtünk Madarasról is gyűjteni. Található itt osztováta (szövőszék) elindított szövéssel, nagy tekerőlevél, leányka (ez függőlegesen forgó kicsi tekerőlevél), csörlőkerék, guzsaly és sok-sok minden, ami egy régi székely paraszti háztartásban megtalálható. Ki lehet próbálni a fonást, szövést, a fonál letekerését. A malom földszintjén van a konyha, egy fürdő, ebédlő is. Itt is sok nagyon szép népviseleti ruhát, törölközőt, terítőt állítottunk ki. Felújítottuk a család fotóhagyatékát. A világháborúkat megélt dédapák, dédanyák, ükanyák, ükapák arcképeit restauráltattuk, újíttattuk fel a család fotós barátjával. Korhű rámákba tettük. Így közel ötven fénykép található a falakon. Úgy gondoltuk, hogy ha Csíkmadarason nem sikerült közös erővel létrehozni egy tájházat, akkor itt lehessen megtekinteni a megőrzött régiségeket, értékeket.

Nagy álmunk a malom renoválása, olyan mértékben, hogy akár működésbe is léphessen. Ez a feljavítás jelentős összegbe fog kerülni, különböző engedélyekre lesz szükség, és pályázati pénzekre is. Ha sikerülne, akkor a mai gyermekek, az utódaink is megismerhetnék egy versnek a jelentését: Hogyan lesz a búzából kenyér? Akkor leszünk elégedettek, ha a nagy malomkerék újból megmozdul, ha megmozdítja majd a víz ereje, és gabonát lehet őrölni a malomban, mint régen, hogy a saját őrlésű lisztből legyen a kenyér, vakarú (a dagasztóteknő kivakarásából összegyűlt tésztából kis fonott süteményt készítettek, amibe néha cukrot is tettek. Ez hamar megsült, ez volt a vakarú, ezt várták a gyerekek kenyérsütéskor), kürtős kalács, túrós puliszka a drága nagymamám receptje szerint. Szeretném helyi gyűjteménnyel gazdagítani a néprajzi kiállítást. Már nagyon sok dolgot felvásároltam Madarason is, érdeklődök a meglévő régiségek iránt, hogy a néprajzi

rész Madaras falu értékeit is megőrizzék. Tehát munkánkkal a régi értékek megóvásához szeretnénk hozzájárulni, hogy ne menjen kárba az őseink által megépített műemlék, ami a kulturális örökségünk része is."

A régi malom tehát jó kezekbe került, és így még sokáig fogják emlegetni ***Zsigmond Ignác*** nevét.

MELLÉKLET Zs.Ignác

155,156,157, 158, (159 kimarad), 16o

NÉPES VOLT A DOMBI LŐRINC CSALÁDJA

Dombi Lőrinc családja az egyik legnépesebb család volt itt Madarason. Már a legrégebbi időben is viselték a Dombi vezetéknevet, ezeket is a ragadványnévvel különböztették meg egymástól, akárcsak napjainkban. A Dombik melléknevei: Kokhé, Kalári, Riga, Kukka. Ennek a családnak nem volt ragadványneve. Malmuk volt a Madaras patak mellett a Papsára utcában, így ez megkülönböztette a többitől, őket molnárként emlegették. Mindig nehéz volt eltartani a sok gyermeket, élelmet előteremteni, ruházni, és az ügyesebbeket taníttatni. Hát az ilyen nagycsaládok közé tartozott a Dombi Lőrinc családja is. Velük úgy kerültem közelebbi kapcsolatba, hogy miközben fényképeket gyűjtöttem több olyan portré is hozzám került, amelyek igazolványhoz készültek. A Dombi Lőrinc családjáról 10 fényképet kaptam. Számomra értékesek, különlegesek voltak, sőt dokumentumok is, mert kedvezményes vasúti utazásra jogosító vasúti igazolványba készültek, voltak köztük eredeti fényképes vasúti igazolványok is, amelyeket a magyarvilág idején adtak ki. Szép dolog, hogy megőrizték, most is óvják. *Dombi Domokos*sal, Dombi Lőrinc egyik fiával beszélgettem, a fényképeket, igazolványokat is tőle kaptam. Elmondta a családjával kapcsolatos tudnivalókat.

DOMBI LŐRINC első felesége *Antal Julianna* volt. Ebből a házasságából született **József** (1932), **Erzsébet** (1933). Az első feleség meghalt, a második felesége *András Regina* lett, aki nyolc gyermeket szült, ezek: **Katalin** (1936), **Anna** (1935), **Domokos** (1937), **Lőrinc** (1940), **Irén** (1943), **Margit** (1946), **Lajos** (1948), **Szilveszter** (l950).

A családfő a Magyar Királyi Államvasutaknál dolgozott váltókezelő őrként. Ennek a nyomán a család minden tagja arcképes igazolványt kapott, amely a magyar királyi államvasutak vonalain korlátlan alacsonyabb kocsiosztályú féljegy váltására jogosítványra és a személyazonosság igazolására szolgált. Ilyen arcképes

igazolványt kaptak azok a személyek is, akik a vasúttól mentek nyugdíjba. Akik tehát a magyarvilágban vasúti alkalmazottak voltak, azok élvezték ezt a kedvezményt, viszont a kapott igazolványokból nem sokat őriztek meg a volt tulajdonosok. Miután megtaláltam, lemásoltam, hogy mások is megismerhessék. Id. *Dombi Lőrinc* 17 évet dolgozott a vasútnál, ennyi időt volt váltókezelő őr. Így kapott a család akkor élő minden tagja kedvezményes utazásra jogosító szabadjegyet, vagyis 10-en. Az édesanya és a nagyobb gyermekek a vízimalmukban őröltek, az édesapa, pedig pénzt keresett a nagycsalád eltartására. Nem volt könnyű egy ilyen sokgyermekes családot rendezni. Tíz gyermek született a két házasságból. A legidősebb, és legfiatalabb gyermekek közti korkülönbség 18 év volt. Amikor a kisebbek születtek, akkor a nagyobbaknak már segítettek a kisebbek nevelésében. Annak ellenére, hogy sokan voltak, a gyermekek jártak iskolába, Katalin tanítónő lett, a kisebbek közül legtöbb mesterséget tanult, vagy szakiskolát végzett. Lőrinc bácsi a háború utáni időben is dolgozott még egy ideig a vasútnál. A rendszerváltás után ott kellett hagynia a munkahelyét. Később, miután 1948-ban megtörtént az államosítás, a kicsi malmot is meg kellett szüntetni, olyan nagy beszolgáltatás volt az őrlés után, hogy nem érdemelte meg dolgozni a malomban. Addig a kis vízimalom szüntelenül őrölte a kenyérnek, puliszkának való lisztet és darálta az állatoknak a takarmányt. Többször vittünk őröltetni való gabonát ebbe a kis malomba, nem volt messze a lakásunktól. Vámot vettek az őrlendő gabonából és ebből adóba egy részt le kellett adni az államnak. Ez a kis malom is megállt, akárcsak a többi, amelyek abban az időben, mint a fűzér úgy álltak és őröltek a kicsi malmok a Madaras patakán. A Dombi család tíz gyermekéből már csak öt él: Domokos, Lőrinc, Irén, Margit és Szilveszter. Ebből a nagy Dombi családból Domokos és Irén két gyermekével, három unokájával lakik itt Madarason.

András Regina (Dombi Lőrincné)

id. Dombi Lőrinc, felesége András Regina,
Gyermekeik: József, Erzsébet, Anna, Katalin, Domokos. Lőrinc, 1943

Dombi Irén, Dombi Lajos, Dombi Szilveszter, Dombi Margit

190, 191, 192 oldalak

EGY MADARASRÓL ELSZÁRMAZOTT CSÁSZÁR CSALÁD SORSA

Az utóbbi időben egyre többen keresik gyökereiket, nagyon sokan keresik eredetüket, tudni szeretnének többet a nagyszülőkről, dédszülőkről, és általában a származásukról. Egyre többen ébrednek rá, itthon is, de főleg az elszármazottak, hogy alig tudnak valamit a távolabbi családjukról. Olyanok is akadtak, akik így kerültek kapcsolatba a Csíkmadarason még ma is élő rokonaikkal. Felújították a rokoni kötelékeket, illetve kialakítottak új kapcsolattartást, hogy érezzék, valahová tartoznak. A régebben élt ősök közül voltak, akik kiemelkedtek valamilyen tettükkel, jó hírnévre tettek szert, akik büszkék voltak arra, hogy Csíkmadarason születtek, képességeik szerint becsületére voltak a madarasi közösségnek.

Nemrég kezdett érdeklődni a csíkmadarasi Császár névvel kapcsolatban a Marosvásárhelyen élő ***Császár Levente***. Célja a gyökereinek felkeresése az, hogy emléket állítson egy sajnos, ma talán Csíkmadarason már nem is létező családnak. Sok minden adatnak járt utána, ezt szerette volna kibővíteni. Úgy gondolta, hogy ha már nem is talál leszármazottakat ezen a Császár vezetéknevű ágon, akkor is szeretné, ha a csíkmadarasiak tudomást szereznének arról, hogy éltek itt a faluban még más Császárok is. Azt akarja, hogy az ő elődeit is megismerjék a madarasi

emberek, azokat, akik nem hoztak szégyent a szülőfalujukra. Közölte azokat a megszerzett ismereteket, adatokat, amit érdemesnek tartott erre. (Az adatok hitelességéért felelősséget vállalt.)

Tudomására jutott, hogy Csíkmadarasról ez a Császár család Zetelakára került, de onnan elköltöztek, a nagybácsi Császár Dénes-János Székelyudvarhelyre, Aranka nagynéni Budapestre, másik nagynéni Anna-Magda Székelyudvarhelyre, az édesapja József, pedig Marosvásárhelyre. Kevés utód maradt a Csíkmadarasról elszármazott Császár családnak ebből az ágából. Szerinte csak még ő és Mónika nevű leánya viszi tovább a nevet, de ők is elég távol a szülőföldjüktől. Saját magáról írja, hogy 1959-ben született Székelykeresztúron, és Marosvásárhelyen él, tanárként dolgozik. Szereti a székely népet, és próbál emléket állítani a Csíkmadarasról elszármazott nagyapjának. Remélte, hogy vannak életben Madarason rokonok. Azért próbálta felvenni a kapcsolatot velük, mert ez volt az édesapjának, nagybátyjának a régi álma. Úgy gondolja, hogy vitézek voltak a Császár-fiúk, kitüntetéseket kaptak tetteikért. Az akkori osztrák–magyar hadseregben is úgy volt, mint most itt nálunk, a magyar embernek csak nagyon nagy dolgokért adtak elismerést. A családi levéltár töredékeit átnézve, Császár Levente megtudta, hogy az ükszülei, Császár József és neje, Máté Katalin Csíkmadarason éltek, római katolikus földművesek voltak. A másik ükszülők Bőjte Gábor és neje Gál Róza, ők is itt laktak, római katolikus földművesek voltak. Az 1820-as években lehettek fiatalok, hiszen a dédapja Császár József 1842-ben született, a dédanyja Bőjte Teréz, pedig l850-ben.

A nagyapja ***Császár Dénes*** 1891. november 8-án született Csíkmadarason. Gyermekkoráról keveset tudni, mint egyszerű szülők gyermeke kitűnő eredménnyel tanult a helyi iskolában. Az I. világháború kezdetén besorozták a 82-es császári és királyi gyalogezredbe. Az altiszti iskola elvégzése után a galíciai fronton, majd az olasz, végül 1916-tól a román fronton harcolt ezredével együtt. Kiváló katona volt, érdemeiért több mint 20 kitüntetést kapott, tiszthelyettesi rangra emelték. A román fronton tüdőlövést kapott, sokáig katonai kórházban volt. A háború befejezése után Zsigmondtelepen a Klein fakitermelő és feldolgozó cégnél dolgozott, mint rönktéri főnök. Itt feleségül vette Bartha Annát, akivel együtt 5 gyermekük született. Zsigmondtelepen üzletet nyitott, vegyeskereskedelemmel foglalkozott. 1928-ban leköltözött a család Zetelakára, ahol megvették a Schuller–féle üzlethelyiséget. Itt is üzletet, kocsmát és kuglizóhelyiséget tartott fent. Nagyon meggazdagodtak, azonban a jólét nem tartott sokáig, mert 1931-ben tüdőgyulladásban meghalt. Katonai érdemeiért 1944-ben Horthy Miklós Kormányzó úr „vitézi" címmel tüntette ki, innen a neve előtt, hogy „nemzetes vitéz", ez egy fajta katonai nemesi rang. Ma is létezik ez a lovagrend.

A másik híresebb Császár a szintén Csíkmadarason született, ***Császár János***, a nagyapa testvére. Ő, csendőrtiszt helyettesként szolgálta a magyar csendőrséget Szolnoktól délre, Tiszazug nevű kistérségben. Neve Magyarországon, egy krimibe illő történet során, a tiszazugi gyilkosságok felderítése kapcsán vált ismerté, ő volt ugyanis annak a csendőrőrsnek a parancsnoka, amely felderítette a faluban történt gyilkosságokat. A Tiszazug térségi asszonyok, különösen Nagyrév községben arzénes főzettel „segítették át" a másvilágra a nyomortól, betegségtől elgyötört férjeiket, öregjeiket, s néha gyermekeiket. A hatóságok sehogy sem tudtak rájönni a dolog nyitjára, hiszen szinte csak a férfiak haltak meg hirtelen. A

nyomozást 1928-ban kezdték el, de semmire se mentek, mindenki hallgatott a faluban. Ekkor Császár Jánosnak az az ötlete támadt, hogy észrevétlenül bemászik az egyik asszony ágya alá és megpróbálja kihallgatni őket. Nappal be is lopakodott az egyik gyanúsított asszony házába, bebújt az ágya alá és várt estig. Este összegyűltek az asszonyok amolyan „fonóba" és ott elmondták egymásnak, hogy miként sütik bele az arzént a kenyérbe és ölik meg hozzátartozóikat. Császár János ezeket hallva kibújt az ágy alól, letartóztatta őket és így lassan kezdett fény derülni a gyilkosságokra. Ezért a tettéért kitüntették.

Császár Dénes legkisebb fia volt *Császár József*, Császár Levente édesapja, aki Zetelakán született l927-ben. A kuláksors minden keserűségét, megpróbáltatását végigszenvedte.

Nos, itt Csíkmadarason éltek már az 1700-as években is, és ma is élnek Császár vezetéknevet viselő családok. Még nincs arra bizonyíték, hogy ezek rokonságban lehettek volna a Császár Levente elődeivel. Nincs lezárva a keresés, és kiderülhet a további kutatás után, hogy valamilyen távoli rokonok élnek ma is. Mindenképpen szép gesztus keresni a gyökereinket, érdeklődni az elődeinkről és büszke lenni tetteikre.

KÉPMELLÉKLET 163,164 oldal

A KATONAÉLETRŐL

Sok minden átalakulóban van. Sok új dologgal kell megismerkednünk, de nagyon sok minden kimarad a régi szokásokból. Majd egy ideig emlegetni fogják, aztán volt, nincs, elfelejtődik. A régi szokások, hagyományok feledésbe kerülnek. Kiskoromban nem tudtuk levenni a szemünket a nagytatáinkról, amikor a katonaságról, a frontról, a harcokról, más országokról meséltek. Előkerültek a négyágú, számunkra nagyon érdekes, nemzeti színű szalagon lógó csillagok, kitüntetések. Katonaképeket vettek elő, azokról meséltek. Nagy kincsek voltak azok, féltve őrizték, hiszen nekik mindenikhez fűződött valami emlékük. Haláluk után elvesztődtek ezek a kitüntetések is. Gyermekként talán nem is értékeltük, hogy mit is jelentenek. Különösen a *Péter János* nagytatám elbeszéléseit szerettük. Nagyon színesen, érdekesen mesélt nekünk. A Bíró nagyszüleim ágya felett volt egy nagyméretű kép a falra akasztva. Színes, piros-fehér-zöld szalagdísz is volt rajta, egy lovon ülő húszárt ábrázolt. Nagytatám büszke volt rá, hisz ő húszár volt a katonasága alatt. Csak évek múltán figyeltem meg, hogy csak az arc az övé, rá van retusálva egy sablonos alapra. Ennek ellenére nagy tiszteletben tartották az örökösök, hiszen még halála után is ott maradt a falon, a majdnem száz éves helyén.

Maradt nagytatámtól egy csoportkép. A hátán a következő felírat volt: „1905-beli Csődörös húszárok Homoród, a Magyar Királyi Méntelep első osztálya.” *Bíró Lázár* nagytatám magas, szépszál fiatalember volt, tehát éppen húszárnak való. Késő öregségében is kihúzta magát, bizonyos határozott testtartása volt, úgy jött mindig hozzánk az úton. Büszkén mondta, hogy most „két hetes”, vagyis hetvenhét éves. Nem egy udvaron laktunk, de ha téli estén eljött hozzánk, amikor édesapám varrt, mindenről beszélgettek és nekünk mesélt a katonaságáról, a huszáréletről. Azt is megfigyeltem, ha más férfiak várták este nálunk, hogy édesapám megvarrja a székelyharisnyát, lájbit, zekét, akkor is szóba jött a katonaság, a háború. Sokszor az olyan összejöveteleken, ahol több férfi volt jelen, mindig egyik beszédtéma a katonaság ideje, az első, majd a második világháborúban, a fronton eltöltött nehéz évek. Elmondták, hogy ki mennyi időt katonáskodott, hol volt, milyen élményei, örömei, fajdalmai, keserűségei fűződtek ezekhez az időkhöz. Beszéltek a háború szörnyűségeiről, a fogság nehéz éveiről. Elevenen él most is bennem, amikor Somay János tanár úr, a középiskolában, az orosz, vagy a földrajz óra végén, ha nagyon fegyelmezettek voltunk, öt percet mesélt az orosz hadifogságról. A sok szenvedésről, éhezésről, a nagy hidegről. Igyekeztünk mindig, hogy kiérdemeljük azt a bizonyos öt percet.

A katonaságról már az első részben is írtam az Antal Ferenc családja fejezetben.

Nagyon sok fényképet gyűjtöttem a katonáskodások idejéről. A legrégebbi kép 1905-ben készült, sok olyan van, amelyeken az első világháború előtti sorkatonákat láthatjuk, az akkori magyar katonák egyenruhájában. A háború ideje alatt is fényképezték a fronton harcoló katonákat, ilyen képeket küldtek haza a családnak. Akinek sikerült, a fogságban is lefényképeztette magát, és a képet féltve őrizte. Ilyen kép készült Bíró Vilmos édesapjáról, ***Bíró Lajosról*** *Szibériában, Omszkban*. Az első világháború utáni fényképeken már a román katonaruhába öltözött katonákat látjuk. Jött a bécsi döntés, az újabb magyarvilág, a magyar katonaság és a második világháború. Ebből az időből is sok fényképem van. Voltak olyanok, akik fontos tisztséget töltöttek be a katonaság alatt. *Bálint István (Erzsik)* Horthy Miklós főkormányzó úrnak volt a testőre. Büszke volt rá az egész család, őrizték is a róla készített fényképeket. Kaptam tőlük ezekből. A háború végét ismét a fogság követte. *Lukács Ferenc*, akinek a sorkatonaságáról is vannak képek, amerikai fogságba került és Németországban volt hadifogoly, fényképeket hozott haza a fogsága idejéről. Legtöbben Oroszországban, Szibériában raboskodtak, mint *Both Jenő és Borok Lajos* Poltava Karlovkán, *Antal Ferenc* a 7159/2 lágerben. Sok barátság kötődött a nyomorúság évei alatt.

A második világháború idején bevonult honvédek különböző kiképzésekben részesülhettek, mesterséget tanulhattak. Ezekről a képzésekről igazoló okiratot, bizonyítványt kaptak, amit békeidőben is felhasználtak, így iparengedélyhez jutottak bizonyos szakmákban. Egy ilyen bizonyítvány került hozzám, ami igazolja, hogy ***Hajdú Áron*** (Ityim) honvéd aki, 1921. év október hó 12. napján, Csíkmadarason született a m. kir. Székelyföldi honvéd patkolószaki tanfolyamot 1944. év június hó 4. naptól, 1944. év július hó 8. napig elvégezte és az előírt záróvizsgát jeles eredménnyel, letette. A bizonyítványt fénymásoltam. Áron bácsi a háború befejezése után kovácsmester volt Madarason. Miután megalakult a nagy kollektív gazdaság ott

lett kovácsmester. Saját kovácsműhelye volt odahaza sok-sok szerszámmal, minden kellékkel. Az a műhely példaképe volt a rendezett munkahelynek. Mindennek pontos helye volt. A falon példás sorban voltak felakasztva a különböző kalapácsok, a másik sorban a fogók és a polcokon is nagy rend volt. Minden munkát végzett, de főleg a tehenek lábára tudott nagyon jó patkót készíteni. Miután elkészítette, úgy forrón hozzádörzsölte a fekete szurokhoz, ettől fényesen fekete színű lett, de ez a réteg megóvta a rozsdásodástól. Mindenki szeretett nála dolgoztatni, mindig nagyon sok munkája akadt. Egészen haláláig dolgozott a műhelyében, végezte a kovácsmesterséggel járó munkákat.

3./ 1944 jegyzőkönyvi szám.

Bizonyítvány.

Az alulírott vizsgáztató bizottság bizonyítja, hogy

Hajdu Áron

honvéd

aki, 1924 év október hó 15. napján Csíkszaszaras-on született, a m. kir. Székelyföld-i honvéd patkolószaki tanfolyamot 1944 év június hó 1. naptól, 1944. év július hó 8. napig elvégezte és az előírt záróvizsgát

jeles

eredménnyel letette.

a tanfolyam segédoktatója, bizottsági tag.

a tanfolyam parancsnoka, bizottsági tag.

a vizsgáztató bizottság elnöke.

Hajdu Áron képesítését igazoló okirat.

Régebben a katonai sorozás jelentette a felnőttkorba lépést. Sorozáskor azok örültek jobban, akik majd behívót is kaptak. Akik nem mehettek katonának, azoknak valami bajuk, betegségük volt. Ha megtörtént a sorozás, várták a katonai behívót. A család készült a katonavacsorára, katonakísérőre. Legtöbben ezt illőképpen meg is tartották. Összegyűltek a fiatalok, a rokonság. Vacsorára több fogás ételt szolgáltak fel. A rokonok pénzajándékot adtak. A szükséges felszereléseket már berakták a kufferba, legtöbbször közösen kísérték ki az állomásra a bevonuló katonát. Izgalommal várta a család az első tudósítást, mert előzetesen nem lehetett tudni, hogy hová is megy a fiatal. Várták a családtagok, a leányok, hogy mikor lesz az eskütétel, mikor lehet meglátogatni. Barátságok szövődtek a szolgáló leányok, a

katonafiúk között. Sokszor egy életre szóltak, hiszen nem egy alkalommal lett házasság a vége. Így kerültek el néha a leányok idegen faluba, városba, mert oda mentek férjhez.

Leszerelés után maradtak az emlékek. Elmesélték, hogy mennyi mindenre megtanították, megszoktatták a katonaságnál, rendre, pontosságra, felelősségre. Egy jó iskolának tartották a katonai életet. Később rövidebb lett a katonaság ideje, lazább a fegyelem, tudták hová fognak menni, mikor lesz vége. És következett az elintézések ideje is, ki hová menjen katonának, mikor mehet haza a családhoz eltávozásra, vagy szabadságra.

Hát bizony vége lett a kőtelező katonáskodásnak is. Fizetéses hadsereget tartanak fenn. Nem kell bevonulni katonának. Hogy ez mit is jelent? Hát egy más életformát. A katonaság is már emlék, maradt. Az első könyvemben sok kép van a katonaságról, a katonai életről. Amit az óta gyűjtöttem, most azokat tettem be ebbe a kötetbe. Már nem fognak katonaságról mesélni, nem készítenek fényképeket katonaruhában az őket látogató leányokkal. Ez is történelem lesz, dokumentum, a régi katonafényképek. A katonaságról való képeket több személytől kaptam, általában mindeniket a képen szereplő katona leszármazottjától.

„Vihar a levelet ide-oda fújja,

A szép katonának múlandó a sorsa.”

KEDVES ÁRON naplója

Egy nagyon érdekes füzetet adott át *Ádám Gyula* csíkszeredai fotográfus, aki a nagytatája fogságban írt naplóját őrzi. Kedves Áron bácsi 1882-ben született, első világháborúban harcolt, majd fogságba esett. Nagyon szépen írt. Az átadott füzetben egyaránt van naplószerű jegyzet, ima, vers, ének, sőt egy félfüzetnyi szószedet, német–magyar szavakkal, kifejezésekkel. Kimásoltam majdnem mindent, úgy, ahogyan következtek a füzetben. Tudni kell, hogy a háborús évek, a fogságban eltöltött idő ellenére is, nagyon szép kort ért meg Kedves Áron bácsi, 103 évesen halt meg. Idős korában is úgy ment, akár egy fiatal, kihúzta magát. Kiült a kispadra a szomszédokkal beszélgetni, Jól el lehetett vele társalogni, tiszta volt az emlékezete. 1985-ben kapott még meghívót az Öregek és betegek napjára. Ekkor már 103 éves volt.

Könyörgés

Mária Szűz tiszta kezei által behelyezve a te könyörületes Szent Szívedbe, mint elégtételt, a világ összes bűneiért, azzal a kérésemmel, hogy egy harcostársamat engedj tökéletes bánat nélkül meghalni. Mennyei atyánk könyörülj a tévutakon, bolyongó emberiségen! Könyörületes szemmel tekints a földre, amely vérrel áztatott nagy temetővé lett. Igazságos büntetéseidet nagyon is kiérdemeltük. Tartsd vissza büntető jobbodat, s engedd, hogy ismét a Te Szent békédnek sugarai melegítsenek. Áldd meg szeretettel hazánkat, áldd meg katonáinkat. Töltsd fel őket bátorsággal és erővel, hogy mellettük a csaták borzalmaiban adj győzelmet a fegyvereiknek. Áldd meg a hitveseket, anyákat, és gyerekeket. Adj nekik türelmet, bizalmat a nehéz napokban. Engedd, hogy hozzátartozóikat, akik a harcmezőre vonultak, szerencsésen viszontlássák. Mentsd meg hazánkat a döghaláltól, inségtől és háborútól. Jézus legszentebb szíve add, hogy eme súlyos megpróbáltatásunk az istentelenek és könnyelműek megtérésére az igazaknak és Istenfélőknek, pedig mind nagyon megigazulára vezessen. Mária Édes Anyai Szíve védelmezz, óvj és ments meg minket! Szent József te a különös pártfogója állj a harcmezőn a mi harcosaink mellé, kik elhagyatottan halnak meg, vigasztald és védelmezd meg őket, vezesd őket kegyelmesen mennyei hazánkba. Ti Szent őrzőangyalok imádkozzatok a haldokló katonákért, s a végórában kísérjétek távozó lelküket a mennyei béke örök hazájába.

Ámen. *Kedves Áron 1915. Deczember 20-án.*

A doberdói véres csatáról

Szomorúan sütött a nap sugara a Doberdói svanom léniába. Szomorú volt minden baka, aki részvett ebben a csatában. Sok bakának kifolyt a piros vére, jaj Istenem nem lehet leírni, a vér úgy folyt, mint a patak. Felvonultunk az udvaron léniába, de gyász volt az utunk és utolsó, de sok baka sóhajtott ott utolsót, kiömlött a piros vére a földre, szép hazáját de elhagyta örökre. Én Istenem tekints reánk, a földre, ezt a veszélyt töröld el már örökre. Egyebet már nem lehet hallani, csak a jajszót s a piros vért kifolyni. Szólt az ágyú, s hullottak a gránátok, jaj Istenem, talán itt mindnyájan meghalunk. Menekülni nem lehet, nem is szabad, csak itt kellett maradni, itt a tüzet

módon fenntartani. Akár élünk, akár halunk, az mindegy, az végóra közeledik, igaz közeledik. Már a déli tíz óra, itt dúl a doberdói nagy csata. Megszűnt már az ágyúlövés, nem hullnak a gránátok, gépfegyver veszi át a csapatot. Hull a golyó, mint az eső zápora, de sok baka vére ömlik a porba. Szól a fegyver gyilkos golyók, fütyülnek, bombák szólnak és a hosszas sortüzeket. Küldtünk az olasz bakák keblüknek, egyszer ők is futnak vissza ijedten. Egyszerre csak töltényhiány következett be nálunk.

– Kapitány úr, mi már mit csináljunk? Kapitány úr nagy szomorún azt mondta, minden baka keljen fel bajnétokra. Fel is keltünk mindnyájan, minden baka futott, maga vesztére el fogtak, mert ők már sokan voltak, mert minden bakára tízen futottak. Így jutottunk mi olasz fogságba. El is vittek minket Olaszországba, és bezártak egy nagy rossz kaszárnyába. Ha ezt valaki nem hiszi járjon utána, én bizonyítom 82-ős baka.

Kedves Áron 1915.

Az olasz fogságban

Sebesen forog az olasz gőzös kereke. A belseje 82-ős bakával van tele. Be van zárva minden ajtó rajta. Csak az ablaka van nyitva 82-ős svitczel baka szomorúan, néz ki rajta. Édesanyám mért szültél a világra, mostan visznek el az olasz fogságba. Kis koromban mért nem dobtál a zavaros Tiszába. Tisza vize hogy vitt volna messzire, ne jutottam volna Olaszország közepébe. Van egy magas kaszárnya, oda voltam kedves rózsám bezárva.

Kedves Áron Csíkmadaras, 1915. év 12. hó 20-án

Katonai búcsúzás

Itt van a váló percz, nekem el kell mennem, királyom parancsát be kell teljesítenem. El kell válnom kedves, drága szüleimtől, rokonaim, barátaim és ösmerőseimtől. Itt kell hagyni édes szülővárosomat. Elfeledhetetlen jó pajtásaim talán utoljára látlak benneteket. Kérem, hallgassátok búcsúzó versemet. Elsőben hozzád fordulok jó atyám, ki nagy szeretettel voltál mindig hozzám. Látom, fáj a szíved, hullnak a könnyeid, jaj hogy csókolom meg két áldott kezedet. Ne sírj kedves atyám, ne hullasd könnyeid. Megsegít az Isten engem is téged is. Neked mit szóljak kedves édes anyám, te voltál énnekem felnevelő dajkám. Látom, hogy nagyon fáj a szívednek, hogy már el kell menni kedves gyermekednek. Ezerszer köszönöm felnevelésedet. Minden kegyes lépésed, oh fogadd hálául csókjaimat, bocsásd el fiadat. Nagyatyám, nagyanyám, aki szerettek, kívánom Istentől boldogok legyetek. Kedves testvéreim ti is sírtok, fáj a ti szívetek, hogy mostan megváltok. Családjaitokkal áldjon meg az Isten, tartsatok meg engem a ti szívetekben. Kereszt atyám és kereszt anyám, köszönöm jóságukat, hogy a keresztvízre engem tartottatok, az Isten áldása szálljon tirátok, virágzón legyen a ti koronátok. Legény pajtásaim hozzátok fordulok, higgyétek, fáj a szívem, ha rátok gondolok. Mily nagy boldogság volt nekünk együtt lenni, oh be szomorú most tőletek megválni. Isten veletek, hát kedves pajtásaim, éljetek boldogul ez óhajtásom. Kedves jó leányok kikkel nyájaskodtam, körötökben nagyon boldognak találtam. Katonává lettem, azt ti jól tudjátok. Istentől szerencsét tinéktek kívánok. Jertek ide ti is jószívű szomszédok, Isten szent áldása legyen tirajtatok Szülőfalumnak minden lakósa, boldog s

boldogtalan árva özvegyei, Úr Jézus Szent keze adjon rátok áldást, messze távoztasson minden egyes csapást. Én is, ha elvégzem a katona pályám, kedves jó társaim és szeretett hazám. Juthassak hozzátok friss egészségben, láthassuk meg egymást a legnagyobb örömben.

(Ebben a kis füzetben több mindenről van jegyzet, vers. Gondolom a katonák másoltak, vagy diktáltak egymásnak bizonyos alkalmakra szóló verseket. Ilyen a következő is. Egy lakodalomba hívó szöveg.)

Vendéghívó

Alázatossággal lépem e hajlékba, az ég áldása szálljon a benne lakókra.

A házigazdától bocsánatot kérek, hogy tisztes házába belépni merészelek.

Midőn bemutatom e háznál magamat, kérem, hallgassák meg egy némely szavamat.

Antal Istvánnak vagyok én küldötte, aki megbízását lelkemre kötötte, legyen követének sikeres a jötte. Az ő szerelmes fiának Antal Jánosnak lesz az ünnepe, én általam a jövő hétfőn nyolc órára hívassa a lakodalomba, egy pár tányér leves elhasználására, egy pár fürge táncznak az eljárására. Szívesen elvárja és el is lássa. Ezért felkérem a házigazdát, adjon kezet ezen perczben nekem, hogy el fognak jönni pontosan és szépen, az ég áldása legyen a ház népén.

Búcsúzó dal

Búcsúzik a 82-es ezred, Isten veled drága székely nemzet.
Isten veled hegyes, völgyes vidék, Isten tudja viszontlátlak-e még.
Ha a 82-ős banda vágja, kimegyünk a vasútállomásra.
Virágokat szór a város népe, székely szülte vitéz ezredre.
Szedjétek hát össze a virágokat, tűzzétek ki a vonat ablakába.
Minden egyes baka csákójára. Dicső zászlónk lobog a szélvésztől,
Integet a vonat tetejéről. Hullassatok könnyet a rojtjára, hadd vigyük a haza oltalmára.
Nem fájdul meg nemes szívetek, mikor zászlónk búcsúképp integet.
Vele megy a vidék gyöngye, éke a harcra, a csaták mezejére.
Hogy valaha jövünk-e még vissza, azt csak maga a jó Isten tudja.
Hanem azt, ha életben lesztek, babérkoszorúkat küldünk majd nektek.
Hisz apáink lakják e vidéket, és a honvágy akárhol is vagy, éget.
Erdély hegyes bércze messze látszik, szívünk bárhonnan is visszavágyik.
Óvd meg Isten ezt a székely népet, a veszélytől drága tűzhelyünket.
Elfáradva majd, ha visszatérünk, legyen, hol kissé megpihenjünk.
Indulásra hangzik a szó, már most itt is hagyjuk, a székely anyavárost,
Azt kívánom az ezred nevében, Isten veled város és falu népe!!

Kelt az olasz fogságban, 1915. 12. hó 20-án

Levél

Kedves kis angyalom, minden jót kívánok,

Tudósításodra egy néhány sort írok. Kezdem soraimat bánatosan írni,
hogy a rabságban kell itt szenvedni.
Míg én szenvedek itt ebben a rabságban, te addig kedvesem mulatsz a jóban.
Mulass csak úgy, ahogy szíved diktálja, mert még most teheted éltednek javában.
Mert én is mulattam, míg nem estem az olasz fogságba,
de most hervadok a rabszolgaságban.
Az igaz, hogy nincsen nekünk rosszul dolgunk,
csak elég az hozzá, hogy szabadok nem vagyunk.
Innen szabadulni egykönnyen nem tudunk, ha meg nem szabadít a jó Istenünk.
Arra kérjük minden nap a jó Istenünket, hogy szabadítson meg innen hamar minket.
A harctéren sokkal rosszabb volt a sorsunk, mégis mind egyre vigad a szívünk.
De, ha a jó Isten aztot megengedné, hogy akit szerettem, azzal még élhetnék,
Ilyen sors nem üldözne, akkor nyugton lennék.

Harczi dal

Indulásra készen állok egész nap, gyenge vállam feltöri a czakán pakk.
Csak a szívem nem töri fel semmisem, haptákban is rád gondolok kedvesem.
Ha elmegyek olasz ellen csatába, gondolsz-e majd rózsám a te babádra.
Ki ott áll a véres csata mezején, fényes csákó ragyog feje tetején.
Nem hiszed, hogy megyünk már a csatába, el kell hinned majd alkonyat tájában.
Hej halvány lesz akkor az én orcám, mikor tőled el kell válni szép rózsám.

Háborús dal

Vihar a levelet ide-oda fújja,
a szép katonának múlandó a sorsa.
Ma még szép az élet, holnap örök álom,
Ne sajnáld a csókodat gyönyörű virágom

Más dal

Galiczia körös-körül füstbe van,
Ferencz József száz ágyúja benne van.
Szól az ágyú, szaggassa a fa ágát,
De sok kislány sirassa a babáját.

Odahaza olvassák az újságot,
Hogy egy magyar hős tábornok mit mondott.
Szaladj orosz, költözzél a hazádból,
Meg kell ijedj a magyar katonától.

Dal

Nyolczvankettősök hárnisz fergáterumot fújja,

Minden nyolczvankettős baka készül a háborúba,
Könnye csordul fájdalmában minden székely kislánynak,
Selyemkendőt lobogtat a harczba menő bakának.

Más dal

Ferencz József ej haj nyolczvan éves császár,
Mégis tizennyolcz éves legényt vizitál.
Tizenkilencz ej haj huszonegybe járok,
Gyenge karom mégis elbírja a kardot.

Ferencz József ej haj készül a csatára,
Most köti a kardját a baloldalára.
Ferencz József ej haj le-lenéz a földre,
Fakó lova térdig jár a piros vérbe.

Bács Gergely búcsúzik a távollévő szüleitől és bajtársaitól

Indulj gyászsóhajom szép magyar hazába,
Kedves szüleimnek szívük bánatára.
Mondd meg hogy itt a Casalmagyire városban,
Szerető fiók meghalt a hadifogságban.

Ifjú Bács Gergely fijuk már nem él,
Eltakarta őt a gyászos szemfödél.
Itt az idegenben szüleimtől távol.
Életem ért véget, Isten jóvoltából.

Azért jó szüleim, hát ne csüggedjetek,
Istentől halálom itten rendeltetett,
Hogy betegségemben itt nem lehettetek,
Azért szívetekben ne keseregjetek.

Mert Isten gyámolt rendelt helyettetek,
Hogy a sors engedte, rajtam segítgetett.
Isten akarata, ekképp rendeltetett,
S így hát kiszólított engem közületek

Köszönöm, hogy engem nagyra neveltetek,
Azért a jó Isten maradjon veletek.
De nem vala öröm nekem az életem,
Legszebb időkorban váltam el tőletek.

Utolsó szavamat intézem hozzátok,
Istennek áldását kívánom reátok.
Kedves jó testvérem tehozzád szólok,
Legyél te mindig jó apámhoz, anyámhoz.

Búval és bánattal ne illesd őket,
Mert nem érdemlik meg ezeket tetőled.
Egész mindhalálig legyél te hűséges,
Istennek jutalmát ezért te elnyered.

Kedves jó orvosom köszönetet mondok,
Hogy enyhítetted sokszor fájdalmamot.
Kívánom, hogy Isten áldása kísérjen,
Ezzel végzem tőled búcsúzó beszédem.

Tisztelt zúgszfivérek hozzátok is szólok,
Mert az én fájdalmaim ti tolmácsoltátok.
Szívességetekért hálám fejezem ki,
Legyetek boldogok, ezt tudom kívánni.

Katonák, bajtársak, hozzátok is szólok,
Hozzátok egy kevés búcsúzószót mondok.
Ez volna nekem Istentől kérésem,
Ettől a balsorstól titeket megvédjen.

Szép magyar hazánkba visszavezéreljen,
Hogy kedveseitekkel Istent dicsérjétek,
Kívánja ezt nektek Csíkszenttamási
Bács Gergely ki hazájától messze idegenben halt meg.

Most visznek engemet örök szállásomba,
Idegen országban hantolnak síromba.
Ezzel most elvégzem utolsó szavamat,
Istennek áldása szálljon ti reátok.

Mi is búcsúzzunk el kedves barátunk,
Tisztelt jó barátunk neked azt kívánjuk,
Itt az idegenben legyen jó nyugvásod,
Béke emlékeden, áldás poraidon,
Isten veled s velünk. Ámen

1916. l. hó 4-én Casalmagyire Itália

Egy történelem a fogoly létemről

Egy cseh fivér miatt bezártak 1916. év deczember 18-án, kenyéren és vízen voltam
21 nap, azután áthelyeztek Genovába. Amikor indulni kellett Casalmagyire városából, milyen rosszul ízlett az elvállás, 18 hónapig együtt voltunk fogolytársaimmal.

Ima közszükség idején

Örök mindenható Atyaisten, tekints irgalmas szemeiddel miránk, kikért egyetlen fiad a világra jött, a mi urunk Jézus Krisztus és drágalátos szent vérét a keresztfának szent oltárán kiöntötte. Nagy irgalmasságodat alázatosan kérjük, hogy bűneikkel érdemelt ostoraidat távoztasd el tőlünk. A jelen levő és ránk következő veszedelmeket, hadakozást, éhséget, döghalált, ragadó nyavaját vedd el rólunk, világosítsad, és minden jobbra öregbítsed az egyházi elöljárókat, hogy a te szent nevednek tiszteletére Isten vezéreljen minket, és az ő vigyázása által a közönséges anyaszentegyház gyarapodjék mindenütt és terjedjen

Gerjeszd fel Urunk bennünk a te szerelmednek tüzét, hogy élvezzük igazságodat itt a földön, a másvilágon dicsőségednek örökségében részesülhessünk. Könyörgünk megfoghatatlan kegyelmességednek, a hittől szakadót és egyéb halálos bűnbe esett atyánkfiának üdvösségéért a megnyomorodott rabokért, betegekért, halálos betegségben sínylődőkért és egyéb keseredettekért, a világból kimúlt hívekért, árvákért, özvegyekért, a velünk jótevékért és ellenségeinkért, és mindennemű szükségünkért, segíts, oltalmazz, és minden jóra igazgass uram minket, hogy téged e földön a hitnek egységében holtunk után örök boldogságnak nyugalmában örökig dicsőíthessünk.

Mindezeket engedd meg, oh atya mindenható Úristen. Szerelmes szent fiadnak, megváltó Jézus Krisztusnak érdemeiért ki teveled és a Szentlélekkel együtt él és uralkodik örökkön örökkéig.

1916. 1. hó 2-án

Imádság

Üdvözlégy őrző angyalom, Istentől rendelt gyámolom, ezért néked ajánlom tisztességedre áldozom, gyullaszd fel bennem a lángot, hogy szeressem alkotómat, áldott legyen szentháromság örök véghetetlen jóság, ki az angyaltól választá nekem őrzésemre adá, szent Isten, szent Isten szent erős Isten, szent és irgalmas nagy Úristen, könyörülj rajtunk. Ámen

Más ima

Mielőtt szememre borulna az álom, jó volt az Istenem, szívemből hálálom. Hálát adok neked, hogy ép testem-lelkem, és, hogy e nap óta veszélybe nem estem. Áldott légy amit nyújt szent kezed, bocsásd meg, amit ma vétettem ellened, hogy csendes álomba veszély és baj ne érjen, őrző angyalom őrszemmel kísérlek, tisztán maradjak szívem intelmére hallgassak az angyal égi intelmére. Kereszted a Jézus legyen legfőképpen biztos menedéke, hogy ha fekszek vagy kelek, végy szent jutalmadba. Téged, szünet nélkül téged dicsérjelek. Ámen

Nagyvonalakban ezeket akartam leírni a sok katonakép mellé. Jó lenne, ha azok, akiknek a tulajdonukban még ilyen fényképek vannak, őrizzék meg, ne dobják el, mert az utódoknak is érték lehet.

A KATONASÁGGAL kapcsolatos többi kép: 202 oldal, ami jöhet ezzel egy oldalra,
203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216 oldalak

TALLÓZÁS MÁS MADARASI CSALÁDOK EMLÉKEI KÖZÖTT

Említettem, hogy nagyon sok fényképet gyűjtöttem össze, néhány családtól sok régi kép került elő. A leszármazottaknak is értékesek ezek a képek, ha már mostanig megőrizték, történelmi dokumentumok is, mert legtöbbjük valamilyen régmúlt eseményt örökít meg. Csoportosítottam családok szerint, hogy az egy családhoz tartozó rokonokról készült fényképek lehetőleg egy helyre kerüljenek. Nem mindenik családtól kaptam bővebb tudnivalókat, adatokat. Sokan nem is rendelkeznek ilyenekkel, hisz eddig nem tartották érdemesnek utánanézni, hogy kik is a képen szereplő személyek, mikor készült a fénykép. Elég jól ismerem a falut, nagyjából mindenkiről van ismeretem, főleg az utóbbi húsz év során még bővítettem is. Nagyjából tudom, hogy kit kell megkérdezni, kitől kell tudakozódni. A melléklet bemutatása előtt leírom a fontosabb dolgokat, amit ezekről a családokról tudok, vagy megtudtam.

A ***Juhász*** családok vezetékneve is, a régebben ismert madarasi családnevek közé tartozik. Több Juhász család volt és van ma is, de ezek sem állnak mind egymással rokoni kapcsolatban. Őket is a ragadványnév különbözteti meg egymástól. Ilyen ragadványnevek a Lakatos, Álozka, Murezsán, Bona, Kapros, stb. Özvegy *Péter Gergelyné* ***Juhász Ilona*** néni őrizett meg és adott át több fényképet. Egyik képen Juhász Jánosné van két leányával, Ilonával és Vilmával. Mindketten ide Madarasra jöttek férjhez.

Vilma férjhez ment Fazakas Déneshez, három gyermekük született Jolán, Domokos és Dénes. Ebből a családból senki nem maradt Madarason.

Ilona feleségül ment Péter Gergelyhez. Gergely bácsinak még volt három testvére: Regina, Veronika és Ádám. Erről a családról is van kép a mellékletben. Ilus néni elmesélte az esküvője történetét, amit az első könyvemben le is írtam. Ebből a házasságból született négy gyermek: Péter Erzsébet, Péter Gergely, Péter Ernő és Péter Berta. Itt Madarason maradt Ernő és Berta. *Ernő* feleségül vette János Máriát,

három gyermekük van: Csaba, László, Ernő, és van öt unokájuk. *Berta* férjhez ment Szőcs Mátyáshoz, nekik is van három gyermekük: Attila, László, Zsuzsanna és hat unokájuk.

Ennél a családnál van még egy fénykép egy másik nagycsaládról is, ami kapcsolódott a Juhász névhez. Ezen a képen van: id. Mezei Lázár, a felesége és öt gyermekük: Mezei Ignác, Mezei Katalin Zsigmond Istvánné, Mezei Anna, *Juhász Jánosné* Mezei Berta (Ilus néni édesanyja), ifj. Mezei Lázár és a vejük Zsigmond István.

.

A következő a ***Borok*** család. Ez a családnév kihalt Madarason. Ennek a családnak a kihalása már az első világháborúban megkezdődött. Két Borok János lett a háború áldozata, Borok János az apa és Borok János az egyik fia. Egyikük a harctéren esett el, a másik román fogságba esett és ott hunyt el. Nem térhettek haza a háborúból. A család tragédiája ezzel nem ért véget, id.Borok János másik fia Borok Gergely volt, az ő fia is János nevet kapott. Ő volt a harmadik Borok János és egyben a harmadik, aki hősi halált halt. A második világháborúban harcolt, innen került fogságba és az oroszországi Poltava Karlován levő lágerbe vitték, itt halt meg. Az első könyvemben írtam a haláláról. Fogolytársa Both Jenő bácsi mesélte el, aki személyesen temette el a fagyos orosz földbe. Szegénynek még koporsó sem jutott, csak úgy ruhában temette be földdel Both Jenő bácsi. Három Borók János ugyanabból a családból. Nevük a templom előtt felállított emlékoszlop melletti márvány-mléktáblákba van bevésve. Kihalt ez a családnév, mert csak Borok Anna maradt életben. A fényképeket *Imre Lajosné Borok Anna* adta át Nem öröklődött tovább a Borok név, viszont élnek **Imre Lajos és Borok Anna** leszármazottai. Négy gyermekük született: *Erzsébet, Ilona, Mária és Loránd. Erzsébet* (1954) Horvát Imréhez ment férjhez, két leány szülei. *Ilonának* (1955) Gáll Zoltán volt a férje, aki már nem él, egy fia és egy leánya született. *Mária* (1958) Antal Lászlóhoz ment feleségül, aki szintén elhunyt, egy lányuk született. *Lóránd* (1971) feleségül vette Kajtár Gizellát, és ők egy fiú szülei.

Két ***Bíró*** család is adott régi fényképeket. A Bíró vezetéknevet viselő családok egy részének van mellékneve. Ilyen különböztető nevek: Csonka, Bolha, Eleké, Alberté. A múlt század elején, és ma is eléggé elterjedt családnév. Az anyai nagytatám Lázár is Bíró családból származott, édesanyám a Bíró Terézia nevet viselte.

Bíró Vilmostól és a feleségétől, *Mezei Annától* családi fényképeket kaptam. Bíró Vilmos szülei ***Bíró Lajos***, és *Mezei Erzsébet*, két gyermekük született Erzsébet és Vilmos. Gazdálkodással foglalkoztak, de méhészkedtek is, nagyon sok méhcsaládjuk volt, mézet, lépes mézet lehetett náluk vásárolni. Édesapja egy nagyobb Bíró rokonsághoz tartozott, erről is van egy fénykép. Van itt egy kép Mezei Ferencné Bíró Annáról, aki az anyósa volt Vilmosnak. Ő csergeszövőként volt ismert. *Bíró Vilmos* tagja az egyháztanácsnak, több fénykép is van az egyháztanács tagjairól, bérmálásokról, amelyen ő is rajta van. Legtöbb fénykép régi, de vannak olyanok is, amelyek a közelebbi időben készültek. ***Bíró Vilmos*** feleségül vette *Mezei Annát.* Két gyermekük született *László* és *Zsuzsanna*, öt unokájuk van.

Az ***id. Bíró Antal*** családjáról, elődeiről készült fényképeket *Ifj. Bíró Antal* és felesége *Antal Veronika* adta át. Id Bíró Antal felesége *János Rozália* volt, akiről már mindkét könyvemben jelentek meg fényképek a szolgálási évek idejéről. Három gyermekük született, *Antal, Margit* és *Emma*. Akár az idős, vagy akár az ifjú Bíró Antal nevét említjük Madarason, akkor azonnal a vérbeli fúvós zenészekre gondolunk. Több fénykép bizonyítja, hogy Anti bácsi igazi vezérkürtös volt, a fúvós zenekar tagja. Nem történt egyetlen rendezvény sem, a 40-es években, ahol nem zenéltek volna az Anti bácsi és társai. Ezekről több fényképeket is találunk a mellékletben. Az 50-es években és a 60-as évek elején tartott rendezvényeken is fújta a vezérkürtjét Anti bácsi a rezesbanda többi tagjaival együtt. Nem tudom, hogy Bíró Anti bácsi mikor lett fúvószenekari tag, vezérkürtös, de gyermekkorom és fiatalkorom délutáni táncait mindig a rezesbanda muzsikálta végig. Ekkor tanította be a fiát, ***Antit*** is. Amikor leányka voltam az 50-es években, vasárnap délutánokon gyakran játszottunk játéklakodalmast egy-egy üres csűrben, vagy egy üres udvaron. Zenére táncoltunk is. Olyan volt ez is, mint a „serketánc", vagyis a gyermektánc. Akkor egyedül zenélt Anti bácsi nekünk, mert ott voltak köztünk a leánykái *Margit* és *Emma*. Fújta a kürtöt, mi táncoltuk a csárdást, a tangót, keringőt. A 60-as években, amikor már tanítottam, akkor is gyakran zenéltek táncokban, bálokban, a borvízfürdő avatáson, a termésünnepeken, szüreti bálokon, miközben végigkísérték szekéren ülve a székelyruhába öltözött fiatalokat a falun. Időközben *ifj. Bíró Antal* is megnősült, feleségül vette Antal Veronikát. Két gyermekük született Ildikó és Attila. Ekkor már az ifjú Bíró Anti is tagja volt a fúvós zenekarnak. Lassan Anti bácsi kiöregedett. Helyébe lépett a fiatalabb Bíró Antal. Még mindig sokat zenéltek. Később ifj Bíró Antal Hargitafürdőn dolgozott, ott is laktak, így lassan gyérültek az alkalmak, amikor fújta a kürtöt. Viszont új tagokkal gyarapodott a rezesbanda. Voltak alkalmak is a zenélésre. Jöttek a kortárstalálkozók, ezek megtartása alkalmával kísérték az ünnepelteket fúvószenével, zenéltek a temetőben, amikor a kortársak kegyeletüket rótták le a halott társuk sírjánál. Abban az esetben, ha legény, leány, esetleg a zenekar egyik tagja halt meg, akkor a fúvószenekar kísérte el a temetőbe. Régebben a Péter és Pál napi búcsú alkalmával szervezett délutáni táncokon is rezesbanda muzsikált. Anti bácsit, az idős zenészt is fúvószene kísérettel kisérték a temetőbe. Közvetlenül a gyászkocsi után vitték bársonypárnán kedves társát, a vezérkürtöt. .

Bíró Anti bácsi életének bemutatása kapcsán szeretném leírni azt, hogy milyen is volt régebben Madarason a szent Péter napi búcsú, és azt is, hogy a mi falunkban is született népballada.

Hogy is zajlott le régen a Péter és Pál napi búcsú és az akkorra szervezett délutáni tánc Madarason? Erről is vannak emlékeim, nekem és sok falubelinek, sőt egy ballada is született az 1952-es tragikus végű Péter és Pál napi táncról, ahol ugyancsak Bíró Antal bácsi és fúvószenekara muzsikált.

A népballadák mindig egy szomorú esemény nyomán keletkeznek. Majdnem minden helységnek, falunak van saját balladája. A megtörtént tragikus esemény után kezdik szerkeszteni, énekelni a versbe szedett tragikus eseményt. Szemtanúja voltam annak a madarasi eseménynek, ami elindította, kiváltotta a ballada születését. Hogy

hitelesebb legyen, elbeszélgettem *Sándor Jánosné Hajdu Reginával*, akinek nagybátyja volt Bálint Lajos. Ezt a madarasi balladát nagyon sokan ismerték, és sokszor énekelték régebben. Magát a történetet szeretném leírni, ami a magja volt ennek a balladának, a ***Bálint Laji balladája*** keletkezésének előzményeit.

Az 1952-es évi Péter és Pál napi búcsút megelőző hét is úgy telt, ahogyan más években. A mezei munkák egy része befejeződött, elvégezték a pityóka első kapálását. Csak néhányan fogtak hozza, a szénafű kaszálásához, takarásához. A kertekben nagyjában végeztek a gyomlálással, palántálással, kapálással. Nagyon büszke volt, aki a csíki körülmények között, korán veteményezett és már a kertjében volt új murok, karalábé, pityóka, és saláta. Akkoriban úgy csúfolták a madarasiakat, hogy a falu búcsúja salátás búcsú, nem disznóvágásos, mint a dánfalvi december 8-án, és nem töltött paprikás, mint a karcfalvi, augusztus 15-én. Nemcsak zöldség került ki a házaktól, hanem hús is. Minden háznál volt vágnivaló állat, majorság, bárány, borjú és disznó is. Mindenki őröltetett búzát is valamelyik szitás malomban, itt, Madarason a Zsigmond Ignác malmában vagy Szépvízen. Így volt kenyérnek való, a barnább liszt és kalácsnak, tésztának való finomliszt. Italt is szereztek be. Bort vásároltak, ki honnan tudott, pálinkát titokban főzögettek, pálinkafőző üstökben, főleg rozspálinka volt. Aki nem tudott főzni, az Jenőfalváról szerezte be kéz alatt, mert ott többen foglalkoztak rozspálinka főzésével. A vendégeket megyébe már előzetesen meghívták. (A búcsúnapi vendégeskedést hívták így). Kölcsönösen ment a hívogatás, az idegen faluban élő rokonok, komák hívták meg egymást váltakozva a búcsúk alkalmával.

Nagyon sokan, lányok, asszonyok, vittek anyagot varrónőkhöz, rendeltek szőttesrokolyát, blúzt, köténytt, szövetruhát, kartonruhát és bő kartonszoknyát, amit parasztszoknyának neveztek. A kislányok is új kartonruhát, szoknyát kaptak, vagy egy egész rend új székelyruhát. A férfiak székelyharisnyát, ujjast, mellénylájbit, lájbit varrattak. Nagy volt a forgalom az én nagyapám, Péter János, és a fia Péter Ignác székelyszabók portáján. Tele voltak a szekrények posztóval, kiszabott, és félig kész ruhadarabokkal. Egymásnak adták a kilincset az emberek. Mindenki akarta, hogy kész legyen a ruhája idejében. Ilyen alkalommal a szabónak a felesége, a gyermekei is besegített a munkában, a zsinór, és a gombok felvarrásába vagy a gomblyukvarrásban. Voltak férfiak, vagy gyermekek, akik a próba után meg is várták, hogy kész legyen a rendelt ruha, vagy a búcsú napján korán reggel mentek a ruha után. Az asszonyok alaposan kitakarítottak a lakásokban, sok helyen kimeszelték a házat, kívül, belül, tehát rendet teremtettek.

A búcsút megelőző napokban elkezdődött a sütés, főzés. Levágták az erre szánt állatokat, feltrancsírozták, előkészítették az ételek egy részét. A legalkalmasabb tartósítás ebben a nyári melegben, a kútba való leeresztés volt. A húst becsomagolták torma levelekbe, papírba, szelvétbe és valamilyen edényben, vederben leeresztették a kút aljára a víz fölé. Ez a módszer egy ideig tartósította a húst. A legyek sem tudtak odaférkőzni. Volt, aki a templomhegy alatti jégpincéből szerzett jeget és így tartotta hidegen az ételt. Ha elkészítették a töltött káposztát, megsütötték a húst, azt is leeresztették a kútba. Kenyeret süttek, kalácsot is. Valamilyen sütemény is készült, piskóta, vajas és kavart tészta. Majdnem mindenhol a húsleveshez tyúkot vágtak. Miután minden elő volt készítve, este nagy mosakodás, fürdés volt. Reggel korán megseperték az udvart, a kapuk előtti térséget, felöltöztek

ünneplőbe és várták a vendégeket, akik legtöbbször szekérrel érkeztek. Ellátták a vendégek állatait, esetleg bekötötték az istállóba. Kaláccsal, süteménnyel, itallal kínálták a „megyéseket". Ez alatt a háziasszony sürgött–forgott, készítette az ételeket, szedte elő a terítéshez szükséges abroszt, edényeket. Ilyenkor vették elő a szebb, porcelán készleteket. Ha lehetett a gazdasszony is elindult a vendégekkel a búcsús kirakodó vásárra, onnan a templomba, a szentmisére, ami ez alkalommal később kezdődött. Ekkor még nagyon fontos volt a hagyományos öltözködés, a székelyruha viselése. Úgy a férfiak, mint a nők legnagyobb része székelyruhát vett fel. Aznap is Dánfalváról, Karcfalváról keresztaljával, templomi lobogókkal jöttek el a búcsúra, legtöbben népviseletbe öltözve.

Reggel korán már érkeztek az árusok, ki, amivel tudott, legtöbbször szekérrel. A Papsára utca végén volt egy nagy térség, ide rakodtak ki a mézeskalácsosok, szopókás cukorkások, a similabdás bácsi, aki a fűrészporral töltött, gumin lógó, színes kreppapirba csomagolt labdákat árulta. Hangos volt a hely a kiabálásától: „Egy lej a simi, nyúlik a gumi, árulja Laji, a szeredai." Volt is kelete a similabdáknak. Lehetett venni sok más apróságot, gyöngyöt, gyűrűt. Ott volt az árusok között Márika néni, a madarasi kakasos, aki pattogatott kukoricát, főzött aszalt vackort és vackorlevet árult. Ott volt a „porondra" (az a falurész, tér, ahonnan négy irányba ágaznak az utak) néző házban a Bálint Dénes, féllábú, hadirokkant kocsmája, ahol italt lehetett venni. Róla fényképet látunk a könyv első részében levő munkácsi kórházban készített egyik képen. Ő a másik madarasi sebesült. A rokonsághoz tartozott, hiszen ő volt az apai nagynéném Péter Róza apósa. Ott a kórházban amputálták a lábát. Miután hazajött a háborúból, az elvesztett láb helyett, falábat viselt. Rá volt szíjazva a combcsonkra. Két mankóval járt. Igyekezett a lehető legtöbb munkát elvégezni. Mivel rokkant volt kocsmatartási engedélyt kapott. Egy nagyobb szobában volt a kocsma, söntéssel, hosszú padokkal, lócákkal. Ő szolgálta ki az italozókat. Nem literszámra vették a bort, hanem kértek egy decit belőle és mentek is tovább. Vasárnaponként gyakran az udvarokon tartottak délutáni táncokat.

A búcsú napján sokan a mise előtt néztek szét a téren, de legtöbben mise után járták körbe az árusokat és vásároltak búcsúfiát. A szentmisén a sok pap közösen végezte a szertartást a latin miserend szerint. A templomból a Hídvég utcán át, a kirakó vásárra mentek az emberek, megvásárolták a búcsúfiát, majd mindenki a vendégekkel hazament. Következett az ebéd. Minden házban emelkedett volt a hangulat. Ezt még emelte, hogy a házaló cigányzenészek járták az utcákat. A régebbi időkben madarasi zenészek Pulika Gyurka és Duduj Miklós körbementek a falun, később Ádám Rudolf és a felesége Márika is zenéltek. A háború után a rákosi Márkos Dénes prímás és fia Dénkó kontrás, egyik csapatban és Sinka Misi prímás, a fiai: Ignác bőgős és Tibi kontrás a másik csapatban, házalt. Bementek az udvarokra, kezdtek zenélni, a gazda és vendégei rendelték a nótát. A végén pénzt adtak a muzsikusoknak, megkínálták itallal, süteménnyel, esetleg étellel is.

Időközben a legények szervezték a délutáni táncmulatságot. Ebben az évben, 1952-ben, Antal Álózi udvarán volt a tánc a Sándorok utcában. Az asszonyok, lányok már a templomozás után átöltöztek, levetették a szőttesruhát, kartonruhát, kartonszoknyát vettek fel és az ebéd után készültek a táncba. A rezesbanda, vagyis a fúvós zenekar tagjai, Bíró Antal, Fazakas Bíró Áron, Miklós Gergely, András

Gergely, Váncsa Lajos, Bíró Anti megérkeztek, elhelyezkedtek a ház előtt levő lócán és kezdték is fújni a talpalávalót. Legtöbbször csárdást zenéltek, de gyakran keringőt (németest), tangót, néha gólyást is fújtak. A kapunál a rendezők szedték a belépődíjat. Amelyik leánynak udvarlója, szeretője volt, azt beváltotta a legény, mások saját maguk fizettek be. Nagyon sok asszony és gyermek is eljött a táncba. Az asszonyok megálltak a fal mellett, kerítés mellett és figyelték a mulatságot. Kíváncsiak voltak ki kivel táncol, kivel áll meg a tánc szünetében. Az asszonyok sorát „falvédőnek" nevezték a fiatalok. (Mivel nagyon közel álltak, vagy ültek egymás mellett az asszonyok, képzeletben úgy nézett ki, mint a hímzett, falra kitett falvédő. Ez a kifejezés egy kicsit csúfolkodás is volt, mert nem nagyon tetszett a fiataloknak, hogy minden lépésüket figyeljék. Most már ez a szokás is kimaradt. Tánc egyáltalán nincs, a bál is ritka, csak a szüreti bálba mennek el a szülők is. A diszkóba, pedig egyáltalán nincs szükség nézőközönségre.) A fiatalabb asszonyok fel is álltak táncolni egymással, de néha legény is kért fel táncolni menyecskét. A kislányok is táncolgattak egymással. A táncok közötti szünetben a leányok körbe álltak, megölelték egymást és énekeltek. Innen a körből kérték fel a legények táncra a leányt. Nem illett kikosarazni a kérőt, mert ha nem ment el a leány táncolni, akkor a legény megszégyenülve állt félre, de szólt a főrendezőnek, aki csendet kért, kihirdette, hogy ezt és ezt a leányt kimuzsikáltatják. Utasította a zenészeket, hogy húzzák, illetve fújják el az indulót, a „marsot", ha a leány hamar nem lépett ki a kapun, akkor a rendező karon fogta és kivezette. Volt egy másik dolog is, ha a leányt nem nagyon kérték táncra, akkor az „petrezselymet árult", és ez számára nagyon kellemetlen volt. Az is botrányt válthatott ki, ha egy pár már táncolt, egy másik legény akarta elkérni a lányt, de az első legény nem adta oda.

Volt a felcsíkiak körében egy szokás, ami nagyon sokszor okozott tragédiát, az, hogy minden legény zsebében ott volt a bicska. Ez lehetett egyszerű, olyan, amit evésnél is használtak és olyan, aminek az éle nyomásra pattant ki és ez még veszélyesebb volt. A másik dolog, hogy a madarasi legények és a másik falvak legényei között mindig megvolt az ellentét, talán a féltékenység okozta ezt. Ha egy madarasi leánynak másik faluból való legény udvarolt, vigyáznia kellett, mert bizony azt sokszor „szalasztották meg". t ebben a táncban is volt verekedés, de az itthoni, a madarasi legények között, ami a tragédiához vezetett. *Sándor Jánosné Hajdu Regina* a következőket mondta.

„**Bálint Lajos** az édesanyám testvére akkor húsz éves legény volt, Ördög Juliannával táncolt. Már udvarolgatott is neki. A leány szomszédja volt Bara Áron, egy idősebb legény, aki nem nézte jó szemmel ezt a kapcsolatot. Ennek a legénynek mellékneve is volt, Juci Áron, az édesanyja neve után. Nos, Bálint Lajos nem adta oda táncolni Juliannát Áronnak, aki nagyon felmérgelődött. Vitatkozott. A rendezők csillapították, a zenészek, pedig fújták tovább. Feszültebb lett a hangulat. Következett a tánc vége, kinyitották a nagykaput is, kavarodás volt az udvaron, érződött a feszültség. A táncban ott volt Áron édesanyja is, Juci néni, aki a megsértés miatt biztatta a fiát a bosszúállásra. Lajost karonfogta György Véró és Miklós Róza. Kijöttek a kapun, indultak felfele a Sándorok utcán, pár lépés után utánuk eredt Juci Áron, oldalról eléjük ugrott, a kinyitott bicskájával a két leány közötti Lajost szíven szúrta, egyetlen szúrással. Juci néni, nemhogy csillapította volna a fiát, hanem hátulról kiáltotta:

– Szúrjad, Áron!

Úgy tört elő a vér, mintha szökőkút lenne, Lajos nekitántorodott a kerítésnek, a kerítés oldalára spriccelt fel az égőpiros vér és folyt le a deszkákon. Lajos leesett a földre. Azonnal meghalt. Bevitték a legközelebbi házba az élettelen testet. Már nem volt, amit tenni. Hazavitték a halottat, másnap következett a temetési előkészület. Lajos vőlegénynek öltöztették, úgy tették a koporsóba. A szomszédok mentek a temetőbe kiásni a sírgödröt. A legények az erdőről kis fenyőcskéket hoztak. A leányok feldíszítették fehér kreppapírból készült rózsákkal, szalagokkal. Mindeniknek kis fának eltörték a csúcsát. Ez jelentette a félbetört fiatal életet. A rózsafüzér társulati tagok koszorút fontak tölgyfa ágakból, fehér élővirágot tűztek bele, feltették a koporsó szélére. A legények a kis fenyőfákat állították fel párosával. Tettek a gyászház kapujába, az utcákban levő keresztek mellé, a templom és a temető kapujába. Nagy gyász volt a családban, hisz pár évvel előbb halt meg egyik leánytestvér, az én édesanyám, aki engem hagyott árván maga után. Délután megtartották a koporsótételt, este az imádkozót. Közben készültek a halotti torra. Régi szokás, hogy ha legény, vagy leány hal meg, akkor úgy készülnek a temetésre, mintha lakodalom következne. Becsinált levest főztek kazánokban juhhúsból, kenyeret süttek, több sütetet is a szomszédokban, levő kemencékben. Hosszú asztalokat, lócákat gyűjtöttek össze, sírás, jajgatás volt, az édesanya, az én nagymamám fájdalma kimondhatatlan, amit hangos sírással, jajveszékeléssel fejezett ki.

A temetésre a fiatalok székelyruhába öltöztek, ott volt a fúvószenekar. A szertartás része volt egy hosszú búcsúztató, amit az akkori kántor énekelt:

Én is vőlegény vagyok, már indulni akarok,
Most jöjjön a násznépe, e szomorú menyegzőre,
Én is rózsa voltam, míg életben voltam,
Már most elhervadtam, gyászkoporsómba szálltam…

A koporsót a kortársak zárták le, ők vitték ki a gyászkocsihoz. A gyászmenet élén a fúvószenekar haladt és fújta a gyászénekeket. Következett a falu fiatalsága. A temetőben a fiatalok eresztették le a koporsót a sírba. Az édesanya keservesen, hangos jajszóval siratta az elvesztett fiát, mindent elmondott, ami a szívén volt. Mindenki sírt, aki ott volt, megrendítő temetés volt ez.

A templomból az a nagy tömeg visszament a családi ház udvarára, ahol már terítve volt, elfogyasztották a toros levest, a gyászoló tömeg nagy része hazament, a fiatalság ott maradt és lakodalmi táncon vett részt. Szólt a zene, a rezesbanda tagjai fújták, a fiatalok táncoltak az udvaron, a csűrben, olyan mulatság volt, mintha nem temetés, hanem valóban lakodalom lett volna. Ez volt akkor a szokás.

Nemsokára megalkották a madarasi Bálint Laji balladáját, ami szájról-szájra terjedt. Bara Áron hosszú évekig volt bezárva a gyilkosságért.

Bálint Laji balladája

Bálint Laji voltam én idáig,
Éltem én csak húszéves koromig,
Szép életem rövidre volt mérve,

Ki költöznöm a temetőbe.

Táncból a lányokat elkísértem,
Bara Áron megtámadott engem,
Éles kését szúrta a szívembe,
Piros vérem kicsordult a földre.

Madarasi legények és lányok,
Koporsómnál szomorúan álltok.
Elbúcsúzom tőletek örökre,
Kísérjetek ki a temetőbe.

Nyitva van a temető kapuja,
Bálint Lajit most viszik be rajta.
Koporsóján lányok koszorúja,
Édesanyja jajszóval siratja.

Barátaim, szólítlak titeket,
Őrizzétek szép emlékeimet.
Hisz én többé veletek nem leszek,
A síromban csendesen pihenek."

A történet jó ismerője, Sándor Jánosné Hajdú Regina, Bálint Lajos testvérének a leánya, a balladát el is énekelte nekem.

Az ***Abos József*** családjáról készült képeket egy rokon, Fazakas Árpádné *Abos Anna* adta át. Szép portrék, családi képek készültek a család tagjairól már a századelőn is. Ennek a családnak a leszármazottai nem élnek a faluban, csak az oldalági rokonok.

A ***Bartó István*** családjával kapcsolatos képeket *Bartó István* bácsitól és a feleségétől, *Antal Rozáliától* kaptam. A képek mindkettőjük szüleiről, rokonairól készültek. Sok fontos történést megörökítenek életükből a fényképek, az előáldozásokat, a fiatalság éveinek egyes eseményeit, családi ünnepeket. Vannak köztük az 1900-as évek elejéről valók, a nagyszülőkről, a szülőkről készült fényképek, valamint a közelmúlt eseményeit megörökítők is. Sok fénykép van a Róza néni családjáról, szüleiről, rokonairól. Szépek ezek az 1900-as évek elején készített fényképek. Nagyon szép a népviselet, úgy a nők, mint a férfiak ruhája. Az István bácsi édesapját ***id. Bartó Istvánnak*** hívták, olyan székelyember volt, aki érdemesnek tartotta leírni a faluban történt eseményeket, érdekességeket. Sokat írt, sajnos mostanra nem maradt meg egyetlen füzete sem. Olyanok kérték el, akik kimásoltak belőlük, jegyzeteket készítettek, aztán nem adták vissza. Az ő leánya *Bartó Ágnes* tanítónő volt, Alcsíkon tanított és nagyon sokat tett a népszokások megőrzése érdekében. Az *ifj. Bartó István* (1929) idehaza maradt a faluban, öt elemit végzett, majd magánúton elvégezte Sepsiszentgyörgyön a négy polgárit,

kezdetben vagonok terhelésével foglalkozott, miután hazakerült olyan tanfolyamot végzett, hogy a kollektív gazdaságban a mérlegelésnél, majd az irodában dolgozott.

Ifj. Bartó István 1957-ben feleségül vette Antal Rozáliát (1929), három gyermekük született: Zsófia, Gizella és Elvira.

AZ UTÓKORNAK MEGÖRÖKÍTETT PORTRÉK, CSALÁDI ÉS KÖZÖSSÉGI ESEMÉNYEK FOTÓI

A régebben is nagyon sokat készítettek fényképeket önmagukról, családtagjaikról, és szívesen örökítettek meg bizonyos családi, társasági eseményeket. Sokan nem tartották érdemesnek megőrizni a régi képeket, mások féltve őrzik. A gyűjtésem során így került hozzám sok nagyon érdekes, és értékes fénykép. Akiket ábrázolnak már rég nem élnek, de a képek felidéznek bizonyos történéseket, eseményeket. Sok portrét is kaptam. Akik állami alkalmazottak voltak, azoknak igazolványképet kellett készíttetni, a bejelentett cselédlányoknak fényképes cselédkönyvük volt, az iparengedélyben is szükség volt erre. Olyanok is voltak, akik a fényképész szalonokban magukról portrét csináltattak. Ilyen képek készültek Salamon Zsófiáról, az élettársáról, Barabás Sándorról Ausztriában. Ők voltak Csíkmadaras legrégibb házának, a tájháznak megvásárolt régi épületnek a tulajdonosai. Utódaik nem maradtak, a fényképek haláluk után kerültek egy rokonhoz, aki átadta nekem. Az alkalmi képek, akár egy történelemkönyv régi eseményeket idéznek. Megörökítették az egy utcában, a szomszédságban lakó embereket. Minden szomszédságban voltak kispadok, kiülő alkalmatosságok, ahová ünnepeken, szabadidőben kiültek a szomszédok. Elbeszélték az újabb híreket. Ide ültek ki az idősebb nénik fonni, varrni, foltozni, olyanok, akik már a mezőre nem tudtak menni. A férfiak is kiülögettek. Elbeszélgettek. Több ilyen kép is van. Hasonló képeket adott György Domokosné Ilus néni, Horváth Illésné Erzsébet. A családi eseményeken, összejövetelek, akár vidámak, akár szomorúak voltak, készültek képek. Van fénykép a régi kocsma udvaráról, ahol egy vasárnap délután iszogattak a legények. Régi mezőgazdasági tevékenységeket, ökrös szekeret, vagy cserépedényeket szállító madarasi embert, aratást kaszával, sarlóval, a megélhetést, biztosító erdővágást. Gyakran voltak olyan temetések, amikor fiatal leány, vagy legény halt meg, erről is találtam fényképeket. A temetés után mindig halotti tort tartottak a halottas ház udvarán, ezt is megörökítették. Ma már az ilyen esemény a ravatalozóban, majd az egyházteremben történik. Még mindig kaptam fényképet a kortárstalálkozókról, színdarabokról, régi családokról, fiatalokról, barátokról,

szolgáló leányokról. Ragaszkodtak, hogy használjam fel. Nem minden fényképen levő személynek sikerült kiderítenem a nevét, azt odaírni, de remélem, ha rokonok kezébe kerülnek ezek a fotók, akkor többen is felismerik azokat, akik rajta vannak. Voltak a faluban olyan történések, például árvizek, amelyek akkor nagy károkat okoztak sok embernek, mindig rossz emlékként tartjuk gondolatainkban. Ilyenkor is készültek fényképek. Úgy gondolom, hogy ezek a régi fényképek, képek is Csíkmadaras történelméhez tartoznak, egyben tárgyi örökségek is, nagyon sok olyan esemény, amit megnézhetünk ezeken a képeken, de már kiment a szokásból. Akkor is elérem a célomat, ha sokan legalább így felismerik, esetleg megismerik azokat a rokonokat, akik a fényképeken vannak.

Szabó Regina és Bogács Regina, 1907-ben

Aratás 1958-ban kézi erővel.
Petres András kantáros kaszával vágja a búzát, a felesége sarlóval gyűjti össze kévékbe,
Gizella leányuk kötelet vet a kévéknek.

\\\

UTÓSZÓ

Most a harmadik könyvem megírása után is azt érzem, hogy valamivel segítettem az elődöknek emléket állítani, a teljesség igény nélkül. Emléket állítani azoknak, akik tettek valamit azért, hogy a nevük megmaradjon az utókornak, rokonaiknak. Fő célom az volt, hogy azok a képek, kéziratok, okmányok, amelyek mostanig még a fiókok mélyén lapultak, de egy idő után, majd az enyészet útjára

kerülnének, megmaradjanak a családok és szülőfalunk büszkeségére. Főképpen a csíkmadarasiaknak készült a könyv, azoknak, akik itt élnek, de azoknak is, akiknek közük van a mi falunkhoz, vagy szeretnének betekintést nyerni a mi sorsunkba, értékeinkbe.

Nagyon sokat kutattam, kerestem, leveleztem, amíg ez az anyag összejött. Mindenki értékelje a maga szemszögéből, de úgy gondolom, mégis lesz valami haszna a könyvemnek. Ha lesz vállalkozó, még talál sok felkutatásra érdemes értéket Csíkmadarason. Örülnék, ha a fiatalabb nemzedékből is kerülnének ki olyanok, akik nem hagynák elveszni a régi dolgokat. Ismételten köszönet azoknak, akik a sok fényképet adták azért, hogy más is láthassa azok képeit, akiket rokonuknak mondhattak. S köszönöm azoknak, akik megőriztek okmányokat, kéziratokat, gondolva arra, hogy majd csak hasznát veszi valaki. Ezzel a kötetemmel is próbáltam bővíteni azoknak az ismeretét, akiket érdekli Csíkmadaras történelme, az itt élt és a ma is itt élő, vagy innen elszármazottak élete.

Minden könyv megírása, összeállítása, az anyagok összegyűjtése nagy munkát igényel. Talán ennél is nehezebb a kiadatási költségek összehozása. Hála a jó embereknek, azoknak, akik bíztak bennem, sikerült ez is. A támogatók nevét felsoroltam a könyv elején. Szívből köszönöm mindenkinek a segítségét.

Ha valamivel hozzájárultam a szülőfalum megismeréséhez, ahhoz, hogy többen lássák az itt rejlő „kincseket”, emberi értékeket, nagyon jó érzéssel tölt el és boldog vagyok.

Tankó-Molnár Mária-Terézia
nyugdíjas tanítónő

Csíkmadaras, 2009–2010

KÖNYVÉSZET

Pál-Antal Sándor, Ördögh Imre, Balázs Dénes, Miklós Márton: CSÍKMADARAS. Egy felcsíki falu múltja és jelene, Mentor kiadó, Marosvásárhely, 2006

HARGITA napilap 1976. július 3. (Kristó Tibor cikkje)

A családoktól kapott kéziratok, okmányok

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ……
……
BEVEZETÉS……
……..
A LŐRINCZ ÉS A FAZAKAS CSALÁD……
A LŐRINCZ család……
….
A FAZAKAS család……
…
Fazakas Ágnes: MIBŐL LETT A MADARAS PATAKA……..
Fazakas Ágnes: SÁRKÁNYÖLŐ GYŐZŐ A NAPKIRÁLY ORSZÁGÁBAN……
„Küzdelmes, nehéz munkával s becsületes szorgalmával,
Megtanított embernek lenni, s téged, szülőföldem, igazán szeretni.” BOGÁCS FERENC ÉLETE A VERSEIBEN.....
.....**.....**
AZ ANTAL VEZETÉKNEVŰ CSALÁDOK……
Kuláksors az ANTAL GERGELY családjában
……
ANTAL DÉNES családjáról: háborús emlékek és egy hozománylevél 1910-ből……
BÍRÓNÉ SZEKERES MATILD versei……
„A katonaságról tudok úgy beszélni,

melyet, ha hallgattok fogtok csodálkozni.” Katonasági emlékek ANTAL FERENC családjában…
„Én, én futva keresem a szépet,
virágzó képet, az élet útján.” TAMÁS FERENC ÉS LÁNYA, GYARMATI ROZI.....
BÚZÁT VITTEM A MALOMBA, ZSIGMOND IGNÁC „GŐZMALMÁBA”…….
NÉPES VOLT A DOMBI LŐRINC CSALÁDJA……
EGY MADARASRÓL ELSZÁRMAZOTT CSÁSZÁR CSALÁD SORSA……..
A KATONAÉLETRŐL…….
„Vihar a levelet ide-oda fújja,
A szép katonának, múlandó a sorsa.” KEDVES ÁRON naplója……...
TALLÓZÁS MÁS MADARASI CSALÁDOK EMLÉKEI KÖZÖTT .....
A Juhász család…….
A Borok család……..
……
Az Abos család……..
Bíró Vilmos családja…….
Bíró Antal családja……
Bartó István családja…….
AZ UTÓKORNAK MEGÖRÖKÍTETT PORTRÉK, CSALÁDI ÉS KÖZÖSSÉGI ESEMÉNYEK FOTÓI….
UTÓSZÓ……
…….
KÖNYVÉSZET……
……

HÁTSÓ BORITO LAP

Ez a harmadik könyvem vegyes összetételű, naiv szerzők írásait, családtörténeteket, fényképalbumokat tartalmaz, olyan dokumentumokat, amelyek személyes élettörténeteket tárnak elénk, de rávilágítanak az olyan történelmi események, folyamatok hatásaira, hiszen a madarasi emberek életét is felháborgatták a történelem szélviharai. A versek megjelentetésével nem esztétikai ítéletalkotás a célom, hanem hogy a madarasi fiatalok számára elérhetővé tegyem ezeket az írásokat szülőfalujukban. Eltérnek egymástól az írások és más-más szempontból értékesek. Elolvasva megismerhetjük az ember magánéletén keresztül a társadalmi körülményeket, a tényeket is. A mesék, mondák bizonyítják, hogy népi mesemondóink még pár évvel ezelőtt is voltak. Legfőbb célom most is, hogy bővítsem azoknak az ismereteit, akik többet akarnak tudni a szülőfalumról, Csíkmadarasról.

Tankóné Péter Mária-Terézia